

55.641

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A KIS GRISETTE.

REGÉNY

SAND GEORGETÓL.

FORDITOTTA :

CSUKÁSSI JÓZSEFNÉ.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA.

1876.

Ára 80 kr.

1485

OSZK

A KIS GRISETTE.

REGÉNY

SAND GEORGETÓL.

FORDITOTTA :

CSUKÁSSI JÓZSEFNÉ.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA.
1876.

55641

ELSŐ FEJEZET.

1814 márczius 31-én egész Páris talpon volt és szaladt egy látványos csapat után. Sándor czár léptetett az utczákon végig; jobbján a porosz király, balján az osztrák császár képviselője Schwarzenberg herczeg lovagolt. Csillogó fényes táborkar és ötvenezer katona követte a Saint-Martin külváros felé. A czár nyugodtnak látszott. Nagy szerep jutott neki: a nagylelkű győző szerepe, melyet jól játszott. Kisérete komoly, hadserege méltóságteljes vala. A nagy tömeg némán nézte a látványt.

A császárság utolsó serege hősies harczot vivott még imént, ma már a lakosság a bevonuló győzőnek, megalázó kegyétől függött. Így szokott ez lenni mindig, valahányszor megtagadják az önvédelem jogát és eszközét a néptől, ha nem biznak benne, nem adnak neki fegyvert, s veszni hagyják. Tiltakozott szótlanul, s dicsősége arczán sugárzott. Nem feledték el ezt azok, kik annak szemtanúi valának.

A fényes császári törzskar szárnyán egy meglepően szép fiatal orosz tiszt csititá tűzvérü paripáját. Sudár magas alak volt, derekát karcsura szorítá a

tábori öv, melynek sulyos arany bojtjai aláfolytak a nyeregbe, mint a hogy régi persa reliefek titokszerű alakjain látható. Egyik-másik régész talán még azt is kitalálta volna, hogy ez ifju vonásai, öltözéke és a barbár, keleties jelleg halványan bár, de egymásra emlékeztetnek.

A déli népfaj majdnem teljesen fölolvad, nyomtalanul az orosz birodalomban; férfiasan szép arczéle, imponáló tekintete, és húsos gömbölyű szájszéle volt. Aczélizmait elegans, tetszetős mozdulatok mérsekelék. A műveltség kezére játszott az erőnek. Ami alakjában a természeti erő kifejezéséből megmaradt, sajátossága által magára vonta a figyelmet, daczára annak, hogy a várakozásteljes kíváncsiság a czár személye felé irányult.

A paripa, melyet az ifju lovagolt, türelmetlenkedett. Nem tetszett neki a menet lassúsága. Az ember azt hihette volna, hogy nem akar tudni a megparancsolt illedelmes magaviseletről, hanem mint győztes neki akar rontani a legázolt városnak s vad vágtatva letiporni a legyőzötteket. És valóban: a lovas félve, hogy megzavarja a sort, s magára vonja följobbvalóinak feddő tekintetét, nagy gonddal igyekezett visszatartani lovát, s ez annyira igénybe vette, hogy nem is maradt ideje észrevenni a lakosság komor, fájdalmas, olykor fenyegető magatartását.

A czár, ki mindent figyelemmel kísért, észrevette ezt és hatását nem sikerült neki eltitkolnia. Oly nagy tömegben özönlött kétfelől össze a nép, hogy egy

szemtanu szavai szerint, agyon nyomhatták volna a győzteseket anélkül, hogy ezek csak fegyvereiket is használhatták volna. Ez a tömeg — lett légyen az önkéntes vagy nem, nem illett bele a győztes számításába. Mint a nemzetek szabadító angyala, vagyis mint az európai szövetség főnöke, akart ő Párisba bevonulni. Mindent naivul előkészített e nagy és kegyetlen komédiára s a lakosság legkisebb zavargása tönkre tehetette egész tervezett szándékát.

És e mozgalom csaknem kitört az ifju tüzvéru paripája miatt. Egy pillanatban, midőn lova nyugodtnak látszott, egy fiatal leány, lehet hogy tolatva, lehet hogy kíváncsiságból, túllépett a nemzetőrség sorfalán, vagyis a közönség hallgatag szomorúságán. A bokros lovat talán kék kendőjének lobogása, vagy fehér ruhájának suhogása ijesztette meg, hirtelen fölágaskodott, és büszkén fölemelt térdeinek egyike az ifju párisi nő vállait érte; ez elájult, és esésében egy csomó szorongódó külvárosi polgár fogta föl. Megsebesült-e vagy nem érte nagy baj? — A kiadott parancs nem engedte meg az ifju oroszoknak, hogy megálljon egy-két pillanatig és megnézzék mi történt. Ő a mindenható czár kíséretéhez tartozott s nem volt szabad hátrafordulnia, de még csak látnia sem. És mégis visszafordult, nézte és kísérte szemével a meddig csak tehetette a fölindult csoportot, melyet maga mögött hagyott. A grisettet, — mert grisette volt — egy erőteljes kar fölemelte s egy pillanat alatt bevitte egy szomszédos ivóba. Az üresen maradt tér abban a pil-

lanatban megtelt. Itt-ott egykét szenvedélyes fölkiáltás hallatszott, melyet ha felelet nélkül nem hagynak, a fölgerjedés talán puskapor gyanánt lobban föl. A czárnak, ki mindent látott és hallott, a nélkül, hogy ajkának változatlan mosolya eltűnt volna, intenie sem kellett, hogy csapatjait attól visszatartsa; ismerték szándékát. Kisérői közül egyik sem játszott észrevenni azokat a fenyegető pillantásokat, melyeket bizonyos szemek löveltek. A távolból egy-egy szitok hallatszott s néhány összeszorított ököl emelkedett. Az ifju azt hitte, a czár és tábornokai mit sem láttak. Az orosz kormánynak azonban hátul is vannak szemei. A dolgot látták, a czárnak értesülnie kellett arról, hogy e bevonulásra legszebb és legtüzesebb paripáját választá. És azt is, hogy részvétet és aggodalmat árult el, melynek eltitkolására az ifju nem birt elegendő tapasztalattal. Ezzel csak sulyosbitani akarták a vádat.

De csalódtak. Hogy szilaj lovat választott e napra, ezért büntetésre méltónak találtatott; de a tanusított sajnálkozó részvét épen illet azon komédiához, mellyel a párisiakat megghatni akarták. A megghatottság kifejezését nem rótták föl neki bünül a császári kíséret soraiban.

A mint az ellenséges menet kiért a boulevardra, a jelenet, mintha valami bűbájos kéz érintette volna, egyszerre megváltozott.

A főrangu világ lakhelye felé egyre gyérült a tömeg, a fogadtatás más volt, az idegen föllélegzett;

aztán egyszerre összevegyültek, de nem minden szegyenkedés nélkül. A royalisták levették álarczukat s a győztes karjaiba rohantak. A felindulás magával ragadta a tömeget; nem gondoltak a Bourbonokra, nem hittek még bennök, nem ismerték őket; de szerették Sándort és a szivtelen asszonyokat, kik lábai elé borultak, s tőle királyt kértek; nem utasíták vissza s a nemzetőrség sem bántalmazá, mely szomoruan nézte e jelenetet, azt hivén, hogy csupán azért hálálkodnak az idegennek, hogy nem dulta fel Párist. Ezt gyermekesnek és sértőnek találták; még nem tudták hogy ez örült öröm Francziaország leveretését ünnepelte.

Az ifju orosz tiszt, ki csaknem meghiusította ez egész szomoru szini előadást, hol annyian szerepeltek, kik nem ismerték a szindarab jeligéjét: hiába igyekezett megérteni azt, amit Párisban látott. Láta Moszkvát égni és megértette miért! Értelmes, megfontoló volt, a mennyire azt teljesen katonai nevelése s azon eseményes, s valóban borzasztó időszak megengette, melyben ifjúsága fejlődött. A nála hiányzó okoskodó természetet pótolta fájának vizsga tapintata s alattomos bizalmatlansága. Két év lefolyása alatt a honfui érzelem két szélsőségével találkozott. Láta idegen iránti gyűlöletből, vad s magasztos odaadással, fölégetni a gazdag és iparos Moszkvát s ez borzalommal s csodálattal töltötte el, — a ragyogó és bőkezű Párist, feláldozni becsületét a humanitásnak s kötelességének tekinteni a civilisatió megmentését minden

áron, melynek kiapadhatlan forrása. Ez orosz sok tekintetben maga is vad volt, s feljogosítva érezte magát arra, hogy mélyen megvesse Párist és Franciaországot.

Nem ismerte el, hogy Moszkva nem saját kezeivel dobta el az üszköt, és hogy a rabszolgaságban levő népnek nem szokás megkérdeni véleményét; kénytelen hősök s épen nem dicsekedhetnek önkéntelen áldozataikkal. Nem tudta, hogy Párist ép úgy nem szólíták föl a megadásra, mint Moszkvát nem kérdezték el akar-e égni vagy nem, hogy Franciaország csak nagyon viszonylagosan szabad nép, hogy felső helyen határoznak sorsa felett, és hogy a párisiak nagyobb része akkor is oly hősies volt, minő napjainkban.*) = A Don partjairól jövő idegen ép úgy nem hatolt a történelem titkába, mint Franciaország lakosa. Lovának félreugrásakor megismerte a külvárosi párisit. Olvasott gondteljes homlokredőiből, összeránczolt szemöldeiből. Ezen népet — gondolta magában — megcsalták, talán elárulták! A nemesség szégyenítő rokonszenv-nyilvánításait már teljességgel nem érté. E lakosság — mondá magában — gyáva is, aljas is és a helyett, hogy czirogatjuk, czárunknak lábaival kéne azt letiporni vagy legjobb volna arczul köpni.

Mig így szívében az emberi s nagylelkű érzelmek mintegy elszenderültek és ezen hallatlan aljasság látán lealázódtak, azalatt az érzés őt is elragadta. Ez a város, úgy hitte, jókedvű, mulató, nevető város; lakossá-

---

*) 1871. január.

ga ledér és erkölcstelen, az asszonyok, kik önmaguk ajánlkoztaka czár diadalkocsijához csatlakozni, szép győzelmi jelvények. Ezután vad vágyakkal s élvszomjasan barangolta be Párist büszkén, kigyult szemekkel s reszkető idegekkel.

A czár tapintatos szerénységből nem akarván a Tuileriákba lépni, a »Champs-Élysées«-re ment és nagyszerű, válogatott hadserege fölött szemlét tartott. A látványhajhászó párisi mindenütt nyomában volt. Ezután a hôtél de l'Élyséest foglalta el.

E perczben két igen különböző fontosságu ügyet kellett elintéznie. Az egyik egy ajánlat volt, melyet a katonai szemle alatt adtak át neki, s mely tudósítás szerint az elyséi palota nem biztos, mert alá van aknázva. Rögtön tudósították erről Talleyrand urat, a ki saját palotáját ajánlotta fel. A czár elfogadta, örvendett, hogy azoknak körében láthatta magát, kik neki Franciaországot felajánlották. Azután a másik ügyre gondolt, mely az ifju Murzakine herczeget illette, ki oly rossz fát tett a tüzre Saint-Martin külvároson történt átvonulásuk alkalmával. Menjen lakni oda, a hová akar, felelé az uralkodó s maradjon ott veszteg három napig. — Azután lovára ülve táborkarával visszalovagolt a Concordia-térre, honnan gyalog ment Talleyrand urhoz. Katonáinak kiadta a rendeletet, hogy köztereken táborozzanak. A lakosság, ennyi udvariasság láttára, csodálattal bámulta ezen szép s olyan jól fegyelmezett csapatokat, kik nem foglaltak mást el mint a város kövezetét és a kik ott ütötték

föl konyhájukat, látszólag a nélkül hogy valamit kívánnának. A párisi bábész nép csodált, örült, s azt hitte, hogy e betörés nem kerül semmijébe.

Ami a táborkarnál alkalmazott ifju tisztet illeti, ki lévén zárva azon palotából, melyben császársja foglalt lakást, azt hitte, hogy teljesen kegyvesztett, s épen ennek oka felett töprenkedett, midőn nagybátyja, gróf Ogotskoi, a czár hadsegéde, oda sugta neki arra menet: A czárnál ellenségeid vannak, de ne tarts semmitől. A czár ismer és szeret. Hogy megóvjon ellenségeidtől, azért távolit el. Ne mutakozzál néhány napig, de tudasd velem hol lakol.

— Még mit sem tudok, felelé az ifju egy fatalista resignatiójával, majd csak gondoskodik rólam az isten!

Alig mondta ki e szavakat, midőn egy jó képű jockey jelent meg s a következő üzenetet adta át: »Thièvre marquise nő örömmel emlékszik vissza, hogy rokonságban áll Murzakine herczeggel megbizott engem, hogy hivjam meg önt lakjék a Thièvre-palotában, és én kérelmemet ezennel az övéhez csatolom.« A levélke alá marquis de Thièvre neve volt írva.

Murzakine e kártyát közölte nagybátyjával, ki mosolyogva adta azt neki vissza, s megígérte, hogy meglátogatja mihelyt egy szabad pillanata lesz. Murzakine jelt adott kozák hajdujának és követte a jockeyt, kinek jó lova volt s ki néhány másodpercz alatt a Thièvre-palotába a Saint-Germain városrészbe vezette őket.

A tizennegyedik Lajosféle izlés szerint épült

palota egy kert közepén emelkedett, melynek hatalmas koronájú fái, sudár lépcsőzete, tágas kapuja, süppedékes szőnyegjei, dusan fölszerelt ebédlője és fényes társalgója ugyancsak meglepték Murzakine Diodem urat, mert ő egyszerűen Diomednek, Diomedfiának, Diomed Diomeditsnek mondotta magát. Thiévre marquis ölelő karokkal fogadta. Ötven éves rut kis emberke volt, arcza fakó, apró szeme eleven fekete. Parókája szintén fekete volt, csakhogy kissé nagyon is elütő fekete; hasonló színű szűk feszes kabátja és harisnyája, mig ingfodra vakító fehér; vékony dongájú egyéniségén csak a fekete és fehér váltakozott; szóval: tollazatra, csacskaságra és élénkségre nézve a szarkához hasonlított.

Sokat beszélt, mindég udvariasan és előzékenyen. Murzakin jól tudott francziául, azaz jobban mint az oroszok átalában, mert Kis-Oroszországban született, és tőle kitelhetőleg igyekezett keleti érdes kiejtését szelidíteni; de sem oroszul, sem francziául nem volt képes megérteni új házi gazdájának szóáradatát és frázisokban gazdag kifejezéseinek csupán néhány véletlenül elkapott szavára válaszolhatott. Csakis annyit értett meg az egészből, hogy a marquis rokonságukat akartú kisütni és elősorolta családjának mindazon tagját, kik az emigratio idejében Oroszországba menekültek és ennek folytán főlemlité azon összeköttetést is, mely madame Thiévre egyik nőrokonával jött létre. Murzakin mit sem tudott ez összeköttetésről és épen megjegyzé, hogy a rokonság való-

szinüleg igen távoli: midőn a marquisné belépett, és kevesebb szóval, de ép oly szivélyesen üdvözlé, mint férje. E körülmény tökéletesen megnyugtatta a fiatal orosz herczeg kételyeit. Most már ő is emlékezett az az atyafiságra és kész örömmel fogadta az unokaöcs czimet, valamint a szép marquisné azon fölszólítását is, hogy őt unokahugának nevezze, mely kívánságát hamis kaczérsággal tudatta. A körülményeket ily módon néhány percz alatt rendbehozva, a marquis vendégét a számára berendezett szép lakosztályba vezette, hol ez kozákját utitáskájának kiürítésével foglalkozva találta; a többi csomagot még czután várta, melyekért már elküldöttek volt. A marquis ezenkívül még egy öreg bizalmas komornyikot is bocsátott rendelkezésére, ki világlátott ember lévén, néhány német szót is elsajátított, s azt hitte, majd csak megértik egymást a kozákkal, de mely naiv ábrándjáról csakhamar le kelle mondania; azonban szentül azt hitte, hogy uralkodó herczeggel van dolga, s így mindenütt nyomában volt, minden mozdulatát figyelemmel kísérte, hogy ellesse kívánságát és kedvében járhasson.

Az igazat megvallva, barbár Diomédünknek nagy szüksége volt segítségére, hogy a rendelkezésére bocsátott fényüzési és toilette-czikkek használatát és rendeltetését megértse. Az üvegcséket sorra fölnyitotta, a legfinomabb illatszereket bizalmatlanul tolta félre s a legközönségesebb kölni vizet választá, mely, szerinte, a legfinomabb bon-

tont képviseli. A pompás fris kenőcsökben szintén nem bizott; úgy tetszett neki, hogy gyorsan elpárolognak, mert — természetes — ő utitáskájának megavasodott kenőcséhez szokott.

Végre az ut porát hajáról és pompás egyenruhájáról eltávolítva, visszaindult a szalonba; midőn látta, hogy a komornyik mindenütt nyomban követi, eszébe jutott, hogy egy szivességre akarta őt felkérni. Legelőször is nevét kérde.

— Martin, — felelé ez röviden.

— Jól van! Tehát, Martin, küldjön valakit a Saint-Martin külvárosba... többet nem tudok; van ott egy kis kávéház, hol dohányoznak is; a táblára néhány dákó van kifestve; a külvárosból jövet, ez esik legközelebb a boulevardhoz.

— Majd ráakadunk, — válaszolá komolyan az öreg Martin.

— Rá is kell akadni, — mondá a herczeg, — kutatni, tudakozódni kell felőle, kinek nevét nem tudom; csak annyit tudok, hogy tizenhat-tizenhétéves lányka, ruhája kék és fehér, elég csinos teremtés.

Martin nem fojthatta vissza mosolyát, mit Murzakin azonnal észrevett.

— Ez nem pusztá szeszély, — magyarázá. Lovam e lánykát legázolta és e kávéházba vitték be; akarom tudni, megsebesült-é, hogy kimentsem magam; vagy, ha szükséges, segélyt ajánljak.

Ez herczeghez illő beszéd volt. Martin ismét

elkomolyodott és mélyen meghajolva sietett a parancsot teljesíteni.

Thièvre ur, ki a császárság korában az elégedettek közé tartozott, mert menekült családjának lefoglalt vagyonát visszanyerte, utóbbi időben az elégedetlenek közé csapott föl. Magas polczra és befolyásra vágyva, egy kitűnő állás után törekedett melyet azonban nem nyerhetett el, mert a szerencsétlen események rohamos egymásutánja nem engedte meg, hogy mindenkinek elég tétessék. Értesülvén a royalisták szándékáról, kik a királyságot meglepés által akarják visszaállítani, egész hévvel csatlakozott a vállalkozókhoz, és ő is azok egyike volt, kik a szövetségeseket, mint láttuk, a legnagyobb előzenységgel fogadták. Neje szerencsés ötletének köszönhető, hogy házukat az első oroszoknak följajánlák, bármily csekély fontosságot tulajdonit is neki.

A marquisené gyalog ment ki az elyséi mezőkre, hogy a szemlén jelen legyen. Murzakin szép, deli alakja felkölté figyelmét. Sikerült nevét megtudnia, és e név nem volt előtte ismeretlen; s valóban volt egy rokona Oroszországban, kinek férjét Murzakinak hívták, ki néhány levelet is irt neki, s ki a fiatal herczegnek rokona volt, vagy legalább lehetett. Mint-hogy herczeg volt, bátran rokonul fogadhatta, s mint-hogy a hadsereg legszebb ifja vala, épen nem mondható kellemetlennek, őt vendégkép látni házuknál.

A marquisené huszonkét éves volt; arczbőre fehér, haja szőke, az akkori feszes divathoz kissé na-

gyon is izmos, de elég magas arra, hogy alakját és mozdulatait valódi elegantiájukban tüntesse ki. Apró emberke férjét nem szenvedhette, ami azonban nem akadályozá, hogy a kinálkozó előnyöket vele egyetértőleg ki ne zsákmányolja. Könnyelmű és szórakozott volt, s dicsvágyának és szeszélyeinek kielégítésénél határtalanul szórta a pénzt. Arról nem kellett aggódnia, hogy gyermekei szerencséjét megalapítsa, mert nem voltak, sem öreg napjairól, mire gondolni sem akart. Egyedüli célja volt tetszeni, életét lehető kellemesen élni át, nagy házat vinni, s végre valamely udvarnál előkelő állást foglalni hol fényűzést, pompát fejthet ki, s hol szépsége a tömeg fölé bizonyos magaslatra emeli őt.

Nem volt nemes család ivadéka, ragyogó fiatal-ságát és óriás vagyonát odadobta egy épen nem csábitó férjnek, csak azért, hogy marquisné lehessen, és ha megkérdenéd, miért becsüli oly nagyra a címet, rangot, maga sem tudná megmondani. Fecsegni elég ügyesen tudott, de a komolyabb, mélyebb gondolkozást nem birta meg elméje. Mindég a légvárak közt járva, fecsegetve, és öltözkékével bibelődve, csak egy gondolat foglalkoztatta: fölülmulni a többi asszonyokat s kitűnni soraik közül.

Ily hajlammal a zajos élet és külszellám iránt, nagyon érthető, hogy a hadsereghez határozott előszeretettel vonzódott. Nem nagy ideje még, midőn büszkén lejté a keringőt a császárság valamely szép fiatal tisztjének karján; miért is midőn férje értésére adta, hogy

ezentul kerülnie kell a császáriakat, nem kevésbé bosszankodott. Ittas gyönyör fogta el tehát, midőn egy új hadsereget látott bevonulni, egy tollas, rendjeles és ragyogó zsinóros csapatot, új nevekkal; ez örömben azonban teljesen fölületes vala, a szívnek és léleknek nem volt benne része, ez nála mindég másodrendű szerepet játszott.

A marquisné mint igen eszélyes nő, amenynyiben imádót sohasem tartott, megszokta mintegy, hogy minden érezni képes férfit udvarlói közt lásson, de óvakodott egynek is szerelmét úgy óhajtani, hogy önön magát is lekösse. Szeretni ő is tudott volna, mert szenvedélye néha föl-föllázadt, de szenvedélyéből hiányzott a bátorság, és jellemének alapvonása, a határtalan önzés, megóvta őt minden szoros viszonytól és botránytól.

Murzakint tehát gondtalan örömmel fogadta.

— Szeretni fogom, szeretem — mondá az első naptól fogva — de ő vándor madár, s nem szükség, hogy nagyon szeressem. Nem nagyon szeretni, ez nála többé-kevésbé könnyű dolog volt, soha sem volt annyira elfogulva, hogy a szeretet szívében meggyökereszhett volna. A francziák ez időtájt még nem vetkezték le egészen a regényességet, sőt a directorium könnyű szellemének, szokásainak utóhatását jobban érezék, mint hinnők, ami ismét nem volt más, mint visszatérés a régensség szokásaihoz. A kalandos és harczias élet bizonyos durva és elhamarkodott vonást öntött az úgy is érzéki alapba, mely a férfit okos nők

előtt legkevésbé sem tette kedvessé. Politikai és társadalmi forrongások idejében mély érzelemnek, tartós szenvedélynek nem sok helye van.

Ez időszakban az orosz hasonlított leginkább a francziához. A nyelvet könnyűséggel beszélték, szokásainkat elsajátíták, úgy, hogy általánosan északi francziáknak nevezték őket, pedig ily azonosítás nagyon is távoleső, sőt lehetetlen valami, csak is azt sajátíták el tőlünk, ami ez időtájt legkevésbé vált becsületünkre — a szeretetreméltóságot.

Azonban Murzakin nem volt sajátkép orosz Származásra georgiai, s ha még tovább kutatunk, talán kurd vagy persa; Moszkvában nevedett, Pétervárt soha nem látta, s a czár elé csak is a harci szerencse és Ogotskoj nagybátyjának pártfogása révén jutott. Háboru nélkül vagyontalanul ma is ott tengődhetnék sulyos katonai szolgálatban Ázsia valamelyik határszélén, ha csak mint ifjúkori ábrándjaiban álmodá, át nem ront e határokon, és őseinek példáját követve egy kalandos, hősies élet árjába nem rohan; de a moszkvai ütközetben kitüntette magát, s később a czár szemeláttára oroszláncént harczolt. E pillanattól testtel lélekkel övé volt. A kiontott franczia vér joggal oroszjá avatta őt; saját és utódainak nyakába vetette az igát, mit Oroszországban civilizációnak neveznek, s mely valósággal nem egyéb mint az önkényes hatalom vak imádása és ápolása. Magasabbra kell vergődnie, mint aminőre Murzakin

képes, hogy e hatalmat vas és méreg segélyével gyakorolhassa.

Akaratát csak saját sorsára terjeszthette ki; de mily türelmes, jámbor az erély, mely a gyöngék leigázására tör, hogy az erősebbhez csatlakozhassék! Ez az oroszok életbölcssége, oly bölcsség azonban, mely nemzetünk jellemével és szokásaival össze nem egyeztethető. Fájdalommal mi is meghajolunk a hatalom előtt, de bámulatos hamar belefáradunk és terhünkre válik, és ha a pohár csordultig telt, személyes érdekeinket örömmel áldozzuk föl, hogy egyéniségünket visszanyerjük. *)

Murzakin Dioméd az ő szépségével egész könnyen hódított a hölgyek között, rang és nemzet-különbség nélkül. Volt annyi belátása, hogy bolondjába nem dicsekedett bele a világba; nagy titkát csak rejtve táplálta. A szép marquisnét első pillanattól fogva úgy tekinté mint ki hálójába került. Egy óra elég volt, hogy átlássa, miszerint ez férjét nem szereti, hogy nem bigott, s az álszenteskedés nincs nála napi renden, hogy élénk természetű, legkevésbé sem tartózkodó, s hogy ellenállhatlanul megtetszett neki. Murzakin első nap tehát nem nagyon törte magát, azt hitte elég, ha boldogságát utóbb árulja is el.

Azt azonban nem tudta, hogy mi az a franczia

---

*) Turgenjeff, ki jól ismeri Franciaországot, »Dimitri Ruddin,« mesteri regényében találóan rajzolja az oly előkelő orosz, ki hazájában semmire sem megy, mert lelkében nem igazi orosz.

női kaczérság, s hogy látszólagos odaadásában mennyi ellentállás rejlik?

Rendkívül fáradt lévén, az első éjjel nyugodtan vágyott aludni, és ez bámulatosan teljesült, mert másnap reggel midőn fölébredt, szobájának mély csöndét egy árva nesz sem zavarta. Az első, ki csöngetésére besietett, a pontos Martin volt, ki nem tudta, hogy czimezze, taláломra excellentiádnak czimezte.

— Személyesen jártam el a dologban, — mondá — kocsiba ültem, Saint Martinbe hajtottam és megtaláltam a kijelölt estaminetet.

— Esta . . . Hogy mondta?

— Az alsóbb rétegek kávéházait nevezik estamineteknek, hol szivaroznak és dohányoznak is.

— Jó, köszönöm. S aztán?

— Tudakozódtam az illető után. Semmi komoly következés. A kicsikének nem történt baja; egy kis liqueurt adtak neki, s nemsokára föl tudott menni szobájába, mert éppen abban a házban lakik.

— Szerettem volna, ha meglátogatja.

— Nem is mulasztottam el, kegyelmes uram. Fölmentem . . . hajmeresztő egy lépcső az! Ott találtam a kisasszonyt, kis grisitte; éppen cziczomáját vasalgatta. Tudtára adtam, hogy Murzakin herczeg kegyes volt róla megemlékezni.

— És mit válaszolt?

— Igen kellemes választ kaptam. Hogy mondjam meg a herczegnek, igen köszöni szivességét, neki mire sincs szüksége, de látni nagyon szeretné.

— Szívesen mennék, ha nem tartóztatna.

Murzakin majd elárulta fogságát; de nem tartá szükségesnek Martint e körülménybe beavatni, különben is ez időt sem engedett hozzá.

— Excellentiád nem is mehet oda, — kiáltá; különben is még nem tanácsos ez alsóbb rétegekben járkálni. — És aztán ily észtelen kívánságra nem szükség felelni. Én legalább nem feleltem.

— És mégis felelnem, kell — mond Murzakin mint egy gondolattól hirtelen megkapatva; — nem mondotta, hogy ismer?

— Inkább határozottan mondta, hogy ismeri excellentiádat. De én ezt haszontalan mesének tartottam.

Egy másik szolga jelentette, hogy a marquisé a salonban várja a herceget; azonnal oda sietett.

— Igazán saájátságos, — mondá magában a tágas termeken áthaladva, — midőn e lányka vigyázatlanul közeledett, alakja oly meglepőleg ismerősnek tetszett, mintha csak nevemen akarna szólítani. Midőn azonban a baleset megtörtént, csak maga a baleset foglalt el; most azonban ismét fölmerül előttem alakja, újra látom, keresem, és mondhatnám csodálatos izgalomban tart . . .

Midőn a salonba lépett, még nem volt tisztában a dologgal, a szép marquisé társaságában pedig mindent feledett.

— Jöjjön cousin! — mond a marquisé. — s mondja először is, hogy tölté az éjet?

— Nagyon is jól, mond egyenesen a barbár herczeg, tulságos gyengéden csókolva meg a feléje nyújtott hófehér gömbölyü kezecskét.

— Nagyon is jól? Hogyan lehet nagyon is jól aludni? — kérdé a szép asszony, kék szemepárját bámulva függesztve reá.

Murzakin nem hitt e bámulat valódiságában és oly szeretetreméltó gorombaságot felelt, a mire a marquisné arcza lángba borult. De zavarba legkevésbé sem jött.

— Drága rokon, mond bizalmasan, ön igen jól beszéli nyelvünket, de a kifejezések árnyalatait még nem ismeri kellőleg. Ezt azonban gyorsan elsajátíthatja, hisz önök idegenek, oly könnyű fölfogással bírnak! Csak néhány nap kell szavainak megválasztásában óvatosnak lennie, ezt őszinte barátságból, rokoni jó indulattal mondom önnek. Én részemről semmiért se neheztelek meg, de helyemben más nő szemtelenséggel vádolná önt.

Dioméd fia szép metszésű ajkába harapott. Észrevette minő esztelenséget követett el. Átlátta, hogy itt több időre és fáradságra lesz szüksége. A kelepceből egy vágyó tekintettel és egy elfojtott sóhajjal akart menekülni. Az egész nem volt ugyan valami különös, de arcza annyi érzelmet hazudott, s oly epedő vágyat, hogy madame Thièvre tökéletesen zavarba jött és nem volt bátorsága folytatni a szándékolt oktatást.

Politizálni kezdett. A marquis a mult este tiz

óráig értekezleten volt. Sikerült bejutnia a Talleyrand palotába ; de azt a szép hölgy elhallgatta, hogy férje csak az előszobában, a másodrendű royalista nevek közt leste a kiszivárgó ujdonságokat, de azt tudni vélte, hogy a régi dynastia visszaállításának eszméjét a czár épen nem ellenzi.

Murzakin mind e dolgokkal legkevésbé sem törődött. Nagybatyjától hallá, hogy a czár nem sokat gondol a Bourbonokkal s hogy eszeágában sincs őket támogatni ; de hogy házigazdái érzelmeit ne sértse, elkezdett a Bourbonokról kérdezősködni, kikről a marquisné is csak annyit tudott, hogy visszahe-lyezésük eszméje még csirában van.

A társalgás lankadni kezdett, midőn a herczegnek eszébe jutott, hogy előhozakodik a franczia divatról, néhány bókkaal megdicséri a marquisné reggeli öltözkését és kérdezősködi Páris különböző osztályainak viseletéről.

A marquisné e téren jártas lévén, egész készséggel adott fölvilágosítást.

— Párisban, — mondá, — egy osztálynak sincs külön, meghatározott viselete ; minden nő, a ki pénzzel győzi, az utcán kalapot visel, s minden férfinak, kinek zsebe engedi, joga van csizmában és tisztes-séges ruhában jelenni meg. Első pillanatra gyakran nem különböztethetné ön meg a szolgát urától, s megesik az is, hogy az inas, ki őket valamely családnál bejelenti, szebb ruhát visel, mint maga a ház gazdája ; az arcz és tekintet az, melyről

az egyén rangját és állását fölismerhetjük. A semmiből polczra vergődött soha sem bir azzal a könnyű modorral és méltósággal, mint a született arisztokrata, bár mennyi himet, cziczomát halmoz is magára; a grisetthe magára öltheti ünnepi köntösét, nincs oly polgárnő, ki magához hasonlónak ismerje el, ép úgy mint mi nagyvilág hölgyei nem tartjuk közénk tartozónak a polgárnőt, ha még annyi gyémánt borítja is, s ha ruházata százszor gazdagabb a mienknél.

— Nagyon helyes, — mond Murzakin, — most már látom, ehhez nagy jártasság és emberismeret szükséges. De a marquise grisetthe említett? Én is ismerem e szavat. Francia regényekben sokat olvastam róla. Valósággal mi tehát az a párisi grisetthe? Sokáig azt hittem, hogy egy fiatal lányokból álló osztály ez, kik szürke ruhát viselnek. *)

— Hogy honnét származik e szó, nem tudom, — felelé madame Thièvre, — ruházatuk tarka-barka; ami pedig az elnevezést illeti, inkább talán a másokra gyakorolt hatásból ered.

— Értem, tehát grisetthe! Egy pillanatnyi mámor! És nem gyujtanak szenvedélyeket?

— Néha igen . . . De mit tudom én, tisztességes asszonynak, nem szabad e teremtményekkel törődni.

— De ha e meghatározás mégis az öltözettel áll némi kapcsolatban? Minden munkásnőt grisettenek hívnak Párisban?

*) Gris—grisetthe csak francziában alkalmazható szójáték.

— Nem hinném! Ez elnevezés csak a könnyelmű életmóduakat illeti meg. De miért fessegeti ön oly makacsul e kérdést? Még azt gondolhatják, hogy kíváncsi azokra az eszeveszett kalandokra, melyeket Páris vendégeinek oly bőven nyújt?

Harag és élesen nyilvánuló féltékenység érzett ki madame Thiève szavaiból. Murzakin észrevette ezt és sietett őt megnyugtatni; röviden elmondá kalandját, mely őt a Thievre palotában fogva tartá.

— Csak azért óhajtám megtudni mi az a grisetto, mert a marquisé szolgája így nevezte azt a személyt, ki kegyvesztésem okozója volt.

— Csak ennyi az egész! — mond a marquisé — küldjön neki egy Louis-d'ort, s rendén lesz minden.

— Ugy látszik mit sem akar elfogadni, — viszonzá Murzakin, ki fölöslegesnek tartá elmondani, hogy a kis grisetto látni óhajtá.

— Ekkor kétségkívül bőségben uszik, — veté ellen a marquisé.

— Bőségben! alig hinném! — gondolá Murzakin, — különben nem laknék oly szűk zúgban s nem vasalná maga holmijét. De hol is láttam már ezt a csinos kis fítor arcot?

Mióta Murzakin Franciaországban élt, szeretett francziául gondolkodni; s ép ezért igen sokat viszáson gondolt, s a szavakat értelmükkel ellenkezőleg alkalmazta. E kifejezés »fítor arc« abban az időben oly szépséghiányt jelentett, mely rutságával

kellemesen és ingerlőleg hatott a szemlélőre. A mi kis grisetteünk arcza egészen kifogástalan volt. Halvány, finom, épen nem feltűnő és széles arczának vonásai-ból harmonia és kellem sugárzott, nem classikus szépségü ugyan, de igen kedves, egyöntetü. Termete arczához hasonló kellemü.

— Nem, nem, — mond Mourzakin magában, emlékébe idézve, — sőt csinos, nagyon csinos! Szegény és mit sem kíván!

— Mire gondolt? — kérdé a marquisné.

— Azt lehetetlen megmondanom! — felelé a fiatal herczeg szerénytelenül.

— Kétségkívül a kis grisettere gondol?

— Ne higye! De kegyed már annyira lépre vitt, hogy nincs többé joga kérdezni, faggatózni.

És e szavait oly epedő és átható tekintettel kísérte, hogy a marquisné ujra elpirult.

— Konok jellem, vigyáznom kell! — mondá magában.

A marquis jövetele szakítá félbe társalgásukat.

— Jó hirt hozok, Flora, — mondá nejének. Tegnap este elhatározták a szent-Florián utczában (igy szokták jelezni a Talleyrand palotát, hol akkor a czár lakott) hogy sem Bounaparteval, sem a Bounaparte család bármelyik tagjával békét nem kötnek. Dessoles urtól tudom. Intézkedjék, hogy azonnal reggelizzünk; délben ismét összegyülekezzünk, hogy az oroszok czárjához egy föliratot készítsünk és neki át nyujtsunk. Világosan ki kell fejeznünk, mit aka-

runk; a Bourbonok visszahelyezését eddig még csak szűkebb körben hangoztatták. A czár udvarában önnök herczeg nagy befolyása van; nemde szól mellettünk s törvényes királyunk mellett?

— Legyen nyugodt, a rokon pártunkon van, — veté oda a marquisé karját menet közben Murzakin karjába fűzve. — Menjünk reggelizni.

— A marquisval szükségtelen tudatni, — mond a marquisé, míg az étterembe mentek, — hogy a czár és ön között jelenleg feszült viszony támadt.

— Kegyedet Flórának hívják! — mond Murzakin s a marquisé karját kebléhez szorítja.

— Nos igen, Flórának! Nem az én hibám!

— Ne káromolja, gyönyörű név ez, és kegyedhez fölségesen illik.

Azután a szép asszony mellett helyet foglalt.

— Flóra, — gondolá, — nagyanyám kutyáját is Flórának hívták. Csodálatos, hogy Francziaországban ez uri név! Talán bizony a marquis neve meg Fidél, mint nagybátyám kutyájáé.

Még abban az időben nem kereszteltek minden jobb családbeli lányt Máriára. A marquisé a forradalom és directorium pogánykorszakában született. A virágok istennőjének nevét ekkor pirulás nélkül viselte. Már 1816-ban második nevét, Erzsébetet használta, mely eddig háttérbe szorult.

A marquis, gondolataiba mélyedve, a marquiséét és Murzakint szakadatlanul politikai reményeivel mulattatta. Oroszunk bámulta azt a sajátságos

könnyűdséget, melylyel a marquis ugyanazon időben beszélt, evett és gestikulált.

Kiváncsi volt, ha ennyi életképesség elfecsérlése mellett, marad-e arra tehetsége, megfigyelni azt, mi azalatt közte és neje közt végbemegy. E tekintetben azonban úgy látta, hogy a marquis nagyon is hígvelejű és tökéletesen együgyű, és hogy e jótékony helyzetben kisegitse, megigérte, hogy a Bourbonok sorsát szíven hordja, pedig annyit sem törődött velük, mint egy pohár borral, s kiknek érdekében egyáltalán mit sem tehetett, nem lévén oly nagy tekintély, mit aminőnek marquis rokona őt tartá.

Kurta testébe hallatlan mennyiségű ételt tetetve, ép kocsiját akarta előrendelni, midőn Ogotskoi grófot jelenték.

— Nagybátyám, a czár hadsegéde, — magyarázá Mourzakin ; — megengedi marquis, hogy bemutassam ?

— A czár hadsegéde ? Menjünk együtt eléje, kiáltá a maquis, ki tulbaldog volt, hogy a fölség közvetlen szolgájával érintkezhetik. A fürge kis emberke azonban feledé, hogy az uralkodók szolgáinak kötelessége, soha sem akarni azt, mit urovelők nem közölt.

Ogotskoi gróf valaha az orosz udvar legszebb férfja volt, képzettsége és szorgalma mellett azonban vagyontalan lévén, azt, amivé emelkedett, kizárólag a nők pártfogásának köszönheté. A vagyontalan aristocratia sorsa ez időtájt kizárólag protec-

tiótól függött, bármely részről jött legyen is az. Ogotskoit a szép nem, Murzakint nagybátyja pártfogolta; személyes érdeme is volt ugyan, de a világban nem elég a puszta érdem, ha valamit elérni akarunk. Elérkezett az idő, midőn a franczia uralkodók is okulhatnának e könnyű kormányzási mód példáján.

Ogotskoi ma már nem volt szép. Fáradságos és zaklatott állása megkopaszítá, fogai kihullottak, arcza elfonyadt. A hir azt mondja róla, hogy ötvenes és ha az orosz egyenruha, mely erőnek erejével karcusvá kényszeríté, potrohát a gyomor régiójába nem tereli, okvetlenül elhasasodik. Oriási mellkasa és picziny feje volt, mely aránytalanság kopaszságát csak még inkább kitünteté. E helyett mellét több csillag ékíté, mint ahány szál haj tarkóján meredezett. Ha magas állása előzékeny fogadtatást biztosíthat számára a társaságokban, nem óvja meg attól, hogy a nők körül kudarczot ne valljon. Még mindig heves érzelmeit nem oszthatva meg senkivel, egész lényén, minden mozdulatán bizonyos magasztos bánat ömlött el.

Modora igen finom volt. A marquisné véleménye szerint, mintha csak egész életét Franciaország legjobb köreiben töltötte volna. Kissé elfogulatlanabb szemlélő észrevette volna, hogy a gróf nagyon is nyelvtanilag beszéli a francziát, hogy nagy előszere-tettel használja a föltételes félmultat és a régmult időt, hogy kedvessége nagyon pedáns és gépies volt. Élénken köszönte meg a marquisné jóságát, melyben

unokaöccsét részesíté, és azt negélyezé előttte, hogy az ifjut, mint gyermeket tekinté, kit szeretünk és nem vesszük komolyan. Még előttevalónapi kalandja fölött is tréfálózott s azt mondá, hogy veszedelmes dolog lehet a franczia nőket nagyon megnézni, és hogy — legalább ő részéről jobban félne bizonyos szemek, mint az ágyu ölő hatalmától. Eközben a marquisnére pillantott, ki egy mosollyal köszöné meg udvariasságát.

A marquis élénken beszélt politikai hitéről, hevesen védve a Bourbonok érdekeit, mi Sándor czár hadsegédét nem csekély bámulatba ejté.

— Tehát csakugyan oly kedves emlékken él ez uralkodó család, marquis ur, Francziaország előtt? Ugyanezt mondták nálunk is, midőn Artois gróf nagy Katalinunk pártfogásáért esdekelt. Nem hallott kegyed valami pompás kadról, melyet azért kapott, hogy hódítsa vele vissza Francziaországot, s melyet a gróf Angliában nyomban eladott? . . .

— Óh, az régen, nagyon régen volt, — felelé a marquis meglepetve.

— Artois gróf akkor még fiatal volt, — vágott közbe a marquisné, Ogotskoi ur pedig szintén nagyon fiatal lehetett. Hogy emlékezhetnék reá!

E szeretetreméltó hizelgés Ogotskoinál elismerésre talált. Mint a nők hasonló körülmények között átalán értenek az apró fogásokhoz, ugy madame Thièvre is rátalált a gróf gyengéjére, és e három

szóval többet nyert, mint férje bőbeszédűségével és indokaival.

Thièvre ur látva, hogy neje jobb védő, mint ő, s hogy a szépség mindennél ékesebben szól, ott hagyta őket. Murzakin harmadiknak ott maradt; egy pillanat múlva azonban Martin bocsánatkérések közt kiszólitá őt.

Az előszobában egy ifjút talált, kinek szegényes külseje nagyban elütött a palota gazdag öltözetű személyzetétől Alacsony, sovány, tizenöt, tizenhatéves suhancz volt, viaszsárga arczbőrrel, gondosan homlokára simított és fényesre kent hajjal, elég csinos alakkal, szikrázó bogár szempárral, és álla körül finom, zsenge pehellyel. Nyomoruságos, szűk, aranygombos zöld kabátja a rongyszedő bodéjából látszott kikerülni, inge elveszté az ártatlanság színét, összeszorított fekete nyakkendője katonai fesszel diszelgett és szakadozott ingfodrára fityegett alá, de elég széles volt arra, hogy kurta mellényét eltakarja; ilyen volt a párisi gamin komikus és cynikus parádéjában.

— Ki ügyében jársz? Ki küld, mit akarsz?
— kérdé Murzakin kimérten, kelletlenül.

— Beszélni szeretnék főn ség e d d e l, — felelé nyugodtan a gamin hasonló megvetéssel, mint ahogy vele bántak, megengedi ezt a c o a l i t i o ?

Vakmerősége mulattatni kezdé herczegünket, ki tanulmányfőt látott maga előtt.

— Beszélj, — mond mosolyogva, — a coalitio nem ellenzi.

— Jó! — gondoló a gamin, úgy látszik, az egész világ szeret tréfálni, még ő kegyelme is. — De titokban kell ám herczegségeddel szólanom, — folytatá. — Az inas urakkal semmi dolgom.

— Hohó! — kiáltá Murzakin, — fönнен kezdéd öcsém! Kövess hát a kertbe.

Az ajtón át a nyílt fasorba léptek, mely a fal hosszában huzódott tova. A gamin nem hagyva magát sodrából kihozatni, azonnal fölvette a társalgás fonalát.

— Én Franciának bátyja vagyok.

Minden szép, — mond Murzakin, — de ki az a Francia?

— Francia! bocsánat! ön nem is kérdezte annak nevét, kit lova legázolt?

— Csakugyan, azt elfeledtem. Hogy van?

— Köszönöm jól, és ön?

— Most nem rólam van szó.

— De ő meg csak önnel, egyedül önnel akar beszélni. Akarja ön is?

— Kétségkívül.

— Akkor szaladok értte.

— Maradj, itt nem beszélhetünk.

— Miért nem?

— Mert idegen háznál vagyok. Inkább én megyek hozzá.

— Ugy elvezetem. Kövessen, uram.

— Most nem távozhatom, de három nap múlva...

— Vagy úgy! igaz, hisz ön büntetését üli! az

előszobában beszéltek, a termekből szivárgott oda. Ime, itt van hát lakczimünk, — tevé hozzá, meglehetős szennyos papirdarabkát nyujtva át; — csak-hogy három nap nagy idő, és ha az ember várakozik, kinjában kezét lábát eleszi.

— Oly sietős ügyetek?

— Sietős biz az, uram, mert ha lehetséges, szeretnék szegény anyánkról hirt hallani.

— Kiről, anyátokról?

— Hires asszony volt az, herczeg uram: La Source Mimi kisasszony, kit lehetetlen, hogy a háboru előtt a moszkvai szinpadon tánczolni ne látott volna,

— Igaz, igaz; emlékszem reá! Ez időtájt Moszkvában laktam; de én soha sem jártam a szinfalak mögött. Nem tudtam, hogy voltak gyermekei ... Ott nem láthattam növérédet.

— Nem is ott látta ön. De talán föl se tűnt volna, oly kicsike volt még! De anyánkat, szegény anyánkat látnia kellett Berezinánál herczegem! Hiszen ön is ott volt a kozákok között, kik a boldogtalan utócsapatokat lemészárolták! Én nem voltam ott, én nem nevekedtem Oroszországban; de nővérem ott volt, ráeszküszik és, hogy látta önt.

— Igaza van, ott voltam, csapatot vezényeltem és most már én is emlékszem reá.

— És mi lett anyánkból? — Hol van ő?

— Anyátok bizonyára istennél van, szegény fu! Mit se tudok róla.

— Meghalt! — ismétlé a gamin, míg lángoló szeme könnyel telt meg. — És talán épen ön ölte meg?

— Nem, én nem öltem meg, soha sem szoktam védtelent megtámadni. Tudod-e, gyermek, mi egy becsületes ember?

— Hallottam róla beszélni, és nővérem jól emlékezik, hogy a kozákok mindenkit fölkoncizoltak. Így tehát ön becsütelenekeket vezényelt?

— A háboru egészen más valami; nem tudod, fiam, mit beszélsz. Elég! — mond hirtelen, midőn látta, hogy a gyermek felelni akart.

— Anyádról én nem tudok hirt mondani. A foglyok között sem láttam. Nővéredet egy lándsával megsebezve abban a városban láttam, hol Berezina után megpihentünk, megszántam szegényt, elhoztam a házba, hol szállva voltam és háziasszonyom gondjaira bízta őt. Midőn másnap ismét utra indultunk, egy kis pénzt is hagytam ott, hogy gondját viseljék. Van most szüksége valamire? Már följánlottam . . .

— Nincs, semmire. Megtiltotta, hogy számára bármit elfogadjak.

— De magadnak, szabad? — mond Murzakin övéhez nyulva.

A párisi gamin szeme egy pillanatra fölillant, a vágy vagy talán a szükség ösztönétől; de hirtelen egy lépést hátrált, mintha önmagától szaladna.

— Soha! Nem fogadunk el semmit az oroszoktól! — kiáltá burlesque méltósággal.

— Miért akar hát beszélni velem nővéred? Azt hiszi, hogy segíthetek föltalálni édes anyját? Ez, azt hiszem, teljességgel lehetetlen.

— Ki tudja, hisz fogságban volt. Én nem tudom úgy elmondani hol és mikép történt, de Francia majd elmagyarázná.

— Majd meglássuk, ami tőlem telik, mindent elkövetek. Ha akarja, vasárnap fölkeresem. Megelégszel?

— Eljön hozzánk . . . vasárnap . . ., — mond a gamin füle tövét vakarva, — az egy kicsit bajos dolog!

— Miért?

— Csak azért! Már akkor majd csak inkább ő jön ide.

— Hozzám, az teljességgel lehetetlen.

— Ahá! vagy úgy? Egy bizonyos csinos asszonyka féltékeny találna lenni.

— Hallgass, gazkölyök!

— No lám! azok a gazemberek ott az előszobában fönne azt hirdetik, hogy a marquisné szorosán körme közt tartja. . .

— Takarodj innét, te sehonnai! — rivalt rá Murzakin, ki a legujabb francia művekből megtanulta, hogy kell a csöcseléssel beszélni. — Lódulj szemem elől, mert kozákkal tüstént kivágatom nyelvedet, — folytatá azonban csakhamar saját módja szerint.

A gamin e fenyegetéstől meg nem ijedve, kezét

ajkához szorítá s nyelvét hosszan kiölté, mintha e fintorra a fájdalom kényszerítette volna; ezután meg sem fordulva sarkát a kert magas falának irányzá, majom ügyességével fönntermett a kerítésen, keresztül veté magát, és kezét herczegünk felé félreismerhetlen mozdulattal illesztve orrára, eltünt, nem kérdezve, ha az utczára vagy valamely bekerített helyiségbe ugrik-e, honnét ismét csak mászás segélyével juthat ki.

Murzakint legyökerezteté e hallatlan szemtelenség. Oroszországban kötelességének tartotta volna üldöztetni, elzáratni és irgalmatlanul megkorbácsoltatni oly egyént, ki söpredék létére ily hallatlan mérényt bátorodik ellene elkövetni. Egy pillanatra habozott, ne szólítsa-e elő Mozdart, s ne ugrassa-e át a kerítésen, hogy a bünöst kézrekeritse; azonban amellett, hogy a semmirekellő nagy előnyben van eddig, még Francia is eszébe jutott s ez emlék csillapítá Murzakin haragját, s egy hatalmas hárs alá ült hol álmadozásaiiba mélyedt.

— Ugy van, most már jól emlékezem mindenre, — mondá s gondolatban újra átélt mindent, előszedgetve sorra az eseményeket.

— Pletchnetzyben 1812. deczember elején történt. Az üldözőcsapatot Platow vezényelte. Előttevaló nap francziákra vadásztunk, kik összeesküdtek, hogy keresztül vágják magukat, megszabadítva előbb Udinotot, kit kozákjaim egy félszerben fogva tartottak. Pihenésre volt szükségünk; Berezinát mi is meg-

éreztek. Egyik zugban egy ágyfélére akadtam, hová ruhástól leheveredtem, míg csapatunk zsákmányával, sebesültjeivel és a foglyokkal megérkezik. Egy körülbelül tizenegy éves lánykát pillanték meg, ki halvány arczával és hosszú, zilált fekete hajával oly nagyon szép volt! Kibitka-féle öltönyben feküdt szegény, a haldoklók és podgyász között. Mozdarral kiszabadítottam és bevitettem a putriba, mely szobámul szolgált. Mozdar földre helyezte; eszméletlen állapotban.

— Ez meghalt, uram! — mondá.

De a lányka fölnyitá szemét és reám bámult. A sebéből kiömlött vér megaludt a foszlányon, mely felöltőjét helyettesíté. Francziául szolítám meg; francziának tartott és anyját tudakolá. Nagyon jól emlékezem; de nem volt időm kérdezgetni. Rendeleteket kellett osztanom.

— Fektesd ide, hadd haljon meg nyugodtan, — mondám Mozdarnak, fekhelyemre mutatva, s egy kendőt hajítottam neki, hogy a gyermek sebeit bekötözze. Katonáimmal távoznom kellett. Mire visszatértem, már elfeledtem a gyermeket. Csak egy órát töltöttem a városban. Ez időt arra használtam, hogy néhány szót irtam anyámnak; jó alkalom kínálkozott. Csak midőn bevégeztem, vettem észre a tőlem két lépésre fekvő sebesültet. Oda pillantottam. Szemem találkozott nagy fekete szemével, melyet a mint rám szegezett, üveges golyójában a halált véltem

látni. Melléje léptem s kezemet homlokára illesztém. Meleg és nedves volt.

— Nem haltál meg? — mondtam, — nos, térj magadhoz! — és fogai közé egy falat kenyeret dugtam, mely az asztalon megmaradt. Bágyadtan mosolygott és mohón ette a kenyeret, melyet vánkosságával igazított szájába, minthogy keze erőtlén volt. Szivem megesett rajta. Más tápszerért szaladtam.

— Gondja legyen e kis teremtésre, — mondtam háziasszonyomnak. — Itt van pénz, mentse meg.

Ekkor a gyermek minden erejét összeszedte. Míelőn távoztam, két sovány karját felém tárta.

— Anyám! anyám! — monda.

De ki az anyja? Hol található? Miután itt nincs, kétségkívül meghalt. Mit tehettem, mint fájdalomosan vállat vontam. A trombita megharsant; távoznunk kellett, folytatni az üldözést. Távoztam.

És most... hogy található most föl az anyját? Nem volt oly híres egyéniség, mint gyermekei hiszik. Azon szegény komédiások közé tartozott, minőket Napoleon Moszkvában talált, s kikkel, mint mondják, a tüzvész után előadást rendeztetett katonáinak, szomorú helyzetük fölvidítására, s kik ellenkezésük daczára követték őket pereputtyostól, megnehezítve tovavonulásukat.

Abból az ötvenezer haszontalan lélekből, mely vele Oroszországból kivonult, talán ötszáz sem látta újra Franciaországot.

És most, ismét meglátom e gyermeket! Mind-

egyre jobban érdekel. Eddig nagyon csinos lehet! Talán a marquisnénál is szebb? Nem, ez egészen más rovatba tartozik.

És e néma magánbeszéd után Murzakinnak eszébe jutott, hogy a marquisnét nagybátyjával magukra hagyta.

— Jőjjön, jőjjön, rokon, kiáltá a szép asszony megpillantva őt. — Jőjjön és védelmezzen. Ogotskoi mellett veszedelemben forog az ember. Szerfölött udvarias. Hiába, ilyenek az oroszok! Nem is tudtam, hogy így kelljen félni tőlük!

A marquisné szavai, melyeket női meggondolatlan elfogulatlansággal vetett oda, különböző hatást gyakoroltak oroszainkra. Az ifju bátorításnak tekintette, az idősebb keserű gúnynak. Unokaöcsse szeméből azt vélte kiolvasni, hogy e gunyban ő is osztozik.

— Ugy látom, — mond haragját vidámsággal akarva palástolni, — a marquisné unalmát azzal üzi, hogy Diomiditsel rovásomra mulat; a fiatal emberek dolga első látásra hódítani... ész és érdem nélkül; ... azonban itt koránsem az az eset, és én kegyedet az enyémnél sokkal kellemesebb társaságban hagyom.

— Szabad kérdenem, — mond Murzakin, nagybátyját bérkocsijáig kísérve, — szabad kérdenem, ha emelt-e szót ügyemben?

— Kinél, a szép marquisnénál? Legjobb szószóló vagy te ott magad.

— Nem nála! A mindenhatónál?

Van is neki ideje veled bajlódni! Franciaor

szágnak akar ő most királyt teremteni! Feledd el, legjobb! Igen jó helyen vagy te itt, maradj csak minél tovább.

Murzakin meggyőződött, hogy a nyil talált. A marquisné megtetszett Ogotskóinak, és herczegünk elveszté nagybátyja kegyét s ennek folytán valószínűleg a czár kegyét is, — hacsak a marquisné... de az nem képzelhető, és Murzakin már sokkal szerelmesebb volt a szép asszonyba, semhogy valamely föltevésre egykönnyen visszavonulna.

Igyekezett e gondolattól szabadulni, s lehetőleg könnyen venni balszerencsáját, és tovább haladni a hóditás megkezdett nagy munkájával, mely oly ellenállhatatlan vággyal tölté el; — egy oly orosz nagybátya kegyét elveszteni azonban nem oly csekélység, ki a czár füléhez oly közel áll! — Ez annyi, mint pályáját vágni ketté, egy kétes, talán gyászos jövőt zuditani nyakára, mert, ki tudja, ha e harag bosszuvá fejlődik, nem dönti-e őt végkép vészbe, sőt száműzetésbe is — és miért menjen ő Sziberiába? Ürügy mindig könnyen található.

A marquisné imádóját a pillanat helyezetével annyira elfoglalva és oly komornak találta, hogy kénytelen volt észrevenni. Először is hosszas távolléte fölött kísérlé meg tréfálni, azután találomra kérdé, ha e hosszú negyedóráig a kis grisette tartá-e fogva.

— Miféle grisettet? Valóban már nem is gondolt reá.

Aggodalmának valódi okát akarta kitaláltatni, s ez sikerült is.

A bohókás marquisné csak kaczagott. Tetszett neki, hogy a hatalmas Ogotskoi fejét megzavarta, és az eszébe se jutott, hogy kaczérsága komoly következményeket vonhat maga után. Azt Murzakin mindjárt átlátta, hogy e kis fejtől és az óriási terjedelemtől irtózik a szép asszony, de hogy titkos czéljai legyenek, arra nem gondolt; azt hitte, ügyesen elevezhet.

— Mig kegyed ezt tréfának veszi, boldognak érzem magamat, ha föláldozhatom nagybátyám kegyét, kire, megvallom, már kissé féltékeny kezdtem lenni; azonban figyelmeztetnem kell a veszélyre, mely a marquisnét fenyegeti.

— Veszély, engem? egy szörnyeteggel szemben? Kinek tart ön engem, rokon? Oly rosz véleményel van a francia nőkről . . .

— A francia nő távol sem oly kaczer, mint az orosz, de sokkal meggondolatlanabb, nyiltabb, ha tetszik, ép azért, mert sokkal jobb. Oly szenvedélyeket ébreszt föl, melyeket ő maga nem ismer. Szabad kérdezni asszonyom, Thièvre marquis szintén őszintén óhajtja a Bourbon-ház visszaállítását?

— Nos igen, kétségkívül.

— Jó; de nem áll ez személyes érdekekkel is kapcsolatban?

— Elég gazdagok vagyunk, hogy önzés ne vezessen.

— Helyes! És ha rágalmaznák előtte kegyeteket?

— Mindenesetre kellemetlen volna, mert az ember nem tudhatja, mi történik. Nagyon kitettük magunkat, sokat áldoztunk. De mit árthat nekünk az ön nagybátyja a Bourbonoknál?

— A csár mindenható, — válaszolá komolyan Murzakin.

— És az ön nagybátyja mindent kivihet a cázáknál?

— Nem mindent, de igen sokat, — mond titokteljes mosollyal, mely a marqisnét megreszketetté.

— Ugy-e bár, — kérdé némi gondolkozás után, — rosszul tettem, hogy hódolatát oly hirtelenében kigunyoltam?

— Hogy előttem tette, mindenesetre hiba volt.

— És ez árthat önnek?

— Oh azzal keveset törődöm! Az, ami kegyedet érheti, sokkal inkább aggaszt... Ön nem ismeri nagybátyámat. Valaha a nők bálványa volt; szép férfi volt, és imádta a nőket. Igényeiből és vakmerőségéből sokat engedett. De nem jó a vén oroszánt ingerelni, kegyed pedig ingerelte. Egy pillanatra azt hihette...

— Hallgasson. Csak nem... féltékenységből leczkértet ily komolyan?

— Ha épen tudni ohajtja, ám ugy van, nem tagadom, féltékenységből, de egyszersmind barátságból és kötelességből is, mert nagybátyám jellemét ismerem.

rem. Kedélye elmérgesedett, s boszuálló, úgy hogy nála boszuállóbb ember alig van egész Oroszországban, hol pedig nem szokás valamit elfeledni. Ezért tehát vigyázzon, szép bájos rokon! A bársony kacsók alatt éles karmok rejlenek.

— Ej istenem, — kiáltá, — hogy elrémit? Nem értem, mit tehetne ellenem?

— Akarja, hogy megmondjam?

— Igen, igen, akarom; tudnom kell okvetetlen.

— De nem haragszik meg.

— Nem.

— Ma este, ha az atyus, így nevezzük a czárt, kérdezni fogja, mit hallott és látott nap közben nagybátyám, mint ha csak hallanám, azt feleli: »Láttam unokaöcsémet. Oly szép asszonynál lakik, aki párját ritkítja. Nagyon szerelmes a fiu. — Annál jobb reá nézve! — feleli a czár, ki még maga is fiatal, és nem titkolja, hogy imádja a nőket. — Holnap ismét eszébe jut, és megkérdi nagybátyámat, ha öccse boldog-e? Ez azt fogja felelni, hogy valószínűleg. Azután nem mulaszthatja el Thiévre marquist is megmutatni a Talleyrand palota valamely termében, megjegyezvén: »Mig a férj itt politizál és felséged kegye után törekszik, addig unokaöcsém neje kegyét hajhássza, és fogsága idejét lehető kellemesen éli át.

— Elég! kiáltá a marquisé, boszusan kelve föl; — férjem gunytárgygyá téve, talán gyalázatos szerepet játszik? Ön egy óráig sem maradhat nálunk, kedves rokon!

A nyíl mélyebben talált, mint Murzakin óhajtotta. A marquisné csöngetett, hogy cselédségével tudassa az orosz herczeg távozását; de Murzakin nem hagyta magát sodrából kivéetni.

— Igaza van, drága cousine, — mond mélyen megindulva. Örökre bucsuznom kell kegyedtől; legyen meggyőződve, hogy képe szivemben él, még Szi-béria bányáinak mélyén is.

— Miért emliti Sziberiát? Mondja, miért?

— Ha fogságomat idehagyom, mit várhatok egyebet?

— Oh, az önök országa igazán kegyetlen ország! Maradjon, maradjon; . . . vesztét nem akarom.

— Lajos, — mond a csengetésre belépő inasnak, — vigye el ezt a virágot, kellemetlenül hat rám.

— Ön maradni fog, kedves rokon, — mondá, amint a szolga távozott, — de mondja, tanácsoljon mint háritsuk el fejünkről nagybátyjának, e nagy mogulnak boszuját? Őszintén szólva, hogy legyek szivélyes iránta, mikor gyülölöm?

— Legyen kegyed szeretetreméltó hozzá, mint erényes nő, kit eltántorítani nem lehet. Az oly emberek, mint ő, nem szoktak az erényre neheztelni. Nem féltékenyek. Hitesse el vele, hogy nincs vetélytársa. Áldozzon föl engem, rágalmazzon, gyalázzon előtte.

— És ön eltürné ezt? — kiáltá a marquisné, megütődve a közönséges vonáson, mely az ő jellemével ellenkezett. Valóságos idegenkedést keltett benne.

— Ez egyet kivéve, mindent megteszek, am hasznára lehet, kedves rokon. Egyszerűen megmon-dom nagybátyjának, hogy egyikük sem tetszik, sem ön, sem ő . . . Bocsánat, most öltöznöm kell, ez órá-ban szoktam fogadni.

És a választ be sem várva, elsietett.

— Megsértettem, — mond magában Murzakin. Azt hiszi, politikából mondok le róla. Gyermekeknek tart, mert maga is az. Nagyon kellene szeretnie, hogy nagybátyám rászedésénél kezemre járjon.

Félóra múlva madame Thièvre salonja megtelt látogatókkal. Az idegenek bevonulása, Páris társas-köreinek új lendületet adott. A magasabb körökben mindjárt másnap rendkívüli mozgalom keletkezett. Mig a férfiak titokban, izgatottan tanakodtak, addig a nők lángoló kíváncsisággal várták a jövőt.

Thièvre marquisené, kinek férjéről tudták, hogy tevékeny részt vesz az ügyekben, a társaság központ-ját képezte. Nem magyarázta nekik a jogalapot, a nagyrész nem törődött vele; mind föl volt puskapo-rozva, mások pedig csak azt lesték, honnét fu a szél. Ezután egész biztossággal tudatta társnőivel, hogy nemsokára udvartartásuk lesz, hogy sietni kell mi-előbb bemutattatni magukat, s hogy itt az ideje, az öltözékekről tanácskozni.

— Hisz nem sokára lesz királynénk, ki e fontos kérdésben irányt fog adni, — jegyzé meg egy fiatal delnő.

— Nem lesz, kedvesem, — mond egy koro-

sabb hölgy. — A király nem nősült meg másodszor; de itt van a *M a d a m e*, a király huga, XVI. Lajos leánya, ki nagyon istenfélő, ki az önök kaczer és meztelen divatját kétségkívül illőbb ruházattal helyettesíti.

— Édes istenem! — sugá egyik fiatal hölgy szomszédnője fülébe, az imént beszélőre mutatva; — akkor mi is ugy öltözködünk mint ő?

— Azt mondják, egy szép orosz lakik kegyednél? — kérdi egy másik a marquisnéhez fordulva. — Csak nem rejtegeti előlünk?

— Oroszom csak egy egyszerű kozák, ki nem méltó arra, hogy önök elé vezessem, — viszonzá a marquisné.

— Kegyed kozákot tart házánál? — kiáltá egy nagyon is falusias báróné; — igaz, hogy ezek az emberek gyertyát esznek?

— Minő gondolat, kedvesem! — mond a koros hölgy, ki előbb szólott; e hirt csak a jacobinusok terjesztik! A kozák tisztek mind jó házból való, művelt emberek. Az pedig, ki itt lakik, amint hallottam, meg épen herczeg.

— Legyen szerencsém holnap, és bemutatom őt önöknek. E pillanatban nem tudom, merre jár.

— Nem igen lehet messze, — szólt bele egy alig tizenegyéves ártatlan kis hercegecske, ki nagyanyját látogatásaiba kísérni szokta; — nem rég látam, a kertben sétált.

— Madame Thiévre rejtegeti előlünk! Kissé különös! — kiáltá a kíváncsi fiatal női sereg.

Az igazat megvallva, a marquisné néhány pillanat óta iszonytal határos megvetést érzett szép rokona iránt. Midőn elvált tőle, nem szólítá föl, hogy majd vendégeinek bemutatja, s a herczeg ott sétált a kert mélyében. Most érte küldött; talán hizelgett neki, hogy bemutathatja az orosz férfiszépség e remek példányát, kivel látszólag édes keveset törődött; ez is női boszu.

Átalános tetszést aratott; örege, apraja a kíváncsiság meggondolatlanságával vizsgálta, mely már vérünkben van, s melyet semminemű illemszabály korlátozni nem képes; összevissza forgatták, mint valami ritka papagájt, melyet közlelről kell megszemlélni s elhalmozták kényes és együgyü kérdésekkel, mely kérdések szellemi képességük színvonaláról tanuskodtak, s mely elhamarkodott eljárást csak is a politikai mozgalmak élet menthette. A császárság utóbbi eseményei ép alkalmasak voltak, hogy minden kozákban egy-egy emberevő szörnyeteget véljenek látni.

Az előttük álló példány szép, finom, kendőzött és elegáns volt. Szerették volna megsimogatni, czukorkákkal etetni, s meghordozni őt kocsijukban, hogy báránőiknek sorra mutogassák.

Murzakin meglepetve látta magát ez előkelő világba beékelve, melynek ártatlan, naiv jelenetei mindenütt meghökkentették volna. Elég szerényen viselte magát; de átható és lángoló tekintete nem egy

áldozatot ejtett, s mire a látogatók széledni készültek, annyi meghívást kapott, hogy a marquisné segítségéhez kellett fordulnia s kérni, jegyezze föl hódított seregének lakczimét és névsorát.

Madame Thièvre legcsekélyebb érdeklődést sem mutatva magasztalta vetélytársnői szellemét és kedvességét. Murzakin azon hitben, hogy a szép asszony megveti, csak egy hódításra vágyott, s ez a marquisné volt.

Ebéd végeztével a háziasszonynak távozni kellett; átöltözni indult, egyedül hagyva a herceget Thièvre urral; a boszu intését követve, estélyi öltözetben tért vissza, vállig födetlen karral, s majd övig födetlen kebellet; férje karját kérte s gúnyosan kért bocsánatot vendégétől, hogy egyedül hagyja. Thièvre azzal menté magát, hogy a közügyek követelik megjelenését.

Murzakin egyedül maradt tehát a teremben, s miután ásitozva végig lapozott egy politikai röpiratot, a pamlagon mély álomba szenderült.

Ez édes nyugalmat körülbelül egy óra hosszát élvezé, midőn egy gyöngéd kéz fölébreszté, könnyeden érintve homlokát. Álmából hirtelen felrettenve, azt hitte, a marquisné hozza bocsánatát, megragadta a kezét és csókkal akará elhalmozni, midőn tévedését észrevette. Bár a gyertyákat eloltá s a lámpát befödte, hogy álmát ne zavarja, mégis azonnal látta, hogy más öltözet, más alak áll előtte, s a bizalmat-

lanság gyorsaságával ugrott föl, mely az idegent el-
lenséges országban meglepi.

— Ne tartson semmitől, — mondá egy édes,
kellemes hang. — Én vagyok, Francia!

— Francia? — kiáltá a herczeg. — Itt, ná-
lam, ki bocsátá be?

— Senki. A kapusnak azt mondtam, hogy egy
csomagot hozok önnek. Félig aludt, nem is igen
figyelt, csak annyit mondott: a lépcsőnél. Az ajtókat
nyitva találtam. Az előszobában két inas kártyázott;
észre sem vettek. Ismét egy másik terembe léptem,
hol egy kozák aludt. Ez oly mélyen aludt, hogy nem
tudtam felköltetni; ekkor beljebb hatoltam, és önt is
alva találtam. Egész egyedül van ön ebben a nagy
kastélyban? Beszélhetek önnel, ugy-e bár? öcsém
azt mondá, hogy nem utasít vissza.

— De édesem . . . itt csak nem beszélhetünk
a marquisnéénál . . .

— Marquisné vagy nem marquisné, tesz is az
valamit? Ha itt volna, előtte is szólanék. Nem aka-
rok én másról beszélni, csak is —

— Anyádról, tudom; de hogy kívánhatod szegény
kicsikém, hogy emlékezzem reá?

— Hisz látta a szinpadon; és ha Berezinánál
látta volna, bizonyára fölismeri?

— Kivált ha időm lett volna, bármit is szem-
ügyre venni; de egy lovasság élén . . .

— Ön vezényelte az üldözőket?

— Én. Kötelességem volt. Midőn elváltatok, átment anyád a Berezinán?

— Még nem. Az álom erőt vett rajtunk; félholtan aludtunk egy csárdában, jótékony tűz mellett. A csapat ismét magával vitt bennünket, s mi mentünk, nem tudva hova, merre hurczolnak. Moszkvából rozoga utazóhintón indultunk ki, melyet saját filléreinken vettünk, s melyre holminkat is fölraktuk, utközben sebesültek számára elvették tőlünk. Az éhező utócsapat kifosztá bőröndjeinket, elszedte ruháinkat, el élelmünket. Nagyon nyomorultak lehettek szegények! Nem tudták, mit cselekesznek, a fájdalom eszüket vette. Egy héten keresztül gyalog követtük a katonaságot, s félig mezitláb ép a hidra akartunk lépni, midőn az fölrobbant. Ekkor érkezett meg az önök kozákdandárja. Szegény anyám karjaik közé szorított. Éreztem, hogy valami hideg furódik testembe: lándzsa darab volt. Ezután semmire sem emlékezem többé, mind a pillanatig, midőn az ágyban ébredtem föl. Anyám nem volt többé mellettem, ön nézett reám... Ennem adott s midőn elment ezt mondá: meg kell gyógyulnod!

— Ez mind így volt, de mi történt veled azután?

— Ezt igen hosszú volna elmondanom és most nem is rólam van szó, azért jöttem...

— Tudom, hogy tudakozódjál... De én most még mit sem mondhatok, előbb magamnak is tudakozódnom kell. Irok Plestenitzkybe, Studiankába, és

mindazon helyekre, hova foglyokat szállíthattak, és mihelyt választ kapok . . .

— Hátha megkérdezné kozákját? Ha jól emlékezem, ugyanaz, kit Plestenitzkyben láttam ön mellett?

— Mozdar? Valóban ő volt. Emlékező tehetséged dicséretes.

— Szóljon vele kérem, azonnal . . .

— Ám legyen!

Murzakin nesztelenül ment ki felkölteni Mozdárt, ki talán az ágyuszót sem hallotta volna meg, de gazdája csizmáinak halk nyikorgására rögtön fölugrott és oly éber volt, mintha villany érintette volna.

— Jöjj be, — parancsolá Murzakin saját nyelvén.

A kozák követte.

— Nézd meg e lányt; — mond Murzakin a lámpa takaróját levéve, hogy vonásait láthassa, — emlékezel-e rá?

— Emlékezem bizon, jó gazdám, — felelé Mozdár. Ettől ugrott meg bogárparipád.

Jól van; de hát másutt nem láttad, mielőtt Francziaországba jöttünk?

— Hogy ne láttam volna, Berezinánál; parancsodra ágyadra fektettem.

— Helyes. És anyja?

— A tánczosnő . . .

— Ne nevezd előtte. Ismerted e tánczosnőt?

— Te küldtél hozzá uram Moszkvában, a háboru előtt bokrétákkal.

Murzakin ajkába harapott. Kozákja egy kalandját juttatta eszébe, melyre fülig pirult, bár tökéletesen ártatlan volt. Mint dorpati tanuló a szünidőket Moszkvában töltötte; tizennyolcz éves és szerelmes volt Mimi la Sourceba mindaddig, míg egyszer napvilágnál meg nem látta s meggyőződött, hogy hervadt, öreg szépség már.

— Ha oly jól emlékezel mindenre, — folytatá a herczeg, — tudnod kell, ha láttad-e őt Berezinánál.

— Láttam, felelé Mozdár egyszerűen; — a csata után, mikor már időm volt, fölismertem... Halva volt.

— Ügyetlen! Csak nem te ölted meg?

— Könnyen megeshetett! Biz én nem tudom. Mit akarsz, kis gazdám? Magad is tudod, hogy az utócsapat se előre, se hátra nem ment; nyilván podgyászaik után akartak szökni: úgy találomra aztán egy kicsit közéjük lándzsáztunk. Emlékszem hogy a kicsikét az egyik oldalra, anyját meg a másik oldalra láttam elesni. Társam aztán megadta az utolsó dőfést az asszonynak; én nem voltam olyan pogány: a kicsikét földobtam a kocsira, Így, most elmondtam mindent, a mit tudtam.

— Jól van: mehetsz aludni, — felelé Murzakin.

Nem volt szükség elparancsolni őt, egy szót sem értett francziául.

— Istenem, istenem! — kiáltá Francia, kezét tördelve, — kétségkívül tud valamit, igen soká beszélt önnel!

— Nem emlékezik semmire, válaszolá a herczeg. — Holnap irok a hatóságokhoz, hol e dolgok történtek. Megkérdem, ha nem maradtak-e hátra foglyok. És most távoznod kell, gyermekem. Két nap mulva külön lakásom lesz a városban, hol fölkereshetsz és megtudhatod, mi hirt kaptam.

— Alig hiszem, hogy eljöhetek; majd elküldöm Theodort.

— Ki az a Theodor? Kis öcséd talán?

— Az uram; csak ez az egy öcsém van.

— Köszönöm, ne küldd azt a gyönyörű mák-
virágot. Nem sok türelemmel dicsekedhetem, hátha az ablakon találnám kirepíteni.

— Illetlenkedett talán? Bocsásson meg neki uram! A járdára kidobott árvának nem lehet nevelése. De szive azért romlatlan. Ám ha őt nem akarja látni, eljövök magam; de hol találom?

— Még magam sem tudom; e palota kapusa fogja tudni, csak tőle kérdezd lakásomat.

— Jól van uram; köszönöm. Isten önnel!

— Kezet sem nyujtasz?

— Szivesen uram. Életemet köszönöm önnek, és ha föltalálja anyámat . . . ha kívánja, térdemen szolgálom.

— Nagyon szerethetted őt.

— Moszkvában nem szerettem, sokat vert, ütött;

hanem később, mikor mindketten szerencsétlenek voltunk, nagyon szerettük egymást. És mióta elvesztettem, s azt sem tudom, nem örökre-e, mindig csak reá gondolok.

— Jó gyermek vagy. Nem csókolnál meg?

— Nem uram, nem tehetem — kedvesem miatt, nagyon féltékeny; Ha ő nem volna, biz én tiszta szívemből megtenném.

Murzakin nem akart bizalmatlanságot költeni benne, hagyta távozni s megparancsolá Mozdarnak, kísérje el az utczáig, hol öcsce várakozik reá.

Midőn Francia távozott, Murzakin a leány körében érezett élénk érzelmeinek elemzésébe mélyedt. Francia azon teremtmények közé tartozott, kiket kedves gyermekeknek szoktunk nevezni. Öltözetében kaczer, de nem modorában. Jellemének alapvonása az őszinteség, mely nem engedi, hogy tetszeni óhajtsa annak, ki neki nem tetszik. Kellemes és csinos jelenség, bár üdeség nélkül; gyermekkorá nagyon szomorú volt; a búbáj, mely lényén előmlött, megmagyarázhatatlan.

És im e véleményt állapítá meg magában Murzakin mondatokba foglalt szavakban.

A marquisné éjféli után tért vissza. Izgatott volt. Nagyon sokat beszéltek herczegéről, szépnek találták, minden nő vágyott látni őt, s a szép aszszonyt sérté, hogy az ifju megvetését, mellőzését oly könnyű szerrel veszi. Miért epedne szüntelenül ő érette, midőn — amint mondják, — a szép fiatal höl-

gyek egész serege fogadja őt tárt karokkal? Talán reá sem gondolt, nem törődött vele — e megaláztatást alig bírta elviselni. Azzal az elhatározással tért vissza hozzá, hogy lángra gyújtja őt oly módon, mely keserűen megbánassa vele azt a csalárdságot, melyet magának az ifjuval szemben megengedett, mert magát odavetni semmi esetre sem akarta.

Az inasokat elbocsátá, azt adván okul, hogy Thièvre urat bevárja, ha reggel tér is haza, mert tudni akarja mi történt legujabban. Ezután szemügyre vette kihívó öltözetét, mely szük és rövid volt s mely az akkori divat szerint krép felső és satin alsóruhából állott. Igaz, vetett magára egy lángszinű értékes cachemir shawlt, melyet szokott ügyes modulataival művészileg úgy rendezett el, hogy hol egyik, hol másik váll maradt födetlen; szöke, görögösen fésült haját gyöngy, toll és virág boritá. Valóban szép volt, s az, hogy szép is akart lenni, sajátságos módon még fokozta élénkségét.

Murzakin legkevésbé sem volt érzelgő természet. Helyében egy franczia arra pazarolta volna az időt, hogy szellemével győzzön vagy szívének engedje a győzelem dicsőségét. Murzakin a szerelemben édes keveset törődött az észszel és szívvvel, nem keresett okokat, nem ígért, nem kívánt ideális szerelmet, talán is nem ismerte azt soha; egyedüli vágya volt a marquisnét lángra lobbantani, s ezt vele átéreztetni; őt kizárólag vad ösztöne vezérelte.

A marquisné fölháborodott; de szívében eddig

ismeretlen húr rezdült meg. Egészen zavart volt, midőn a marquis kocsija a kapu alá robogott. Ideje volt, hogy megérkezzék. Flóra megfogadta, hogy soha többé ily veszélynek ki nem teszi magát; de a vágy, önuralmát ismét visszanyerni, nem hagyta őt aludni. Bár szíve szabad és hideg maradt, esze, büszkesége és óvatossága odaveszett. A szép kozák ezalatt két kézre fogta az alvást azon biztos reményben, hogy a marquisné nem fog, nem tud többé neki ellentállani.

Másnap azonban mégis gondolkozóba esett. Nem szabad Thièvre féltékenységét felkölteni, ki midőn tegnap hajnali két órakor nejénél találta, igen különösen nézett rá. Fogság idejének letelte után el kell hagynia e házat s oly helyre költözni, hol a marquisné meglátogathatja. Beszólítá tehát Martint és megkérde, ha nem tudna-e a szomszédságban valamely hôtél garnit?

— Ennél is jobbat tudok, — felelé a komornyik. — Egy kerti lak, alig pár lépésre innét, park közepén. Fölséges kis lakás ez fiatal embernek; egy jó családbeli ifju lakta, de adósságokba keveredett és mint önkénytes ment el, s mind e mai napig nem tért vissza. Komornyikjának megengedte, hogy ha jó alkalom kínálkozik, kiadhatja butorozott lakását, s jövedelméből hátralékban maradt bérét fődözze. Ugy tudom, még kapható, rögtön szaladok s excellentiád számára a legkedvezőbb föltételek mellett mindent elrendezek.

Murzakin nem volt gazdag. Azt sem tudta, nem veszti-e el nagybátyja kegyét; de azért nem merte mondani Martinnak, hogy alkudjék, és ez egy óra múlva már a lakás kulcsával tért vissza.

— Holnap estére minden készen lesz, — mondá.
— Excellentiád ott találja málháját, kozákját, lovait s egy elegans fogatot, mely minden pillanatban rendelkezésére áll; ezenkívül barátommal, Valentin-nel, a tulajdonos komornyikjával is rendelkezhetik fenséged a napnak és az éjnek minden órájában.

— És mindez... mennyiért? — kérde Murzakin kissé nyugtalanul.

— Szót sem érdemel: naponkint öt aranyért, föltéve, ha fönséged otthon nem étkezik.

— Mielőtt végleg határoznék, vigye e levelet a Talleyrand palotába, — mond Murzakin, — kit e zsarolás kissé meghökkentett, de ki ellentmondani nem mert. ?

Leült és irt nagybátyjának.

»Szeretett kegyetlen nagybátyám! Mivel rágalmazott szép háziasszonyom előtt? Az ön látogatása óta tökéletesen mellőz, és nagyon jól érzem, kész örömmel ajtót mutatna. Lakást keresek. Ön, ki ez előtt is járt már Párisban, megítélheti, ha nem zsarolás-e, midőn naponként öt aranyat kívánnak tőlem, s hogy ily fényüzést megengedhetek-e magamnak? «

Ogotskoi elértette. Azonnal válaszolt:

»Könnyelmű, drága öcsém! Ha szép háziasszonyod kegyét vesztetted, nem az én hibám. Itt küldök

kétszáz aranyat, melyet tetszésed szerint költhetsz el. A Talleyrand palotában számodra hely nincs, anélkül is eléggé zsufoltan vagyunk; holnap azonban jelentsd magad az a t y u s-nál, ügyedet elintézem.»

Murzakin boldogságában, hogy csele ily kitűnően sikerült, azonnal parancsot adott Martinnak az alkut végleg megkötni s rendbehozni minden szükség eset számára.

— Ön elhagy bennünket, drága rokon? — kérde a marquis a reggelinél. Kétségkívül nem jól érzi itt magát?

A marquisné elsápadt; árulást sejtett; féltékenység gyötörte szívét.

— Sőt jobban érzem itt magamat, mint bárhol e világon, — felelé Murzakin — de holnap ismét szolgálatba lépek, és akkor alkalmatlan vendég volnék. Éjjel is hívhatnának s fölforgatnám az egész házat.

Még néhány okot hozott föl, melyeket a marquis nem vitatott. A marquisné hidegen fejezé ki sajnálkozását, amint azonban magukra maradtak, kitört haragja.

— Azt reméltem, negyvennyolcz óráig csak megállhatja, hogy Francia kisasszonyt ne lássa, — mondá, — de ön ezt nem tette, és tegnap itt házamnál fogadta e leányt. Ne tagadja; mindent tudok és tudom azt is, hogy e teremtés kéjhölgy, egy fodrász kedvese.

Murzakin azzal védte magát, hogy a dolgokat elbeszélte félig-meddig úgy, ahogy történt, azt koholva

csupán, hogy a lány inkább rut, mint szép; különben ő annyi fáradságot sem vett, hogy jóformán megnézte volna. És ezalatt odaborult a marquisné elé és esküdözött, hogy csak egy szép nő van e világon, s csak ez egynek kegyére vágyik, s hogy a többi csak illattalan virág a virágok királynője: a rózsza mellett. Bókjai elég sületlenek voltak, de tekintete lángolt.

A marquisné megijedt az oly imádótól, ki nem félve a meglepetéstől, világos nappal le mer térdelni előtte. Meggyőződött, hogy nem volt igaza, midőn gyávasággal vádolta őt. Mindent megbocsátott, s az unszolásnak engedve, megígérte, hogy titokban találkoznak, ha az ifju új lakását elfoglalja.

— Nézze kérem, — mond Murzakin, ki első emeleti szobájának ablakaiban már megismerkedett a területtel s tervét elkészíté, — jövődő lakásomat csak egy kastély választja el a kegyedétől . . .

— S... asszony kastélya, ki jelenleg távol van. Több palota áll üresen, sokan féltek Páris ostromától.

— E kastélynak kertje van, nagyon árnyas, mely kegyedével szomszédos. A fal nem nagyon magas.

— Ne kövessen el valami esztelenséget. S...né cselédsége nyelvére venné.

— Megvesztegetjük őket, vagy kijátszuk kándigásukat. Velem mitől se féljen, életem élete. Amily vakmerő, ép oly óvatos vagyok, ez fajom jellege.

Látogatók zavarták meg beszélgetésüket. Mur-

zakin teljes diadalt szerzett a marquisenének, amennyiben a többi nőt alig méltatta figyelmére.

Másnap az operaház fényes látványt nyújtott. Páris össze előkelősége a színházba sereglett; a nők fölülmulhatatlan diszben, az első páholyokban többen liliommal hajukban jelentek meg; az erkélyeken nem egy kakastollal diszitett rut kis fekete kalap volt látható, az ugynevezett orosz kalap, e nemzet tisztí fővegeinek utánzata.

Az öreg Lais énekes, ki magát dühös királypártinak vallotta, volt a színpadon. Az orosz czár és a porosz király Napoleon páholyát foglalák el, és Lais »IV. Henrik élete« című dalra oly couplet-eket rögtönzött, melyeket a történet a pizsokversek sorába jegyzett föl.

Az egész nézőtér tapsolt. A szép Thièvre marquisené mindkét alabastrom karját kinyújtva a páholyból, csipkés zsebkendőjét mint fehér zászlót lobogtatta. A császári páholy mélyéből az óriás Ogotskoi herczeg bámulta. Murzakin már annyira hátra került, hogy ugyszólván a corridoron állt.

A karzati kis közönség, mely a társadalom alsóbb rétegeit képviseli, szintén tapsolt. Könnyen megszámlálhatták volna, ahányan fizettek, ha ugyan volt köztük csak egy is olyan. A színház összes személyzete kapott jegyet, azzal a kikötéssel, hogy jól viselje magát.

E személyzethez tartozott Lebeau Guzman ur is, kit a színfalak mögött is csak a szép Guzman-

nak neveztek s főfodrász volt, ki szintén jutott két ingyen jegyhez, melyet kedvesének Franciának s Francia fivérének Theodornak küldött.

Itt voltak Páris e szegény gyermekei is, magasan, hátul a csillár mögött, a tolongásban, hol a fiatal lányka szédült s bámult anélkül, hogy egy szót értett volna. Guzman egy himzett battist zsebkendőt küldött neki, azzal a meghagyással, hogy csak akkor lobogtassa, ha az »előkelő világ« példát mutat.

Lais ocsmány dala végén Francia gépileg föl emelte kezét, hogy lobogóját kitűzze; de fivére nem engedett neki erre időt; kikapta kezéből, beleköpött és ledobta a nézőtérre, hol észrevétlenül leesett a parancsszóra lelkesültek tömege közé.

— Oh istenem, mit tettél? — mond Francia könyes szemmel. — Az én szép zsebkendőm!

— Hallgas, menjünk innét, — felelé Dodore zilált tekintettel. — Jöjj, vagy leugrom e csőcselék közé!

Francia megrémült, fivére karját nyujtá s elsiettek.

— Nem kell visszatérő-jegy, — mond az ajtón kirohanva. — Kiállhatatlan a meleg odabenn, azért hagyjuk itt.

Növérét néhány lépésnyire magával ragadva, fogai között szitkozódott s hadonázott mint egy eszeveszett.

— Mi lelt Dodore, megőrültél, — kérdé Francia, midőn a boulevardra értek, — vagy leitted ma-

gad? Gondold meg: ez a sok idegen katona itt körülöttünk; hallgass, mert még befognak. Mi történt veled? mondd!

— Velem, velem... mit tudom én, — felelé utját folytatva; egész hazáig egy szót sem szólt.

— Megállj, — mondá itt, — térjünk be Moynet apóhoz. Guzman három francot adott, hogy vendégjeljek meg; igyunk egy pohár frissi-tőt, ez majd helyrehoz!

Dohányzó-kávéházba léptek, mely földszinti helyiség volt, s egy Smolensknél megrokkant vén katona tulajdona. Az ajtóban friss levegőt szíva, néhány porosz altiszt pálinkát iddogált.

Francia fivérével tőlük távol, a helyiség belsejében kis márvány asztal mellett foglalt helyet, melyet a dominó-kövekkel már össze-vissza karczoltak. Dodore hűsítő italát valódi kéjérzettel szűröcsölte, míg egyszerre fölfordítva a márványra tette.

— Hallod-e, — mond nővérének, — egyszer mindenkorra megtiltom neked, hogy ahhoz az orosz herczeghez jársz; ez nem hozzád illő társaság.

— Mi bajod már egész este a szövetségeseikkel? Ugy örültél színházba mehetni, páholyba... bocsánat! És most elczipelsz, mielőtt még vége volna.

— Azt tettem, persze, no's aztán? Örültem, hogy páholyban ülhetek; de nem örültem, mikor azt láttam, hogy ily undok, ostoba dalt megtapsolnak! Ez gyalázatos, hallod-e, így a kozákok után esni... Ez gyávaság! Én csak egy szegény féreg va-

gyok, kinek jóformán se kenyere, se semmije, de mégis leköpöm ezt a tollas, bóbítás ellenséget. Szövetségeseink! Hallatlan! Csöcselék, rablócsapat! Barátaink, megmentőink! Csak engednék őket szabad pórázon, majd meglátnád, hogy gyujtanák föl négy oldalról Párist! Nyaljátok csak talpukat! Ne próbálj többet ahhoz a muszkához menni, mert megmondom Guguznak.

— Ha megmondod, Guzman rögtön megöl, s akkor ugyan sokra mégysz! Mi lenne belőled nélkülem? Gamin, ki soha nem akart semmit tanulni s ki tizenhat éves korában semmivel sem tud többet keresni, mint a ma született gyerek!

— Megengedem, de ne ingerelj! A te muszkád...

— Jó, jó, csak szidalmazd, ki teremti majd elő szegény anyánkat? Csak legalább okosan tudnál beszélni. De nem küldhetlek, nem bízhatlak meg semmivel! Bizonyosan illetlenkedtél vele; azt mondja, ha szeme elé kerülsz, megöl.

— Nézze meg az ember ezt a kis férget! Még fölnyársaltat undok kozákjával! Stokfis-száju sült-csuka-szemű hadnagyocskák! Ötszázat futtában leszedek lábáról, mint a kártyabarátokat és térdük között siklom ki; akarod látni?

— Gyerünk haza és ne fecsegj ily badarságokat. Látod, hogy poroszok vannak körülöttünk.

— Egy kutya! A poroszok is a gyomromban vannak. Nos, akarod látni?

Francia vállat vont, s kulcsával az asztalon a pinczérnek kopogott. Dodore fizetett, karját nyujtá nővérének és kifelé indult.

A poroszok még mindig ott álltak az ajtóban, fönnhangon beszélgetve, s annyit sem mozdulva, mint a kőhalom, ha valaki ki vagy be akart jutni. A gamin figyelmeztetendő, kissé oldalba döfte őket.

— Majd meglátjuk, ha nem adnak-e utat a hölgyeknek! — mond egyuttal.

Csupa merő lenézésből a lakosság iránt, a katonák vakok és süketek maradtak. Egyiknek föltűnt a fiatal leány s rossz francziasággal néhány durva szót mondott, mely talán bók akart lenni, de alig ejté ki, midőn egy jól kimért ökölcsapás találta orrát, úgy hogy vére azonnal eleredt. Husz kar nyult a tettes után. Dodore szavát tartá, s kigyó módra csuszott ki az ellenség térde között, halomra döntve őket. Innét elillant ugyan, de nem illanhatott el az orosz csapat elől, mely megragadta és az őrhelyre hurbuzolta. A nagy zürzavarban Francia Moynet apóhoz menekült, a vén obsitoshoz, legjobb barátjához; ő volt ki ezer meg ezer viszontagság között visszahozta Francziaországba, védelmezte, bár maga is sebet kapott, és utóbb lányának fogadta.

Szegény Francia kétségbeesett, és az öreg nem igen nyugtatta meg, sőt gyűlöletében az idegenek iránt a helyzetet lehető sötét színben tünteté föl; rendes viszonyok között csekély kihágásért fogatni el, nem nagy dolog, főleg ha testvér nővérét akarja ol-

talmazni; de így az idegenekkel szemben, nem sok jó remélhető! A rendőrség kiszolgáltatja nekik szegény Dodoret és ezek minden teketória nélkül szépen föbe lövik.

Francia imádta öcscsét; ismerte megrögzött hibáit és javíthatatlan lomhaságát. Oroszországból visszatérve a szó teljes értelmében Páris kövezetéről szedte föl, hol játszva, kocsiajtó nyitogatással kereste élelmét. Francia, ugya hogy tudta, rendbe szedte, táplálta, ruházta, midőn maga is csak abból élt, mit Moszkvából visszatérte alkalmával csodásan megmentett néhány ékszerdarabjáért kapott.

De e sovány forrás csakhamar kiapadt, és kézimunkájával naponként csak tíz soust tudott keresni. Mit volt mit tennie, mint nyomoruságos existenciáját egy kis irtokocskával osztani meg, ki elég csinos volt s kit őszintén szeretett. Midőn ez megcsalta, Francia úgy jött el tőle, hogy azt sem tudta: lesz-e kenyere holnap. Több ily fajta apró kaland után — arra nagyon fiatal volt, hogy nagy számmal lett volna — meghódítá monsieur Guzman szívét, ki e tekintetben könnyen bevehető vár volt, s kihez csuf, féltékeny természete és határtalan elbizakodottsága daczára hiven ragaszkodott. Meg kell engedni, Francia nem igen volt válogatós. Középszerü erélye mellett testben lélekben elsanyarodott; alig fogott még az élethez, s bár tizenhét éves volt, külsejére gyermeknek mondható; csinos, kellemes arcza inkább rokonszenvet, mint szerelmet ébreszt, és bár érzelmeit

szerelemnek nevezi, saját szívében is szeretet és jó-ság lakozik szenvedélyek helyett. Ha valakit igazán, mélyen szeret e világon, az egyedül mihaszna öcsce, ki szintén viszonzá e vonzalmat, öntudatlanul, anélkül, hogy csak egyszer is gondolkodott volna arról.

De ez este, mindkét szegény gyermek zilált lel-kében nagy változások történtek, Theodorban föl-ébredt a nemzeti büszkeség, Franciában az önérzet, amiatti félelmében, hogy fivérét elveszti.

— Moynet apó, hozass nekem cabrioletet, mond a kávésnak ; fölakarom keresni orosztsízt ismerősö-met, hogy megmentse szegény Dodoret.

— Mit fecsegsz te itt össze-vissza? — kiálta Moynet, ki beszéd közben helyisége ajtaját készült bezárni. — Te orosz tisztekkel kötsz ismeretségeket? Hohó!

— Igen, ezt még Moszkvából ismerem. Azok között is akad jó ember.

— Meghiszem azt, hogy a csinos fiatal leányok-hoz jók a gazemberek! Megtiltom, hogy hozzá menj, érted? Lódulj haza, vagy maradj itt. Majd fölkere-sem én ostoba öcsédet. Egy ily haszontalan gamin akar szembeszállni egyes egyedül az ellenséggel! No, legalább nem gyáva ; majd tűvé teszek mindent, hogy visszakapjuk!

Távozott.

Francia egy negyed óráig várakozott, mely egész hosszú éjnek, és várakozott egy félóráig, mely egész öröklétnek tetszett. Tovább nem bírta kiállani ;

utközben egy rozzant cabrioletre akadt, mely jármű azóta eltűnt a forgalomból, félőrülten beleugrott, azt sem tudva igazán, hová, merre? Egy gondolata volt csupán: Murzakin segélyéhez folyamodni, ki egyedül mentheti meg fivérét a haláltól.

Óraszámra fogadta bár kocsiját, a kocsis sebesen hajtattott, hogy a színház vége előtt ismét helyén legyen. Még nem mult tizenegy, és Francia megigérte, hogy csak a Saint-Martin kapuig hozatja vissza magát.

Először is a Thièvre palotához hajtattott. Senki sem tért még haza; a kapus azonban tudtára adta, hogy Murzakin herczeg ez este már saját lakására költözik, melyet készséggel meg is mutatott.

— Csöngessen, — mond — kapus nincs a háznál.

Francia nem akart azzal is időt veszíteni, hogy cabrioletjébe szálljon, melynek kocsisa morogva hajtattott utána; jobbra kanyarodott s egy fal hosszában haladt előre, mely szűk utczába nyult, s mely boltok hijjában s a vén fák aláhajló ágai miatt sötét volt.

Az ajtóra azonnal ráakadt, tapogatódzva kereste a csengetyüt, mire a másik pillanatban gyertyával kezében Mozdár, az öles kozák jelent meg.

Mozdar mosolygott, oly borzasztó fintort vágva, mely nála az öröm jele szokott lenni; egyenesen ura szobájába vezette, hol Valentin, a ház őre, ép az ágy készítével és a salon rendezésével foglalkozott.

Alacsony kis öreg ember volt ez, tökéletesen

különbözőtt barátjától, a formalitások emberétől, az alázatos Martintól. Előbbi gazdája, a fiatal bankár igen vig életet élt és humanus jellemét nem győzte dicserni. Midőn a csinosan öltözött fiatal lánykát belépni látta — mert Francia az operába legszebb ruháját ölté föl — azonnal érteni vélte a dolgot, és szívesen fogadta.

— Üljön le, mamselle, — mond leereszkedő édeskés hangon; miután ön itt van, bizonyára a herczeg sem késik soká.

— Gondolja, nemsokára hazajön? — kérde Francia gyanutlanul.

— Ugy hiszem, azt önnek jobban kell tudni, mint nekem: vagy nem adott légyottot? — Reménylem, csak nem jött volna éjfélkor hozzá, ha ide nem kéri önt — tevé hozzá bizalmatlankodva.

Francia nem birt az ártatlanság együgyűségével. Egy bizonyos relativ tisztaságot azonban megőrizett, mely elég nagy volt arra, hogy elpiruljon, s hogy érezze a szerep megalázó voltát, melyet neki tulajdonítanak. Igen jól értette, de elfogadta a megaláztatást, hogy láthassa azt, kit öcsce ügyének megakart nyerni.

— Ugy van, — mondá, ő kért, hogy várjam be, és láthatja a kozák is ismer, miután bebocsátott.

— Az mit sem bizonyít, — viszonzá Valentin; e ficzkó meglehetősen buta. De látom, ön szeretetreméltó kis teremtes. Szunnyadjon egy kicsit ebben

a jó puha támlányban ; én majd jó példát adok ; igen sokat rendezgettem ma már, bizony bele is fáradtam.

És a kējérzet sóhajával elnyult egy másik támlányon, és sovány, fagyos, selyem harisnyás lábait betakarva a herczeg bundájával, csakhamar édes álomba merült.

Francia nem ért rá csodálkozni e sima, bizalmaskodó emberke modorán. Az óra mutatóján kívül mást nem látott és szivdobogva számlálta a perczeket. Nem látta a szoba dús, gazdag pompáját, nem a márvány alakokat, nem a kéjjeleneteket ábrázoló csoportokat. Minden más közönyös volt előtte, csak Murzakin jövedele nem.

Végre megérkezett.

Francia kocsisa már jóideje eljutott bölcselkedésének azon eredményére, hogy inkább veszít egy vitelbért, mint vendég hijjában kettőt vagy hármat. Ily módon visszahajtott boulevardjára, legcsekélyebb lelkipurdálást sem érezve praktikus okoskodása miatt. Miután az ajtó előtt kocsi nem állt, mely figyelmeztette volna Murzakin, rendkívül meglepte, midőn Franciát megpillantá.

Valentin, ki a csengetésre fölugrott, gondosan leporozta a bundát, és látva a herczeg meglepetését, mentegetőzni kezdett.

— Azt mondja, hogy herczegséged tudtával. jött ide, — mondá, — s én ugy gondoltam . . .

— Jól van, jól, — felelé Murzakin, — mehet.

— A kozák maradhat, — mond szaporán Fran-

cia, látva, hogy Murzakin ezt is elakarja küldeni. — Nem akarok soká alkalmatlankodni herczegem. Oh, jó herczegem, bocsásson meg; csak egy szót, egyetlen egy szót szóljon értünk a boule-vardokon ört álló katonáknak; öcsémet elfogták.

— Kik fogták el?

— Az oroszok, jó herczegem; — szabadítsa meg gyorsan, kérem.

És elmondá a kávéházban történeteket.

— Nos, én ebben még nem látok valami nagy dolgot! felelé Murzakin. — Vagy semmiházi öcséd oly finyás talán, hogy egy éjet sem tölthet az őr-tanyán?

— De ha megölik! — kiáltá Francia kezét tördelve.

— Nem nagy kár volna!

— De én szeretem, s inkább meghalnék helyette!

Murzakin látta, hogy meg kell őt nyugtatnia. A foglyot legkevésbé sem féltette. Az orosz csapatoknak szigorúan tiltva volt minden erőszakoskodás; a kis kérelmezőt azonban továbbra is magánál szerette volna tartóztatni s megparancsolá Mozdárnak, üljön lóra, s más tudakozódás helyett, keresse föl személyesen a rakoncátlant.

A herczeg sajátkezü levelével ellátva, Mozdár toporzékoló paripájára vetette magát és azonnal tova nyargalt.

— Te addig itt bevárod ugy-e bár? — kérdé

Murzakin a fiatal leánykát, ki beszélgetésükből egy szót sem értett.

— Oh istenem, — felelé Francia, — miért nem bocsáttatja egyszerüen szabadon? Miért jőjjön ide, mikor ön nem szenvedheti! És ő nem is fogja sziveségét megköszönhetni, nincs neki ahhoz nevelése!

— Ha nincs, az a te hibád; jobban kellett volna őt nevelned, hisz neked oly kedves, illedelmes modorod van! Igaz, irtam anyád ügyében is, ha lehetséges, fölkeressük.

— Oh uram, mily jó ön! Lássa, most is azért fordultam önhöz, mert tudom, hogy részvétre találok; de most engedje meg, herczegem, hogy távozzam. Tovább nem várhatok.

— Csak nem mégysz egyes egyedül éjfélnek idején?

— Nem baj, a kapu előtt vár a kocsim.

— Melyik kapu előtt? Az utcza üres, kocsinak se hire se hamva.

— Cserben hagyott volna! A gazember, de mind ilyenek! No de mit sem tesz; nem félek én Párisban, s aztán még az utczák is népeseek.

— Ez a vidék egészen elhagyatott.

— Azért még sem félek, jó szemem van és szaladni se szégyenlek.

— Világért sem engedlek egyedül távozni. Várd be öcsédet. Roszul érzed magad talán nálam, vagy félsz tőlem?

— Nem, nem azért.

— Vagy félsz, hogy kedvesednek nem lesz inyére?

— Nos — igen. Megint belém köt.

— Ugy gyötör? Miféle ember ez?

— Jó ember, herczegem.

— Fodrász, ugy-e bár?

— Fodrász és borbély egyuttal.

— Szép hivatás!

— Oh igen: és tisztességes jövedelmet hajt.

— Becsületes ember?

— Az!... nem maradnék vele, ha az nem volna.

— És igazán szereted?

— Ej, hogy kérheti ön ezt, másképp nem kötöttem volna magam hozzá! vagy azt hiszi, érdekből tettem? Tizszerte gazdagabbat is találhattam volna; de hát nekem megtetszett. Müvelt ember, aztán gyakran jár az opera színpalái közé, és minden dalt énekel. Nem vagyok én nagyralátó; társnőim azt mondják, hogy balga vagyok, s hogy végre is zsupra kerülök. Bánom is én, — biztatom őket, — sokszor még zsupom se volt, amire lefekhettem volna; Oroszországban még azon se halhattam volna meg; de most már isten áldja herczegségedet. Megeléghette fecsegésemet, és én...

— És te sietsz Figaród karjaiba? Hagyd el, az még sincs rendén, hogy ily kellemes, finom kis teremés ily emberé legyen. Tudnál engem szeretni?

— Önt? Édes istenem, hova gondol, mily bádarság!

— Amint látod, nem vagyok büszke.

— Nagyon helytelenül cselekednék, uram! — mond Francia, kinek minden vére arczába szökött. Oly egyénnek, mint ön, nem szabad olyat cselekedni, mit utóbb szégyenelnie kellene. Én csak egy semmi vagyok a világon, de lealáztatni még sem hagyom magam. Sok szenvedésen mentem már át, de azért mindig fölemelt fővel járok.

— Ej no, ne vedd úgy a dolgot! Nekem tetszel, nagyon tetszel, és őszintén fájna, ha visszautasítanál és nem akarnál általam boldogabb sorsba jutni. Megszabadítlak . . . Pénzt ajánlani néked, nem! Látom, nagyon büszke vagy, minden számítás nélkül, de módot nyujtok, hogy szebben ruházkodhass és öcsédet jobban láthasd el. Alkalmazást keresek számára, vagy ha akarsz, szolgálatomba fogadom!

— Köszönöm, uram; öcsémet nem szeretném szolgának tudni; jó családból, művészekről származunk. Mi ugyan nem léphettünk e pályára, mert nem tanulhattunk, de azért függetlenségünket nem adjuk.

— Mind jobban bámullak. Mihez volna tehát kedved?

— Hazamenni, uram. Ne állja utamat!

Francia sértve érezte magát; komolyan menni akart. Murzakin képzeletét, ki mind ekkoráig kételkedett, e komoly szándék és ellentállás pillanat alatt lángra gyújtá.

— Menj hát, te kis hálátlan, — mond az ajtót kitárva. — Hogyan! Ez volna az a szegény kis gyermek, kit én a halál karjából ragadtam ki, s ki tőlem várja, hogy anyját és öcsét visszaadjam neki? Megteszem, mert megígérttem; de egyet megjegyzek magamnak: hogy a francia nőknek nincs szivük!

— Oh ne mondja ezt rólam! — kiáltá Francia hirtelen elérzékenyülve; hálára és barátságra igen is, van szivem! Hogy is ne volna? De ez még nem ok. . .

— Sőt inkább. Előtted más ok nem is lehet, miután te mindenben csak szivedre szoktál hallgatni!

— Szivem az öné azon pillanat óta, melyben azt a falat kenyeret adta; azóta mindig csak önre gondoltam, s képe lelkembe vésődött. Mikor azt mondták: jőjj, és nézd meg, hogyan vonulnak be az oroszok a külvárosba, szivem vérzett, és szégyen fogott el; hisz érti ön! Mindenki szereti hazáját, kivált ki annyit szenvedett, míg viszont láthatta; de azzal biztattam magamat: hátha meglátod őt! . . . Oh, rögtön fölismertem őnt! és mondtam Dodorenak: nézd, ez ő! csakhogy most még szebb; kétségkívül nagy ur! Igazán, ez anynyira megzavarta fejemet, hogy azt az esztelenséget követtem el, elbeszéltem Guzmannak is; no, ennek éppen fodrászvas volt kezében, és azon melegében arcom felé vágta . . . Szerencsére nem talált, mert keservesen megbánta volna.

— Lám, szerelmed érdemes tárgya ily gyengé-

den szokott veled bánni? Ez gyalázat, kedvesem ! Megtiltom, hogy vissza menj hozzá. Enyém vagy, mert szeretsz. Ami engem illet, én jó bánást, kellemes helyzetet biztosítok számodra, ha elhagyod Franciaországot. Magammal viszlek, ha akarod.

— Nincs önnek neje ?

— Szabad vagyok, és rendkívüli kedvet érezek téged szeretni, édes kis vándor madaram. Miután már ismered hazámat, mit szólnál egy csinos kis fészekhez Moszkvában ?

— Hisz Moszkva leégett ?

— Már föl is épült, és sokkal szebb, mint azelőtt.

— Ez országot szeretem, mert ott boldogok voltunk, de Párist még sokkal jobban. Ön itt nem maradhat. Azért kössem magamat önhez, hogy hirtelen elveszítsem, örökre boldogtalan legyek ?

— Valószínűleg soká itt maradunk, talán egész a békekötésig.

— Sokáig ? Az nem elég ! Ha én szeretek, azt akarom hinni, hogy örökké tart ; másként nem tudnék szeretni.

— Bohó gyermek ! Azt hiszed talán, fodrászodat is örökké fogod szeretni ?

— Hittem, mikor szerelmére hallgattam. Ő is boldogságot ígért. Mind azt ígéri, hogy jók és hivek lesznek.

— Ez pedig sem jó, sem hü, ugy-e ?

— Nem akarom őt vádolni; nem azért jöttem ide !

— De azért szegény kis szived mégis vádat emel. Nos, te őt már csak kötelességből szereted, mint egy rossz férjet szokás szeretni, de miután ő nem férjed, egyszerűen ott hagyhatod.

Francia, ki okoskodni soha sem szokott, a herczeg okoskodását kissé erősnek, szokatlannak találva, nem tudott rá válaszolni. Ugy tetszett neki, hogy igaza van, és érezte, hogy mit előtte felfödött, rejtve rég csirát vert már lelkében.

Murzakin látva, hogy félig-meddig győzött, két kis kezét kezébe fogta, kék schâleját leakarta oldani, mely szorosan derekára volt kötve, s melyet mindig úgy hordott, mióta a franczia szövő művészet e tiz frankos kis remeke birtokában volt.

— Ne rontsa el kendőmet ! — kiáltá őszintén, — nincs több ez egynél !

— De mikor oly csunya ! — mond Murzakin nyakáról lerántva. — Veszek én helyette valódi indiai cachemiret ; lám, mily szép kis termet ez. Aztán minő karcsu, valóságos szobor, ép mint anyád, kicsikém !

Semmiféle bók nem hizelgett volna ugy szegénynek, mint ez, s hogy a herczeg ily ügyesen előhozta édes anyját, szive még inkább hozzá fűződött.

— Ha viszaadja anyámat, esküszöm, igérem.

— Mit igérsz, kedves ! — kérdé Murzakin fe-

kete haját megcsókolva, mely barnás nyaka köré gyűrűdzött.

— Igérem önnek, — ismétlé karjából kibontakozva, — hogy . . .

Halk kopogás csillapulni kényszeríté Murzakint. Sietett kinyitni. Mozdar volt. Beszélt az őrtiszttel. Mindazok, kiket ez este elfogtak, már a francia rendőrség kezébe szolgáltatottak. Theodore nincs többé az oroszoknál és nővére teljes nyugodt lehet.

— Meg van mentve! — kiáltá örömében tapsolva. — Ön a mi istenünk, köszönet, köszönet uram!

Murzakin a tudósítást Franciával közölte, a siker érdemét magának tulajdonítá, s óvakodott elárulni, hogy intézkedése eső után köpenyeg volt.

Francia megcsókolta a herczeg kezét, és kendőjét véve, távozni akart.

— Az lehetetlen, — mond Murzakin, az ajtót Mozdar orra előtt minden további parancs nélkül becsapva. — Gyalog nem mehetsz. — Kocsiért küldök.

— Az sok időbe kerülne, herczegem; ezen a tájon hajnali két órakor kocsit bajos találni.

— Ugy majd elkísérlek magam, gyalog; de nem oly sietős. Előbb meg kell ígérned, hogy ott hagyod ostoba szeretődöt.

— Nem — ezt nem ígérhetem meg. Még senkit sem hagytam el egy más kedvéért; csak akkor szakítok, ha erre kényszerítve érzem magamat, és Guzmannel még ennyire nem jutottunk.

— Guzman ! — kiáltá Murzakin fölkaczagva.
— Guzmannak hívják ?

— No talán nem elég szép név ? — kérde Francia megütődve.

— Guzman, vagy a Bárányláb ! — felelé a herczeg még folyvást kaczagva, — hallottam erről valamit odalenn. Dalát ismerem : »Guzman nem ismert akadályt.«

— Nos, aztán ? A Bárányláb még nem utolsó darab, és dala igen csinos. Nem kellene így csufolódni, uram.

— Ej, végre is untatni kezdesz, — kiáltá Murzakin, egészen neki hevülve, — ez tulságos lelkiismeretesség, ez nem józan gondolkozás ! Szeretsz, azt jól látom, én is szeretlek, azt érzem ; ugy van, szeretlek, szeretem piczi lelkedet, szeretem parányi lényedet. Még mint szegény, félholt gyermek tetszettél, megnyerted szívemet, bámultalak. Ha akkor tudtam volna, hogy tizenöt éves³vagy ! . . . tizenkettőnek néztelek ! Ma már megértél a szerelemre, ha ugy akarsz az örökké tartó szerelemre. Ha te lehetségesnek tartod, én nem tehetek jobbat, mint hinni és megesküdni rá. Ládd, esküszöm, hogy szeretlek, higgy nekem !

Másnap Francia ott ült Saint-Martin külvárosi szegényes szobájában, keskeny ágyának szélén. A toronyóra kilenczet ütött, s ő félfekvő helyzetében nem gondolt sem az ablakkinyitásra, sem a reggelire. Hajnali öt órakor tért csak haza ; Valentin kísérte ;

sikerült tökéletes észrevétlenül bejutnia. Dodor még nem volt honn. Teljes négy óra hosszat ringatózott álmainak hullámai között, mely idő alatt egészen más, új világ tárult föl szeme előtt.

Sem fájdalmat, sem fáradságot nem érezett; bizonyos elragadtatásban uszott; nem tudta volna megmondani, ha boldog-e, vagy csak a mámor vakítá el. Szép hercege azt esküdte, hogy örökké fogja szeretni, és midőn elváltak oly meggyőző módon és hangon ismételte, hogy hinnie kellett. Egy herceg!

Annyit emlékezett még Oroszországra, hogy ott nagyon sok a herceg, s hogy e cím nem oly nagy jelentőségű, mint nálunk Franciaországban. A Kaukazusból származott hercegek összes örökségét, vagyónát egy kunyhó, szép fegyverek, tüzesvérű paripa, sovány nyáj, néhány szolga képezi, kik pásztorok és utonállók is egyszersmind.]

De ez se baj; Franciaországban, a párisi nő szemében a hercegi cím visszanyeri jelentőségét, és Murzakin jelenlegi lakásának fénye, és nagybátyjától nyert kétszáz aranyból álló összes gazdagsága, csak emelték szemében. Mesebeli hercegnek képzelte, s aztán oly szép volt! Nem akart neki tetszeni, sőt önmagának megtiltotta.

Midőn fölkeresé, elhatározta, hogy erős lesz s azt hiszi, elég komolyan is viselte magát s ő szinte önuralmat tanusított.

De ellentállhatott-e akkor, midőn fájdalmat kellett volna okozni annak, kinek saját és fivére életét

köszönheti, és talán anyja föltalálását is? És mind ezt csak azért, hogy Guzmant meg ne sértse, ki ütötte-verte, ki hü sem volt hozzá?

De miért e lelkipurdalás? Nem pusztán Guzmantól való félelméből származik ez; reggel ő soha se szokott ellátogatni, aztán nem is tudja meg, hogy ily későn jött haza. Egyedül a kapus látta, ez pedig jobban gyűlöli a fodrászt, sem — hogy elárulná, mert egyizben önszeretetét sértette meg.

Francia nagyon sokat tartott hirnévére, hire bár kis körben terjedt el csupán, kik látásból vagy névről ismerik. Mindegy, kis látkör ép úgy nem létezik, mint kis ország. Mindig azt hallá magáról, hogy nyomoruságos imádóihoz őszinte, hű és érdeket nem ismer; soha sem akart azok közé sülyedni, kik eladják magukat, és most minden áron módot keresett, hogy elfogadhatóvá tegye a valót, anélkül, hogy önbecsülését elveszítse.

De gondolataival nem jöhetett tisztába, a mámor győzött aggodalmain és a szép herczeget ujra ott látta lábai előtt, s most először életében hódolt a hiuságnak, anélkül, hogy ezért korholta volna magát, ez uj mámor által oly szerelemre ragadtatva, minőt eddig még nem érezett.

Végre Theodor jövetele félbeszakítá észleleteit.

— Még föl se öltöztél? — kérdé, nővérét hálóköntösben s rendezetlen hajjal látva. — Mi dollog ez? —

— És te? Reggeli kilenczkor vetődsz haza, mikor én várlak . . .

— Jól tudod, hogy ezek a boulevardi fogdomegek becsiptek. Nem láttad?

— De egy óra múlva már szabadon bocsátottak!

— Honnét tudod? —

— Tudom.

— Ez igaz; de Guzman pénzéből még husz sousm megmaradt . . . Azt hiszem, nekem is jól esett egy kis lakzi a z u t á n . . . No, haragszol?

— Ezután, Dodore, semmit sem kapsz Guzman-tól, ahoz tartsd magad.

— Miért?

— Már egyszer megtiltottam . . .

— Talán nem engedelmeskedtem? Amit tegnap adott, azt számodra adta, hogy megvendégellek, mert ő maga nem jöhetett; ebből maradt husz sousm, no hát ezt mulattam el! Punktum!

— Vissza kellett volna adnod. Elég, ha lakásunkat fizeti, s így megtakaríthatok annyit, hogy ne keljen meztelenül járnod.

— Szép haszon, mondhatom! Minden ékszered uszik, igazán nincs eszed, hogy Guguzzal tartasz! Nem mondom, hogy rut ember, meg aztán elég mulatságos is, mikor énekel. Hanem szegény, mint a templom egere, és egy szép napon arra ébredünk, hogy itt hagy a faképnél, s te bizon jobban tennéd, ha . . .

— Ha? — ugyan mit tennék jobban?

— Férjhez mennél, ha mindjárt mesteremberhez is. Nem egyet tudok közelünkben, a ki két kézzel kapna rajtad, csak akarnád.

— Gyermek vagy, és gyerek ésszel beszélsz. Mehetek is én férjhez!

— Ugyan miért? . . . Nem vagyok én már gyerek, nem is voltam az soha, Guguz mondta minapában. Van is Páris utcáján gyerek! Az öt esztendő csak annyit tud, mint a huszonöt éves. Nem szükség ilyen grimasszokat vágnod . . . azért, ha mi együtt ilyesről soha nem is beszéltünk — — no ugyan . . .

— De lássuk csak, te előbb azt mondtad, hogy ezután nem szabad Guzmantól pénzt elfogadnom. Igazad van, de én még azt mondom, hogy te se fogadj ám el tőle egy krajczárt sem! Hagyd ott, aztán láss férj után. Itt van Moynet apó öcscse, Antoine, kinek van mit aprítani a tejbe, s ki ugyancsak bolondul utánad. Ő jól tudja, hányadán van, s a multkor előttem mondá Moynet apónak: — Nem tesz semmit; másnál én is latba vetném, de nála nem . . . És Moynet apó azt felelte rá: — Igazad van! Ha botlott, az én hibám, jobban kellett volna rá vigyáznom. De nem volt időm; no de mindegy, azért ő még is különb, mint a többi; amit ígér, meg is tartja. — No látod, mondj igent, Francia!

— Nem mondhatok, nem tehetem! Antoine nagyon jó fiu, de förtelmes rut! Aztán mesterember!

Akár milyen becsületes is, de nem tiszta, mocskos, és durva . . . Nem, nem lehet!

— Illatos fodrász kell, ugy-e, vagy épen herczeg?

Francia összerezzen.

— Ám jó, legyen herczeg; és lesz is, ha akarom, — felelé Francia.

Dodore meglepetésében egészen elámult. Hazafias érzelme, mely a csapszékben egész éjjel annyira lelkesíté, egy pillanatra elnémult. Szeme kidülledt.

— Herczeg — az még megjárná, csak idegen ne legyen, — mondá és feleletével hőstettet vélt elkövetni.

— Ne folytassuk ezt, — mond Francia. — Nincs időnk vitatkozásra. E helyről távoznunk kell. Délben értem jönnek és a hátralévő lakbért kifizetik. Holmimat és a tiédet magammal viszem. Te itt maradsz, és azt mondod Guzmannak, hogy elutaztam és többé nem lát soha; hogy nem tudod, hol vagyok, s hogy a kék kendőt és aczél ékszert, mit ő adott, itt hagytam.

— Így! . . .

— Szépen elrendezted! — mond Theodore megörökönyödve. — Hát aztán engem is csak úgy itt hagysz? Tégy amit akarsz! Menj, menj! Eltaszitlak!

— Nagyon jól tudod, Dodore, hogy nem hagylak el, tudod, hogy kivüled senkim e világon. Nesze négy frank, ma még többet nem adhatok; elég arra, hogy ne koplalj és a szabad ég alatt ne légy kénytelen háltni. Holnap, holnapután vagy még később,

ujra látjuk egymást; Moynet apóhoz czimzett levelem tudtadra adja, hol találasz.

— Igazán nem mondogd meg, hova mész?

— Nem, mert nem akarom, hogy hazudj, mikor Guzmannak azt mondogd, nem tudod, hol vagyok.

— De hát a negyedben, mit szólnak majd hozzá? Guguz bizonyosan nagy patáliát csap!

— Azt magam is hiszem! Mindenre azt mondd, hogy nem tudod.

— Hallod-e Fafa, nem addig van az! — mond a gamin sörkenő bajuszának kibujt három szálát pödörgetve. — Azt látom, boldog akarsz lenni, és engem se szándékos sárban hagyni. De az eféle boldogság nem tartós és ha megint vissza akarunk térni negyedünkbe, egészen más társaságot kellene keresnünk, mint a mostani; én is jól meg vagyok ezen becsületes mesteremberek közt, nem bolygatnak valami nagyon; szemembe mondják ugyan, hogy naplopó vagyok, de azt is mondják: — dolgozz, már elég nagy kamasz vagy! Nem lesz ám mindig melletted nénéd, meg ez nem is gyűjt kincseket, mert sokkal becsületesebb! — Gondold meg csak Fafa, ha te innét elmégysz, ez mind megváltozik, és ha én szép ruhában, pénzzel zsebemben térek vissza, megvetnek és kilöknék maguk közül... az ördögbe is, szépen hanyatlunk a társadalomban. Ugy-e Fafa, ezt te sem akarod? Dodoreod nem sokat ér ugyan, de még is több a semminél!

Francia arcját kezébe rejté és könnyekre fakadt.

A társadalmi viszonyok először világlottak meg előtte. Önérzete egész erejével igyekezett kibontakozni öcsésének váratlan befolyása alól, kit eddig számba sem vett.

— Te jobb vagy nálamnál, — mondá. — Meg kell őriznünk becsületünket, és ha ismét más részbe költözünk, nem akad ismerős, ki egy »jó napot« mondana. De mit tegyünk? Nem maradhatok tovább Guzmannel, semmit sem akarok tőle megtartani.

— Már nem szereted.

— Nem.

— Nem tudod tovább tűrni?

— Nem, mert meg kellene csalnom, ezt pedig nem teszem.

— Jó, hát ne csald meg. Mondd, hogy mindennek vége köztetek, hogy férjhez mész.

— Ekkor hazudnám, és ő nem hinne szavamnak. Gondold meg csak, mily pokoli lármát fog ütni! Többet ártana, mint tudja mi.

— Már nem szeret olyan nagyon! Mondd, hogy tudod kicsapongásait, aztán tedd ki a szürét, majd segíték én. Nem ijedünk meg tőle, tiz ilyennel fölveszem.

— Azt kiabálná, hogy ő az ur itt, ő fizeti a lakást, s hogy ő kerget el bennünket!

— Csak van annyi pénzed, hogy e rongy fészek árát képébe dobd?

— Már mondtam, hogy összes vagyonom négy frankból áll. Soha se fogadtam el tőle pénzt, ez men

állt volna arczomhoz. Ebédre minden nap adott, mert ő is velünk ebédelt; reggelire veled öcsém, a maradékokat ettük.

— Oh ha ezt tudom! — kiáltott Dodore kezét ökölre szoritva. — Ha csak sejtettem volna! Keresek hivatalt, bármi állást, Fafa. Dolgozni fogok, nem bánom én, akármit, nem kódorgom ily haszontalanul!

— Ha tudtad volna! Hisz láthattad, hogy a flanel-linge varrásával napjában tíz sousnál többre nem vergődtem. Ebből nem nevelhettelek, ha csak koldulni nem megyek. Ekkor jelentkeztek a széptevők és így szóltak: ne dolgozz annyit, te csinos vagy és kár volna, ha ideje-korán megvénülnél, árt szépségednek, aztán ez úgy se ment meg. — Én hallgattam rájuk, azt hívén, a barátság megóv a gyalázattól és ime!

— Ennek véget kell vetnünk! — kiáltá Dodore; — miattam keveredtél ily bajba, véget kell vetnünk! Nyomban szaladok Antoinehoz! Kifizet mindent, jól elhelyez, s addig ki se kell lépned, míg a pap elé nem vezet!

Antoine imádta Franciát; egyedüli álma eszménye volt. Mindent megbocsátott neki, kész volt oltalmába fogadni, megmenteni.

Francia ezt jól tudta. Antoine ugyan egy szóval sem mondta, de elárulta tekintete és zavara, midőn találkoztak. — De hát szegény a műveltséget hiréből sem ismerte, nevét is alig tudta leírni. Minden szónál

szitkozódott; ujjasban járt, keze nagy, fekete és ujjahegyeig szőrös volt, és hetenként csak egyszer borotválkozott. Francia borzadt tőle, és a gondolatra is föllázadt, hogy ez emberé legyen.

— Ha azt akarod, hogy előljem magam, úgy keresd föl ez embert! — kiáltá Francia magánkívül rohanva az ablakhoz.

Határozni kellett, de a választás nehéz volt, midőn az ajtón halkán csengettek.

— Ne félj, — mond Theodor nővérének, — Guzmann nem csönget ily finoman.

Kisietett, és az ajtóban Valentin alakja tűnt föl. Levelet hozott Murzakintól.

»Mert oly nagyon félsz, te kedves kis kék galambom, találtam módot, mely szerint mindent a legjobban elrendeztem.«

— Miféle módot talált a herczeg? — kérde Francia Valentintől.

— A herczeg egyáltalán semmiféle módot nem talált, — viszonzá Valentin elbizott mosolylyal; — elmondá az ön történetét és kétségeit. Én aztán találtam egy nagyon egyszerű és alkalmas módot. Háziasszonyának és lennt a kávéházban azt mondtam, hogy édes anyja visszatért Oroszországból, hogy ön a határig eléje utazik, s hogy ő küldött önnek sok, sok pénzt. Legyen nyugodt; siessenek, a 182-as bérkocsi a Porte-Saint-Martinnál vár, ez a herczeghez szállítja, ki várja önöket.

— Menjünk! — mond Francia öcsce karjába

fűződve. — Látod, mily jó a herczeg; megmenti életünket és becsületünket

Dodore egészen elkábult s hagyta magát vezettetni. Erkölcsi érzülete sokkal újabb volt, hogy sem ellentállhatott volna.

A kávéházat óvatosan kikerülték, és Francia szive össze szorult a gondolatnál, hogy öreg barátjától válnia kell; de ez talán visszatartóztatná. Ráakadtak a bérkocsira, mely velük a Saint-Germain külvárosba hajtatott; Mozdar fogadta őket, és a Murzakin lakta pavillonba vezette.

A legfelső emeleten volt egy kis lakosztály, melyet Valentin naponkint egy arany ráfizetéssel szintén átengedett a herczegnek, s mely nagy területen gyönyörű kilátást nyújtott a szomszédos kertekre, nevezetesen a Thiévre-palota árnyas sétányaira.

— Terringettét! — kiált Dodore, a három szobában keresztül kasul szaladgálva, — itt valóságos herczegi módra élünk!

Egy óra múlva Valentin is megérkezett a kis táskával és csomaggal; Francia és Theodor szegényes holmijét hozta el, melyet külvárosi szobácskájukban hátrahagytak.

— Mindent elintéztem, — mondá. — Kifizettem lakásukat, senkinek semmivel sem tartoznak. Lebeau Guzman uraságnak is átadtam mind azt, mi őt illette. Moynet apónak is elmondtam, amiben megegyeztünk. Nem láttam, hogy valami nagyon megütközöt

volna ; csak azt sajnálta, hogy el nem bucsuzhatott öntől.

Francia szeméből két nagy könnycsepp hullott alá.

— Nyugodjék meg, — biztatá Valentin, — ő nem vádolja önt. Én mindent magamra háritottam. Azt mondtam, hogy az egy órai gyorspostával Strassburgba kellett indulnia, s hogy nem volt egyetlen vesztetni való percze sem, ha a kocsit elszalasztani nem akarta. Nevemet tudakolta. Álnevet mondtam, és megígértem, hogy tudósítom. Nyugodtan és vidáman hagytam.

Dodore imádta Valentint, s nem állhatta meg, hogy egyet fordulva, tenyerébe ne csapjon.

— Ugy látszik, az ifiur elégedett ! — mond Valentin szemével csiptetve ; most pedig foglalkozást kellene szerezniünk. A herczeg nem szeretné, ha itt a környéken csavarogni látnák. Egy ismerősömhez küldöm majd, ki Páris vidékén fuvaroz. Tud irni ?

— Nem sokat, — felelé Francia.

— És olvasni.

— Elég folyékonyan. Magam tanitottam. Ő, ha akar, mindent megtanulhat ! Nem oly ostoba fiu ám !

Megbizásokat fog végezni, és lassankint az írásba is bele jön ; az már tőle függ, ha megtanulja-e. Minél többet tud az ember, annál többet szerezhet. Kap lakást és élelmet, s ha jól viseli magát, ruházatot is. Itt van a czim és egy ajánló levél. Ön pedig, kedves gyermekem, szabadon járhat, kelhet ; ha azonban rej-

tekben óhajt maradni, feleségem minden szükséges-
sel ellátja, és ha fél a magánytól, kötésével majd ide
ül ő. Eszes asszony és igen kellemes társalgó. Ha le-
vegőt akar szivni, kora reggel és este sétálhat a
kertben; legyen nyugodt, semmiben sem fog hiányt
szenvetni; én mindenkor szolgálatára állok.

Igy elrendezve a gondjaira bizott két gyermek
ügyét, Valentin távozott anélkül, hogy Franciának,
— ki kérdezni nem merte, — megmondta volna, mi-
kor láthatja a herceget.

— Nos^s elégedett vagy? — kérde öcscsét. —
Dolgozni akartál, . . . most alkalmad nyilik!

— Jól mondtad, dolgozni akarok! — mond lá-
bával határozottan dobbantva. — Elégedett vagyok,
mert nem kell mások kegyelméből élnem. Elég so-
káig élösködtem. Most megyek és veszek tiszta gal-
lért, hogy legalább tisztességes formám legyen és
fölhuzom uj cipőmet, mert tudom, lesz mit szalad-
gálnom. Ha valamire szükségem lesz, fölkereslek.
Isten áldjon meg Fafa; reménylem, boldogan hagy-
lak . . . Majd meglátogatlak.

— Most mindjárt elmész? — kérde Francia,
kinek szive összeszorult a gondolatnál, hogy egyedül
marad.

Öcsce határozatának szilárdságában nem bi-
zott. Megszokta örködni fölötte amennyire lehetett
zsörtölődni, ha későn tért haza, s visszatartani holmi
kihágásoktól. Nem fog-e bajba keveredni, ha a féket
nem érzi?

— Mit csinálnék itt? — kérde az ifju bánatosan. Itt nagyon szép, sőt pompás minden. Nagyon is jó dolgom volna, és unatkoznám, mint a kalitba zárt madár. Szaladgálás kell és levegő, emberi ábrázásokat akarok látni. A te herceged nekem sehogy se áll képemhez és úgy látszik, ő se nagyon bolondul utánam. Aztán csak idegen marad biz az és szövetséges! Akármit beszélsz, ... vérem fölkavarodik!

— Azt nem vitatom, hogy idegen, — mond Francia, — de nélküle nem volna testvéred, és nem kilátásunk, anyánkat föltalálhatni.

— Jó, ha anyánkat föltalálja, az változtat a dolgon! Ő talán szerencsétlen, dolgozzunk érette! Munkához!

— Komolyan?

— Ha mondom!

— Oly sokszor ígérted már!

— Most szavamnak állok. Ha nem, vess meg!

— Menj hát! de előbb csókolj meg.

— Mire való ez, — mond a gamin sapkáját szemére vonva, — csak nem kell érzelegni, ez ostobaság!

És ezzel szilárdul eltökélve távozott; az utcza szögletéig szaladt, itt egy perczre megállott, zokogása elfojtá lélekzetét; azután ismét futásnak eredve, meg sem állt Vaugirardig, hol Valentin ajánlatára elfoglalta állomását.

Francia keservesen zokogott.

— Ennélkül soha sem vált volna belőle ember, s talán elvész! — vigasztalá magát szegény. Ha isten megengedi, hogy szavát tartja, nem bánom meg lépésemet.

Pedig bánta, ha be nem vallotta is. Egész létele föl volt forgatva. Mindörökre odahagyta Párisnak azt a kis zugát, hol úgy szerették s hol azok a derék becsületes emberek oly szépen gondolkoztak felőle és megbecsülték.

Egy tizenöt éves gyermek, ki az oroszországi borzalmas visszavonulásból és a bezerinai veszedelemből megmenekül, ki csinos, kedves, szerény magaviseletű, ki eléggé bizik önerejében és senkitől nem esdekel, ki elég áldozatkész magára vállalni öcsese eltartását — ez nem mindennapi jelenség, és ha rendetlen viszonyait szemére vetik is, kimenti az, hogy senkinek sem akart terhére válni.

Az emberek ítéletét mindig az önzés vezérli. — Visszautasítják a koldust, ki így szól: adjatok, hogy ne legyek kénytelen önmagamat eladni. És egy bizonyos pontig igazuk van; mert sokan gyalázatosan fölhasználják a szégyen e színlelt iszonyát. Inkább szeretik, ha az ártatlanság, büszkén, senkitől sem kérve segélyt, elvész, és végzetes sorsát panasz nélkül viseli.

Francia egy egész kis világot hagyott maga mögött, melyet övének nevezhetett. Magára maradt, támaszul nyerve egy idegent, ki azt fogadta, hogy szereti, társaságul egy ismeretlent, e Valentint, kinek

önhittség alá rejtett elvetemedettsége már is bizalmatlanságot keltett benne.

Szétnézett csinos kis lakásában, nem gondolva arra, hogy a szövetségesek maholnap kivonulhatnak Párisból és mi lesz belőle, ha Murzakin elhagyja? E szép kilátás ép oly kevésbé jutott eszébe, mint öcsé Theodor.

Csomagjait, ruháit berakosgatta a szekrényekbe, megnézte magát egy mahagoni álló tükörben, mely aranyozott oroszlán karmakon nyugodott. Bámulta a fényt, melylyel szép hercege körül vette, e korszak szerint lemezett butorokat, ez antik módra ezer meg ezer ránczba szedett mousseline függönyöket, ez alabastrom vázákat, az üveggel leborított mesterséges jáczintokat, a sárga zsinóros kék pamlagot, a művésziki kis órát, mely ajkára illesztett ujjú Amort ábrázol; kirakosgatta néhány darabka nyomoruságos kis csecsebecsáját is, melyet Valentin régi lakásáról elhozott, hogy új lakását éléktelenítse.

Ekkor az ablakhoz lépett, hogy a szép kertben, és az óriás fákban gyönyörködjék; de eszébe jutottak az idomtalan kis padlásablakok és fekete háztetők, melyekhez hozzá szokott és e szépséget oly szomorúnak találta. Kereste ablakában a rezedát, melyet reggel, este megöntözött.

— Oh istenem! — gondoló magában, — ez a rossz Valentin ott feledte az ablakban!

És megsiratta ez örökre elvesztett tárgyakat, melyek oly becsessé váltak előtte, mert azok a vissza-

hozhatatlan és soha föl nem található szokások, emlékek és szeretet képviselői voltak!

Lássuk, mit csinált addig Murzakin míg a szolgálatkész Valentin titkos megbízatásának eleget téve, kedvesének elszállásolásáról gondoskodott?

Mindenekelőtt nagybátyja gyanuját igyekezett elaltatni.

Ogotskoi az operában madame Thièvet újra látta, teljes üde szépségében, és tisztelegni sietett páholyába; a marquisné igen előzékenyen fogadta. A gróf komolyan lángolt a szép asszonyért, és mit sem kímélt, hogy unokaöccsét a nyeregől kivethesse.

Murzakinnak legkisebb kedve sem volt a szép francia nőről lemondani, de ha nagybátyja ép kívánná, késznek mutatkozott látszólag visszalépni részére.

— Tegnap este az operában ugyan pocsékká tett, kedves bátyám. Szép urnóm már figyelmére sem méltat, és kárpótlásul egy sokkal kevesebb becsü, de könnyebbszerü viszonyba keveredtem. Egy kis gerliczét vettem magamhoz; nem valami ritka példány, igazi kis párisi nő: kaczer, kellemes és hóbortos teremtés; reménylem, bátyám nem árulja el titkomat? A marquisné sokkal inkább asszony, hogy megbossássa, a miért visszautasításáért így hamar találtam kárpótlást.

— Légy nyugodt, Diomidits — viszonzá Ogotskoi oly hangon, mely nyilván tudatá Murzakinnal, hogy mielőbb elárultatik.

A herczeg, kinek fékezhetlen vadsága az udvaroncok ravaszságával párosult, csak ezt akarta.

Thièvre marquisené már értesült a dolgról, az az tudott annyit, amennyit Murzakin jónak látott elmondani.

Francia — szerinte — szegény, rút kis teremtés volt, kin megkönyörült, s kit kötelessége gyámolítani, miután egy lovassági ütközetben »elég szerencsétlen volt anyját elgázoltatni.« Addig vele egy házbán fogadott neki lakást, míg valamely tisztességes munkát nem talál számára.

E mesét oly könnyűséggel és biztossággal adta elő és hazugságát oly kellemes modorban dobta oda; hogy a marquisené, kit ez őszinteség meghatott, s kinek hízelt e bizalom, pártfogását készséggel ígérte meg; egyébiránt e véletlen eset épen alkalmas volt Murzakin szerelmének palástolására és Ogotskoi nagybátya tévutrazetésére.

Most tehát hajlandó volt arra, amit előbb visszautasított: titokban végkép meghódolt. Még bevallani ugyan nem akarta; de az izgalom és lankadtság váltakozó hullámzását nem akadályozta többé, mind addig, míg legyőzete a herczegre veszélyessé nem válhatnék.

Ami Murzakint illeti, jövőben nem is számított oly gyors hódításra. Félt, hogy haragja és büszkesége újra föltámad, ha siettetí a dolgokat; egy heti időt szabott a győzelemre; ezalatt türelemmel várhatott: Francia igazán tetszett neki.

Este, midőn a lány kis szobácskájában együtt vacsoráltak, tökéletesen beleszeretett. E lázas tattságban nyilvánuló, meglehetősen önző szerelemre ő is képes volt, mint bárki más, sőt azt talán hosszabb ideig érezni is tudta. Meg kell vallani, ez ittas mámorában szeretetreméltó, gyengéd és lángoló volt egy-szersmind.

Szegény Francia, miután töredelmesen bevallá, hogy nagyon félt a magánytól, az elhagyatottságtól, egész lélekkel átengedte magát érzelmeinek és bocsánatot kért, hogy csak sajnálni is tudott valamit akkor, midőn abban a boldogságban részesül, hogy övé lehet.

— Higyje el, — mond Francia, — mind e mai napig nem tudtam, mi a szerelem. Nem hizelgésből mondom, tiszta valóság ez!

És valóban élénk és mélyen fekvő szemével oly gyermekies bizalommal és ártatlansággal mosolygott, mely minden kétséget kizárt. Murzakin sokkal élesebb tekintetű és gyanakvóbb volt, semhogy csalódhatott volna. Látta, hogy szerettetik, önmagáért, balga czéljának teljes értelmében, amint azt álmodá, s a mi oly ritkán történt meg vele. Mintha e pillanatban a pusztá szerelmeskedésnél ő is többet érezett volna. Neki is volt lelke, és elragadtatással tanulmányozta e kis franczia jellemet, mely uj, előtte ismeretlen, meghatározhatlan és tökéletlen nyelven szólt hozzá, mely egészen elütött a nagyvilági hölgyek beszédmodorától és sokkal inkább

szivből fakadt, semhogy elegans vagy szabályszerű lehetett volna.

Francia két óra hosszat szendergett, fejét az ifju vállára hajtva, de mint madár, az első napsugárral dalolva ébredt föl. Megszokta látni a napfelköltét. Mozgásra, levegőre volt szüksége. Kocsiba ültek és kihajtottak Romainvillebe, mely akkor a boldog szerelmesek találkozó helye volt.

Az erdő még egészen üres volt. Francia ibolyát szedett és tele tüzdelte vele a mesebeli herczeg zsinóros dolmányát, azután ismét leszedte és eredeti modorban szívére helyezé. Friss tojást és tejet reggeliztek. Pajzán és érzékeny volt egyuttal; vidámsága kecssteljes és szerény vala, minden közönségesség nélkül.

Sokat beszéltek. Az oroszok ép oly fecsegők, mint a francziák. Elbámult, hogy annyit képes beszélni azzal, ki semmit sem tanult, és mégis mindent tud, mint Párisban rangkülönbség nélkül mindenki, miután kénytelen a világban forgolódni, s az élet változandóságait szemlélni, megbeszélni.

Mily különbség azzal a néppel szemben, melynek a szólásszabadság tiltott gyümölcs lévén, a gondolkodásnak sem érzi szükségét. Páris az igazság temploma, hol az emberek hangosan gondolkoznak, s egymástól tanulják, mit kell erről vagy amarról a dologról tartaniok.

Murzakin el volt ragadtatva, és a zt hitte, valami rendkívüli tüneményre akadt. Francia szivjósá-

gát tapasztalva, mely fő jellemvonását képezte, még inkább hajlandó volt ezt hinni.

Bármihhez szólott is, ítélete mindig elnéző, önzetlen és könyörteljes résztvevő volt. E sajátos jellemvonást életének mult korszakában saját szenvedéseinek árán szerezte, és mások szenvedéseinek láttából merité.

— Hogyan? és te nem irigyled, nem gyűlölöd a gazdagot és nem veted meg, ki elbukott? — kérde Murzakin, kirándulásukból visszakocsizva. Oly végtelen jó és igénytelen vagy, szegény gyermekem, és ha a többi franczia nő is ilyen, úgy ti vagytok a leg-tökéletesebb lények a világon.

Murzakinnak alig volt dolga és most bármi nehéz munkát magára vállalt volna, csak hogy távol maradhatna a Thièvre palotától. Azt hitte: egyedül csak Franciát szereti, hogy más nő nem létezik számára.

És e kizárólagos szerelme el is tartott teljes három napig. Francia e három nap alatt oly boldog volt, hogy feledett mindent, és semmit meg nem bánt. Murzakin csak neki élt; és ő egy perczig sem kételkedett, hogy e nagy boldogság örökké tartó ne legyen. Egyszerre nem látta többé, — félelem fogta el.

Nagy dolog történt. Napoleon — trónjának elvesztése daczára, Fontainebleauból Páris felé nyomult. Még elég erő állott rendelkezésére, de a szövetségesek nem bizalmatlankodtak. Könnyű győzelmük mámorában és Páris élvei között az egyedül biztosító

rendszabályokat elmulasztották. A császár közeledtének híre nagy izgalmat keltett. Kiadták a parancsot, hogy mindenki fegyvert ragadjon. Páris attól tartott, hogy két tűz közé kerül. Murzakin nyeregben ült, és sem este, sem másnap nem tért haza.

Valentin, hogy Franciát megnyugtassa, elmondá a történeteket. E hír sokkal jobban megrémité, mint hűtlenségének híre, mert hisz veszélyben forgott. Tudta, mi a háboru.

Nem egyszer látta, hogy dul a franczia fegyver az ellenség sorai között, és minő borzasztó pusztítást visz véghez.

— Megölik! — zokogá, — és visszafoglalják Párist és egy oroszoknak se kegyelmeznek!

Kezét tördelte s ki tudja, talán még az ellenség javát is óhajtá.

Ily borzasztó állapotban volt, midőn este öcsese hozzá benyitott.

— Bucsuzni jöttem Fafa; — mondá; — forrni kezd, szükség lesz reám! Az évek most nem számitanak. Amint az ellenséges uraságok kivonultak, eltorlaszoljuk a kapukat, hogy vissza ne térhessenek, és ha a m a z o k o d a á t jól elpáholták, itt leszünk mi, és olyan kő, balta, ásó és véső záporral fogadjuk, mint annak a rendje. Az egész külváros ott lesz, nem kell ott parancs, mindenki maga magának parancsnokol, saját szakállára cselekszik.

Még sokáig folytatta ily hangon.

Francia szeme ijedtében kimeredt, kezét térdére

kulcsolá és szólni sem tudott : mindkettőt halva látta már, öcscsét és kedvesét, kiket e világon egyedül szeretett.

Megkísérlé Theodort visszatartani. De ez föllázkodt.

— Azt akarnád, hogy gyáva legyek? Elfeleddted már, amit oly gyakran mondottál: soha sem válik ember belőled! Nos, láthatod, hogy vált belőlem. El is mentem dolgozni; igen, de a munkások mind harcolni akarnak, és azt hiszem, a többi között én is megállom helyemet. Nem kell ahoz nagy termet és erő; csak fürgeség kell — és reményem, fürge csak vagyok — hogy ott teremjünk a kozák nyakában és saját kését csigolájába mártsuk. Asszonyok is jönnek velünk: ők az udvarokon szedik föl a kövezetet és az ablakokon dobálják le. Hadd jőjenek, készen várjuk!

Francia magára maradt, érezte hogy elméje zavarodik. Lement a kertbe és elbolyongott a hatalmas fák között, anélkül, hogy tudta volna hol, merre van már az ágyukat vélte hallani; de ez csak saját vérének lüktetése volt, mely agyára tódulva, fülében visszhangzott. Páris nyugodt maradt, mindent diplomatiailag intéztek el, és egy utolsó küzdelem után Napoleon Elba szigetére vonult.

Francia hirtelen egy magas, fehér kendőbe burkolt női alakkal állt szemben, ki a félhomályban tova surrant, de ki most megállt, hogy őt szemügyre vegye.

Thièvre marquisné volt, ki jól ismerve a helyi-

séget, távollévő barátnője, S. . . asszony kertjén akart áthaladni, hogy Murzakin felől tudakozódjék.

Ő is nyugtalan és izgatott volt. Tudni akarta, ha visszatért-e már; kétszer átküldte volt Martint, s most, hogy aggodalmát el ne árulja, személyesen jött megnézni, ha a pavillon ki van-e világítva.

Egy nőt látva e kertben, hova idegen be nem juthatott, egy perczig sem kételkedett, hogy a herczeg fiatal pártfogoltja áll előtte, és minden habozás nélkül megszólítja.

— Ön Francia kisasszony? — mondá, — vagy talán nem az volna? — folytatá, látva, hogy a lány késik feleletével; ne féljen, szóljon bátran. Én a herczegnek közeli rokona vagyok, és ép azért jöttem, ha talán ön tudna róla hirt mondani.

Francia bizalmatlansága eloszlott, s biztosítá, hogy ő mit sem tud. Elég meggondolatlanul elmondá azt is, mennyit aggódik miatta, s megkérde, ha a torlaszoknál harcolnak-e.

— Hála az égnek, nem! — felelé a marquisé, — ha csak utóbb nem lesz még valami. Ön nagyon nyugtalannak látszik! annyira ragaszkodik a herczeghez? Ne piruljon, jól tudom, mit tett önért, és érteni tudom háláját.

— A herczeg beszélt rólam kegyednek? — kérde Francia meghökkenve.

— Kénytelen volt, miután ön házamnál kereste föl. Nos, és én óhajtottam tudni, ki ön.

— Házánál! — Oh ugy kegyed Thivère mar-

quisné. Bocsásson meg asszonyom . . . azt reméltem . . . anyám miatt . . .

— Tudom, tudom, rokonom mindent elmondott részletesen. Fájdalom, itt többé nem lehet remény, — szegény anya! és ép ezért . . .

— Nem lehet remény? Hogyan? Ő mondta ezt?

— És önnek nem mondta volna meg az igazat?

— Nekem azt mondá, hogy irt és valószínűleg nyomába akadunk! Oh istenem, tehát megcsalt?

— Megcsalta? És miért csalta volna meg?

Thièvre marquisé e fölkiáltását oly hangon ejté, mely a szegény leányt megdermesztette; fejét lehorgasztá és nem válaszolt: vetélytársat látott benne.

— Feleljen hát! — nógatá a marquisé még csipősebb hangon, — szeretője önnek a herczeg vagy nem?

— De asszonyom, nem értem, minő joggal kérdi ön ezt tőlem?

— Jogom, az ugyan nincs, — mond madame Thièvre, észrevéve elhamarkodását, és mosolyogni igyekezett. Egyedüli jogom abban áll, hogy sorsa érdekel, mert szerencsétlen és szerencsétlensége rendkívüli, fölötte sajátságos. Édes anyját Murzakin lova gázolta el, és most ép ő fogadja önt pártfogásába, kegyeibe. Valóságos kis regény, édesem, és még ha szerelem is vegyül belé . . . mondhatom, a megoldás új és váratlan!

Francia nem szólt, nem sóhajtott. Elfutott, mintha

kigyó marta volna meg és Thièvre marquisenét rög-töni eltűnésével megdöbbentve, egyenesen szobájába rohant, hol földre roskadt, és egész éjjel ájulással küzdött, mire másnap már nem emlékezett.

Hajnalban ágyához vánszorgott, és elaludt; borzasztó álmak gyötörték. Anyját látta elterülve a havon, Murzakin lovának patkója koponyáját taposta, s mint véres békőgyűrűt szakította ki. Alaktalan tömeg volt csupán; de a tömegnek volt két szeme, mely Franciára meredt, s mely borzasztó szempár majd anyjáié, majd öccségié, Theodoré volt.

A borzasztó álmak közepett Francia sikoltva ébredt föl.

Világos nappal volt. Valentin neje meghallá a kiáltást, besietett, és lázas állapotának okát tudakolta! Francia összeszedte erejét, hogy feleljen, de aztán mégsem akarta az asszonyt titkába avatni, és így Valentinné volt kénytelen ismét szólni.

— Lássa, kedves gyermekem, ez mind onnét van, mert annyira fél a háborútól; pedig nincs mit félnie, nem lesz ütközetünk. A zsarnokot toronyba zárják, hol vasketreczet készítenek számára. Jó szövetségeseink hatalmukba fogják ejteni, és az ön szép herczegének hajaszála sem görbül meg; tegnap este a kártyában is így állt. Ön nagyon szeretheti a szép herczeget! Tökéletesen értem. Ugy látszik, ő is szereti magácskát. Valentin is mondta tegnap, hogy igazán csodálatos, mennyire bolondulnak ezek az

oroszkok a mi kis francia nőink után. Volt gazdánk ugyan másként cselekedett, ezeket a szobákat, ahol most magácska lakik, arra rendezte be, hogy apró szivügyeit zaj nélkül, észrevétlenül intézhesse el. Szerelmét is csak úgy változtatta, mint nyakkendőjét, és annyit sem törődött velük, hogy néha még az egyiket elküldeni is elfeledte, mire a másik már megérkezett. No, kerekedett aztán csetepáté ilyenkor; igazán nevetséges is volt! De a herczeg nem ily könnyelmű; egyszerű eszű ember és biz isten, még nőül is veszi ha jól forgolódik körülötte. Talán nem hiszi? — folytatá, látva, hogy Francia összereszt. — Nos, nem mondom én, hogy megtörténik, de nem ez lenne az első eset. Csak föl kell egy kicsit csavarni eszünket, és én önt nem tartom ostobának! Van bizonyos uriasság modorában . . . valóságos kisasszony. Milyen kár, hogy azzal a fodrással tartott; enélkül, higgye el, még megtörténhetnék. Azt mondja talán, hogy sokan férjhezmenetel nélkül is jól járnak; az is igaz. Ha a herczeg elutazik, akadhat egy másik, ép oly előkelő. Mindig jó az, ha valakit herczeg szeret, elmossa a multat és az emberek véleményét biztosítja számunkra. Soh' se nyugtalankodjék, Valentin ismeri az előkelő világot, és ha rábizza magát, igen jó tanácsokkal szolgálhat.

Valentinné jóval többet fecsegett, mint amennyit eszélyes férje megengedett volna. Francia nem akarta hallani, azonban mindent hallott, és hogy ily fajta emberek pártfogása alatt áll és ilyenek tanácsolga-

nak neki, érezteté vele leginkább szégyenteljes helyzetének borzasztóságát.

— El, el e helyről! — kiáltá és ágyából kiugrott s öltözködni kezdett; — nem szabad itt maradnom!

Valentinné azt hitte, hogy lázroham lepte meg, lefektette ismét, ami igen könnyű volt, mert szegényt ereje elhagyta, s arczán halálsápadtság ömlött el. Valentinné fölkereste férjét, hogy orvosért siessen.

Valentin hozott is egy sebészt, kit onnan ismert, midőn egy izben lábbaját gyógyítá, s ki az orvosi tudományt csak azóta gyakorolja, mióta megbénulva a hadseregben tényleges szolgálatra nem alkalmas. Larreynek egykori tanítványa és benső barátja volt. Ép oly egyszerű és jó lélek, mint mestere, sőt hasonlított is némileg hozzá, mi igen hizelgett neki. A hasonlatosságot nagyban emelte az is, hogy ép ugy öltözködött és haját ép ugy fésülte, mint barátja; az az hosszú fekete haját nyakába lóggatá, kabátjának gallérját egészen elfödve. És végre, mint neki, arcza szintén halvány, homloka tiszta, nyílt, szeme élénk és jóságteljes volt.

Francia emlékei élénken éltek lelkében, és az első pillanatra őt is tévutra vezette e hasonlat.

— Ah ön az Larrey ur! Hányszor láttam önt ott!

— Hol? — kérdé Faure orvos, kit Francia tévedése mélyen meghatott.

— Oroszországban!

— Az nem én voltam, gyermekem ; soha se jártam én ott, csak szívem, lelkem követte őt. De lássuk csak, mi baja ?

— Semmi uram, semmi, csak busultam. Rosz álmaim voltak, és azóta bágyadt vagyok ; de semmi bajom, csak távozni szeretnék innen.

— Amint látja, orvos ur, — szólt közbe Valentinné — félrebeszél ; ő idehaza van, saját lakásán, és igen jó helyzete van.

— Hagyjon magunkra, — viszonzá az orvos. Ugy látszik, fél öntől. Azt pedig nem szükség öntől kérdezni, ha láza van-e.

Valentinné eltávozott.

— Orvos ur, — kezdé Francia lázas hévvel, — segítsen el e helyről. Oly embernél vagyok itt, ki megölte anyámat.

Az orvos kissé összevonta szemöldeit ; a fiatal leány ez idegenszerű nyilatkozata igen hasonlított örülési rohamhoz ; üterét tapintá ; volt ugyan láza, de nem aggasztó mérvű. Vizet adott neki, fölszólítá maradjon csöndesen. mialatt figyelmesen vizsgálta ; azután rendszeres, laconicus és szeretetteljes kérdéseket intézett hozzá, mikre meglepő világosan és őszintén felelt.

Tíz percz múlva ismerte Francia élettörténetét, és tisztában volt a helyzettel.

— Kedves gyermekem, — mondá, — nem igen hiszem valószínűnek, hogy a herczeg ölte volna meg édes anyját. Talán csak valamely vetélytársa hitette

el önnel, hogy a viszonyt önök között fölbontsa; de nekem elvem: Ha kételkedel, vonulj vissza! Mindenesetre legjobban tenné, ha még az esti órákban távoznék innen mikor már egészségét a távozás nem veszélyezteti.

Francia kétségbeesett mozdulatot csinált.

— Tudom, hogy önnek semmije, a herczegtől pedig mit sem akar többé elfogadni. Ami engem illet, én magam is szegény vagyok! de ismerek oly áldott lelkeket, kik nem kérdve nevét és történetét, adnak annyt, hogy más lakásba költözhetik. Hanem biz' azután dolgozni kell, gyermekem.

— De uram, hisz én ugy is dolgozom! Nézze, itt van munkám. Még be kell fejeznem és hazaküldenem.

— Látom, flanelle ujjasok, — mond az orvos Tudom, mennyit fizetnek értök. Ebből meg nem élhet; valamely menhelyre, vagy nyilvános munka terembe kell mennie, hol fehérnemű varrásért rendes fizetést kap. Majd gondoskodom én róla. Ha van bátorsága és elég okos, még kikeveredhetik a bajból; ellenkező esetben azonban figyelmeztetem, leveszem kezemet önről. Látom, e pillanatban jó uton van, sietek, hogy meg is maradhasson ez uton. Igyekezzék egy órát aludni, azután öltözzék föl takarosán, akkorra majd érte jövök, hogy elvezessem ideiglenes lakására, melyet szabadon választhat. Két vagy három nap alatt rendbe hozom ügyeit.

Francia, midőn az orvos távozott, megcsókolta kezét. Annyira el vágyott e helyről, hogy nem jött

álom szemére; fölkel, s miután sikerült Valentin tolakodásától megszabadulnia, bezárkózott, holmijének csomagolásához látott; minden pillanatban azt hitte, a jó orvos tér már vissza, ki lelkiismeretét megszabadítja oly alamizsna árán, melyet pirulás nélkül fogadhat el.

Két órakor kopogást hall, az ajtóhoz szalad kinyitja és Murzakin karjaiban találja magát, ki, mint egy zsákmányt megragadva, őt csókjaival halmozta el.

— Bocsásson, bocsásson! — kiáltá Francia küzködve; — gyűlölöm, borzadok öntől! Bocsásson el, anyám vére tapad kezére, arczára; iszonyodom öntől, ne nyuljon hozzám, vagy megölöm!

Föl s alá futkosott a szobában, lázasan keresve a kést, melylyel reggelijéhez kenyeret szelt. Valentin hallva kiáltozását, fölsietett.

— Ne közeledjék hozzá herczegséged, — figyelmezteté, — elméje megháborodott. Határozottan mondhatom, reggel óta őrzöng így. Hallottam, amint az orvosnak mondta, hogy nem akar oly embernél maradni, ki anyját megölte; azért kérem...

— Menjen innen, hagyjon nekem békét, — mond Murzakin, Valentint kitolva és bezárva az ajtót. Francia felé közeledve, széttárta dolmányát és törét átnyujtá.

— Ölj meg, ha azt hiszed rólam, itt vagyok! — mondá. — Könnyű munka lesz, nem gátollak. Inkább a halált, mint gyűlöletedet. De előbb mondd meg, ki hitette el veled azt a gyáva, gyalázatos hazugságot?

— Ő, önnek másik kedvese !

— Nekem nincs más kedvesem, csak te !

— Thiévre marquisé, állítólagos unokahuga.

— Ő nem unokahugom, s még kevésbé kedvesem.

— De az fog lenni !

— Ha te szeretsz, soha ! Első nap, nem tagadom, tetszett ; második nap jöttél te és harmadik nap szerettelek ; kívülled mást nem tudnék szeretni.

— Miért mondta volna a marquisé, hogy ön ölte meg . . .

— Hogy elidegenítsen tőlem, talán sérti hűségát, vagy féltékeny, mit tudom én. Hazudott és hazugságával toldotta meg szerencsétlenséged történetét, melyet el kellett neki mondanom, mikor házánál fölkerestél ; esküszöm neked szerelmemre és a tiedre, hogy nem voltam ott, hol te megsebesültél és anyád elesett.

— Tehát még is ! Ön tudta és ámitott !

— Felfödhettem-e halálát, mikor ugy csüngtél reményeden ? Különben is hasonló eseteknél soha sem lehetünk bizonyosak. Mozdár látta ugyan elesni anyádat, de azt nem tudja, nem tudhatja, ha nem kelt-e föl ismét élve, mint te az ütközet után. Irtam, hogy megtudjuk a valót. Nem mondtam én soha, hogy várd a legjobbat, de azt te tudhatod, hogy van bennem emberi érzés, mert megmentettelek !

Francia heve és haragja kissé csillapult.

— Mindegy, én még is távozom; az orvos azt mondá: ha kétkedel, vissza vonulj!

— Miféle orvos? Miféle számról beszélsz? Csak nem voltál oly balga, hogy valakivel bizalmaskodtál?

— De igen, — mond Francia, — mindent elmondtam egy derék férfinak, Larrey orvos barátjának, kit Valentin hívott hozzám. Eljön értem.

Murzakin unszolására elmondta Faur orvossal megállapított egyezségüket.

— Azt hiszed, megengedem, hogy ily nyomorúságos alamizsnával távozz tőlem? — kiáltá a herceg. — Te fogadnál el könyöradományt? a te büszkezégeddel? Nem! Itt egy bankjegy, e gyertyatartó alá teszem. Ha távozni akarsz, nem tartozol tudatni senkivel, ne kérdezz senkit, engem se; ne tartson vissza semmi, csak az a tudat, hogy szívemet összezuzod. Menj, menj, ha akarsz, a háboru újra kezdődik, az első ütközetben fölkeresem a halált; nem fogom sajnálni az életet. Azt mondom magamban: két boldog napja volt egész életemnek. De e boldogság oly nagy, oly menyei, oly tökéletes volt, hogy elég egy öröklétre!

Murzakin annyi meggyőződéssel beszélt, hogy Francia sirva omlott karjaiba.

— Nem! az nem lehet! — kiáltá Francia, hogy ily jó, ily nemes lélek egy védtelen nőt megölt volna! A marquisné megcsalt. Oh ez igazán kegyetlenség!

csak ne mondana neked is olyast rólam, amiért úgy meggyülnél, mint én gyülni téged!

— Kaczagjuk ki, — mond a herczeg, és ép oly gunyt üzött most Thièvre marquisnéből, mint imént Franciából a marquisné előtt, szabadkozott, hogy tulajágosan nagy, izmos, szőke, s nem szereti az eféle szellemtelen, lélek nélküli természeteket. Minderről mit sem tudott; de mindent előszedett, ami czéljához vezethette.

Francia nem volt boszuálló, de a nők mindig szeretik, ha vetélytársaikat gyalázzák. A férfiak ezt tudják, és egy ily gunyos tréfa tisztábbra mossa őket, mint bármi esküdözés. Murzakin egyikkel sem fukarkodott; és talán ép ez hitette el vele, hogy igazat beszél.

— Lásd édesem, — mondá kis barátnőjének, miután sikerült mosolyt csalni ajkára, — unatkoztál egyedül, sötét gondolataid támadtak, nem akarom, hogy megbetegedj; öltözz föl gyorsan, kikocsizunk. Az elyséei mezőkön láttam apró kis házakat, hol úgy étkezhethünk, mint falun. Csinos barátságos kis szobában, együtt, kettecskén ebédelünk, este pedig sétálunk, vagy ha akarod színházba megyünk — földszinti kis páholyba, hol senki sem lát. Valentin elkísér bennünket. Ugy intézzük, hogy ne lássanak idegen egyenruhás tiszt karján, miután félsz, hogy hazaárulást követsz el. Oda megyünk, a hova te akarsz, azt tesszük, amit te akarsz, csak mosolyogj

ugy, mint máskor mosolyogtál. Életemet adnám egy mosolyodért

Mig öltözködött, egy halom szalaggal, csipkével, kalappal és keztyüvel telt doboz érkezett. Félig szégyenkezve, félig elragadtatva vette át.

Mire az orvos megérkezett, Francia már elkészült cziczomájával és izgatott, boldog volt. Elhalványult. A herczeg Faure orvost gunyos udvariassággal fogadta.

— Kis betegünk már meggyógyult, — mondá, — már tudja, hogy családjából senkit se gyilkoltam meg. Ép indulni akarunk, nem sziveskednék megmondani orvos ur, mivel tartozom e két látogatásáért?

— Nem pénzért jöttem, — felelé Faure orvos, — sőt hoztam, jó tettet véltem elkövetni, de mint-hogy szokás szerint jóságomnak megint áldozatául estem, alamizsnámat jobb helyre viszem.

És ezzel vállat vont, s távozott, a szegény zavarodott Franciára gunyos és megvető tekintetet vetve, mely szívébe szurt. Arczát kezébe rejté és egészen megtörve állt így; ily megaláztatást még senki nem éreztetett vele.

— Nos, — mond a herczeg, — még akkor sem lesz boldog velem, ha szórakoztatásodra, föl vidadtasodra mindent elkövetek? Beteg vagy? Le akarsz feküdni, vagy aludni kívánsz?

— Nem akarok! — kiáltá karját megragadva, — hisz akkor ön elmenne ahoz az aszszonyhoz!

— Még mindég féltékeny vagy?

— Az vagyok, féltékeny vagyok daczára mind-annak, mit ön mondott és saját akaratom ellenére! Oh, mennyit szenvedek! tudom, hogy gyávaság, gyalázat hazám ellenét szeretni! Tudom, hogy ezzel minden becsületes ember megvetését magamra vonom. Ne szóljon, ön maga is igen jól tudja, és meglehet, szíve mélyén ön is megvet. Orosz nő talán nem is dobná magát soha francia katona karjaiba; de elviselem mind e szégyent, mind e gyalázatot, ha ön szeret, mert ez egyedüli életem! De szeretnie kell! Ha megcsalna!

És könnyekre fakadt. A herczeget mélyen meghatotta ennyi erély látása ily gyöngé teremtésben.

— Ime, vedd ezt, — mond a herczeg, persa tőrét az asztalra dobva, — neked adom e kis ékszer; mert az, láthatod, drága kövekkel van kirakva és oly parányi, hogy akár zsebkendőbe, akár keztyübe elrejthető; nem alkalmatlanabb, mint egy legyező; de oly csecsebecse ez, mely öl, és kezedbe adva, tudom halálot okozhatja. Vedd, és mártsd szivembe, ha hűtlennek tapasztalod!

E pillanatban úgy érezett a mint beszélt. Nem szerette a marquisnét, sőt haragudott reá. Maga is örült, hogy nem gondol többé reá, ki oly soká visszatartotta.

Francia, ismét lecsöndesülve, a tőrt nézegette, szépnek találta és örült, hogy ily ritka ékszer van birtokában, visszadta, nem tudva mit tegyen vele és

megborzadt a gondolatra, hogy azt valaha ellene fordítaná!.

Francia készen volt. Murzakin magával vitte, dédelgette, bábuza, mint beteg gyermeket, ezzel akarva feledtetni sérelmét. Az elyséi mezőn ebédelték, s ebéd után megkérde Franciát, melyik színházba akar menni.

Francia nagyon gyenge volt, alig evett valamit, és minden pillanatban összerázkódott. Murzakin azt indítványozá, térjenek haza.

Francia azonban látta, hogy a herczeg vágyik a zajos élvezetek után, s mily jó étvággyal eszik s iszik. Azt hitte, megrabolja, ha elfogadja ajánlatát, s indítványára nem megy el vele a Feydeau-színház kedvelt énekeseit meghallgatni.

A vig opera ez időtájt sokkal kedveltebb és látogatottabb volt, mint a komoly dalmű. E színház divatban volt s Murzakin szívesen gyönyörködött Páris szépeiben jó zene mellett. Valentint előre küldte, hogy váltson számára földszinti páholyt, és midőn oda értek, ez a jeggyel már az előcsarnokban várta őket. Francia lebocsátá fátyolát, és Valentin karján belépett a páholyba, hova néhány pillanat múlva a herczeg is követte.

Midőn Francia e homályos kis fülkében szemtől szemben egyedül ült herczegével, nem láttatva senkitől, újra megnyugodott. Midőn a közönségre kitekin-
tett, s egyetlen egy ismerős arcra sem bukkant, elmosolyodott, hogy itt még felfödözéstől félt és még

egyszerre feledett mindent, egészen átengedve magát a gyönyörnek, hogy színházban lehet, diszes és lelkesült tömeg között, Páris élénk, pezsgő művészi légkörében, egyedül, látatlanul boldog szerelmesével. Tiszta, kárhoztathatatlan gyönyör volt ez, mert Francia a vándortársulatok színpalái között nevedett, és a színházat szenvedélyesen szerette. Hajdanában Guzman is ezzel hódította meg.

Mindenek előtt a tánczot imádta, bár az első oktatás alatt anyja gyakran kinozta, verte-ütötte. Akkor gyűlölte a táncz művészetét; de mióta nem áldozata többé, igen kedvesen emlékezik reá. Ez is egy emlék a sok közül, mely anyjához csatolta. Büszke volt, hogy némileg ő is e művészet beavatottja, s hogy néhány lépést tud lejtteni úgy, amint azt Mimi La Source tanítá.

Ugy emlékezem, Aline, G'olconda királynőjét adták. Ha nem csalódom, a darab nem sokat ért. Ballet volt. Francia majd elnyelte szemével, és bár a Feydeau-színház tánczosai a másodrendű tagok közé tartoztak, úgy elkábiták őt, hogy lázát is egészen feledte, és feledte azt is, hogy látatlan akar maradni; előre hajolt, és Murzakin karját naivul megragadva, magával vont, hogy ő is osztozzék a gyönyörben, melyet nem akart nélküle élvezni.

Egyszerre egy borzas fejet pillant meg közvetlen fölötte, melynek vörhenyes színe megijeszté. Visszahuzódott, míg ismét ki mert tekinteni. És látott egy nagy, szőrös kezet, mely e pillanatban ép egy

ökör vastagságu vörös nyakról törölgette a verejtéket. Végre az arcot is kivehette, mely most feléje fordult, anélkül azonban, hogy kerek, bamba két szeme őt észrevenni látszott volna.

Semmi kétség többé, Antoine a bádogos, Moynet apó unokaöccse volt, a szerelmes Antoine, kit Theodor férjül ajánlott neki.

Franciát félelem fogta el. Csakugyan ő az? Mit keres ő a színházban, holott mit sem ért, és sokkal takarékosabb, semhogy ily fényüzést megengedne magának?

A fölvonás véget ért. Midőn ismét bátorságot vőn és föltekintett, már nem volt ott. Azt remélte, nem tér vissza, vagy talán csalódott, félreismerte.

Antoinének a maga rutságában klasszikus feje volt, aminőt mai nap már ez osztályban is ritkán találunk. A jelleg mindig az egyéni hajlam behatása alatt fejlődik ki. Ez időtájt a párisi munkás legtöbb esetben alig volt egy kissé bárdolt parasztnál különb, és ha valami jellemzé Antoinet, úgy az, hogy rajta a bárdnak legcsekélyebb nyoma sem látszott.

Murzakin narancsért és czukorkákért ment; Francia a páholy mélyébe huzódva várta. De végre unatkozni kezdett, s minthogy a színház majdnem, a földszint pedig teljesen kiürült, kihajolt, hogy a függönyt megnézzze.

E pillanatban tekintete Antoine szerelmes pillantásával és bamba mosolyával találkozott, Antoineéval ki ismét visszatért, s azonnal fölismerte Franciát.

Sokkal együgyűbb volt, semhogy azt hitte volna, hogy megsérti, ha megszólítja, sőt inkább az ellenkezőt tartotta nagy gorombaságnak.

— Hogyan, Fancia kisasszony, maga itt van? — kérdé. — Azt hittem, ugyancsak messze jár! Bizonyosan vissza jött már? Hát édes anyja?

— Utközben találkoztam vele, — felelé Francia oly egyén ideges izgatottságával, ki a hazugság mesterségéhez nem ért.

— Ejnye no! Hát aztán vissza jöttek együtt? Dodore is velük jött?

— Ő is — itt van velem, de kiment — mond Francia, ki már azt sem tudta, mit beszél.

— Annál jobb! annál jobb! — mond Antoine nehézkesen. — Most már elégedett ugy-e, aztán meg boldog is, mert ugyancsak szép ruhája van? nagyon szép! És egészsége is jól szolgál?

— Köszönöm, jól, Antoine.

— És tisztelt anyjaé? Bizonyosan nagyon meggazdagodott utjában?

És Antoine nagyot sóhajtott, fájdalmát ezzel hitte elrejteni.

Francia megértette e sóhajt: Antoine azt gondolta, többé kezére nem számíthat. Kapott tehát az alkalmom, hogy végkép elriassza.

— Ugy van, kedves Antoine, anyám igen nagy vagyona tett szert, és holnap elutazunk idegen országba, hol anyám birtokai vannak.

— Már holnap! Holnap utaznak? De csak elbucsuzik előbb bátyámtól, ki úgy szereti önt.

-- Kétségkívül; de ne mondja meg kérem, hogy látott; fájna neki, hogy színházban voltam, nem hogy ölelésére siettem volna.

— Nem szólok. Most pedig isten áldja meg Francia kisasszony; hát aztán csakugyan holnap jön el nagybátyámhoz? Szeretném tudni, mely órában, hogy én is elbucsuzhatnék.

— Azt magam sem tudom, Antoine, igazán nem határozhatom meg... azért inkább bucsuzzunk el most mindjárt.

— Édes anyját is szerettem volna látni. Be jön ő is páholyába?

— Nem tudom! — mond Francia nyugtalan türelmetlenséggel. — Ha látná is, hisz nem ismeri.

— Igaz! meg én nem is maradhatok. Már későre jár, nekem pedig korán kell ám kelnem.

— Meg aztán a darab se mulattatja, ugy-e?

— Mi tagadás, biz az egy csöppet sem mulattat; az éneket igen hosszúra nyújtják, aztán még az az örökös ismételés. Lámpatükröket hoztam haza, és miután borravalót nem fogadtam el, azt mondták a szinfalak mögött, hogy akarok-e a földszinti állóhelyre bejönni? Még ülőhelyet is találtam. Eddig néztem, de bizony isten elég volt, aztán minthogy maga gazdag... az az, miután ugyis eljön....

— Igen, igen, eljövök Antoine, nagybátyjához, Isten vele, éljen boldogul!

Antoine még egyet sóhajtott és kidüllögött, de amint a folyosóra ért, a szép orosz herczeggel találkozott, ki egész otthoniasan nyitott Francia páholyába, és gyöngé világosság kezdett derengeni nehéz fölfogásu agyában. Nem tudom, ha magától megtudta volna-e oldani e problémát, de ebbsége és ösztöne elfeledteté vele, hogy haza készült. És a pitvarban maradt ácsorogni.

Francia nem merte elmondani herczegének a találkozást, mely úgy megzavarta, megszomorítá, mert amennyire iszonyodott Antoine szerelmétől, határtalan hite és tisztelete ép annyira meghatotta. — Bármily hihetetlen dolgot is elhisz, gondolá, — és pedig nem butaságból, hanem mert jobban tisztel és becsül, mint megérdemlem!

És aztán az a falábu barát, az öreg kávé kit ölelés nélkül hagyott el, kit nem volt bátorsága megcsalni, s ki napról-napra várja, mindaddig, míg belefáradva a sok várakozásba, ki mondja a hálatlanra a megérdemlett itéletet.

Murzakin csemegét hozott, mit visszafojtott könyek közt morzsolt el.

A függöny felgördült. Francia ott ült, hogy mulasson; de szívében és agyában bele-bele nyilalt; félt, hogy elájul; rosszullétét nem tudta tovább titkolni.

— Hazamegyünk, — mond Murzakin; de Francia beakarta várni a darab végét. Azt remélte, hogy néhány percz a szabad levegőn ujra magához téríti.

És a herczeg kivezette őt a csarnok erkélyére, hol fátyolát hátravetve újra éledt. Vidámságát, bizalmát újra visszanyerte, s midőn a csengetyű megszólalt, páholyukba siettek, nem is gondolva fedetlen arczára.

Abban a pillanatban, midőn Murzakin be akart lépni, hogy helyet foglaljon Francia mellett, valaki vállára ütött. Ogotskoi nagybátyja volt, ki a csarnokban őgyelgett.

— Csakugyan itt vagy kicsikéddel? Tudtam s meg akartam győződni, ha igazán szép-e? — mond mosolyogva.

— Egy csöppet sem szép, hidd el bátyám, — felelé halkán Murzakin, dühében reszketve.

— Be akarok menni páholyodba, nyisd ki! Nos, tedd, amit mondtam! — tevé hozzá a gróf nyers hangon, mely nem türt ellenmondást.

Murzakin ellenkezett, a hogy önkénynyel ellenkezni lehet.

— De kedves bátyám, — mond erőtetett vidámsággal, mely ép ettől állt legtávolabb, — szépen kérem, ne nézze meg. Ön nagyon veszedelmes vetélytárs; a szép marquisenál is kiütött a nyeregből; hagyja nekem ezt a kis párisi bogarat, igazán nem méltó önhöz.

— Ha igazat szóltál, — felelé a gróf nyugodtan, ugy nincs mitől tartanod. Nyisd ki hát ajtódat, vagy magam nyitom ki.

Murzakin megkisérté ellentállni; képtelen volt, mintegy megdermedt.

Ogotskoi kinyitá a páholyt s az ajtót nyitva hagyva, hogy a folyosó világossága behatoljon figyelmesen vizsgálta Franciát, ki meglepetve fordult vissza. Egy pillanat múlva visszatért ismét öcscséhez.

— Te megcsaltál Diomidits, olyan szép ez, mint egy angyal. Most azt szeretném még tudni, ha szellemes-e? Menj csak föl, tisztelegj Thiévre marquis-nénál.

— Föl? Madame Thiévre itt?

— Igen, és azt is tudja, hogy te itt vagy. Amint észrevettelek, mondtam, hogy tiszteletedet fogod tenni. No eredj hát! hallottad? Páholya épen a te páholyod fölött van.

Ogotskoi mindezt parancsolólag mondá, s gunyos édeskés hangsúlyozása daczára, Murzakin nagyon jól tudta, mit jelentenek. Végre belenyugodott, hogy egyedül hagyja kedvesével. Mi veszély fenyegetné tele színházban?

Hirtelen azonban egy mentő gondolata támadt.

— Engedelmeskedem, — felelé, — de engedje meg, hogy megmondjam kis barátnőmnnek ki ön, hogy ne féljen egy idegennel magára maradni, tudjon válaszolni, ha ön kérdésével megtiszteli.

És be sem várva a feleletet, hirtelen a páholyba sietett.

— Azonnal visszatérek, — mond Franciának, — addig itt lesz nagybátyám, magas egyéniség, ki szives helyemet elfoglalni... tisztelettel viseltess iránta.

E szavakat mondva, melyeket a gróf is hallott, a kis persa tört Francia kezébe csusztatá s jelentőségteljesen mutatott arra. Ogotskoi láttára e titokszerü eljárásnak ellent akart mondani, melyet nem értett, de melyet elfogadni egy benső ösztön készteté.

Murzakin még mindig haboz a távozással, ha Ogotskoi észrevétlenül ki nem szorítja, de oly erővel, mint midőn egy szikla tömeg hull valamely védgátra. Diomidits kénytelen volt helyét átengedni és fölmenni Thièvre marqu sné páholyába, melynek számát nagybátyja minden további magyarázat nélkül utána kiáltá, Francia páholyának ajtaját becsapva.

A marquisné hidegen fogadta. A herczeg nagyon is mellőzte; ezért megveté, sőt gyűlölte. Alig köszönt és rögtön visszafordult a szinpad felé, mintha az utolsó fölvonás oly igen érdekelné.

Murzakin már vissza akart vonulni, szeretett volna Francia és nagybátyja együttlétének mielőbb véget vetni, — midőn a marquis visszatartá.

— Maradjon egy pillanatig, kedves rokon, a marquisné mellett, — mond Thièvre; — a legutóbbi fontos események kényszeritének résztvennem a mai politikai értekezletben. Ogotskoi gróf megígérte, hogy nőmet hazakiséri saját kocsiján, mert én a magamét elfoglalom. Kétségkívül nemsokára visszatér; míg ő itt nincs s karját nem ajánlhatja, kérem, ne távozzék.

És Thièvre ur távozott, nem is álmodva, hogy Murzakin ajánlatán ne kapjon, s ez ott maradt a szép Flóra mellett, ki úgy látszott, csak annyit törődik

a herczeg jelenlétével, mintha inasa állna ott, míg az ifju bajuszát sodorta boszuságában, a rossz tréfára gondolva, melyet nagybátyja akasztott nyakába. Ez otromba mystificatio kimenetelétől kissé tartott; de néhány pillanat múlva a páholynyitónő nyitott be félénken, nagybátyjának egy névjegyét nyujtva át.

A névjegyen e szavak állottak:

»Mondd meg a marquisnénak, hogy a saint-Flórian-utczából érkezett váratlan parancs megfoszt azon szerencsétől, hogy őt hazakisérhetném, és kényszerit általad helyettesíttetnem magamat. Kocsimat és embereimet lenn találjátok. Én bérkocsin megyek, a kicsikét pedig mindenesetre Valentinre bízom, ki majd hazakiséri.

— Nos, fele baj! — gondolá Murzakin. — Így legalább megszabadul tőle. Még féltékenykednék, ha a marquisnéval látna; aztán a szép asszony úgy fogadott, nem hiszem, hogy soká magánál türne, azt pedig, hogy hazakisérjem, talán meg sem engedi.

Az előadás véget ért.

Murzakin a marquisnénak shawlját nyujtá.

— Hol marad Ogotskoi gróf? — kérde a marquisné röviden.

A herczeg elmondá nagybátyja megbizását és karját ajánlotta.

A szép asszony szó nélkül elfogadta.

— Nos, üljön be, még meghülök ön miatt, — mondá fensőséggel, látva, amint a herczeg fölháborodott kedélyállapotában haboz.

Murzakin az első ülésen foglalt helyet vele szemben, mire a marquisé a balszögletbe huzódott, hogy lehetőleg távol legyen tőle.

Murzakint ez nem sértette. Igazán szerette Franciát, csak ő rá gondolt. Távozáskor mindenütt kereste tekintetével. De sem őt, sem Valentint nem látta; no de hisz ez természetes. A földszinti közönség előbb kijuthat, mint az első emeleti. Csak egy nyugtalanítá: kis barátnőjének aggodalma és féltékenysége. Nem kétkedett, hogy Ogotskoi azzal tetézi boszuját, hogy azt mondja Franciának: »Öcsém egy szép asszonyt kísér haza, ne várja.«

Diomidits azonban bizott Valentin eszében, s hitte, hogy türelemre bírja és meggyőzi őt. Eddig már bérkocsiban ül, s miután Ogotskoi kocsija is gyorsan hajtott, remélte, hogy Franciával egyidejűleg ér a pavillonhoz.

Ez okoskodással tisztába jöve, a szép marquiséra fordítá figyelmét. Vétett ellene, s ez haragszik rá: magáévá tegye-e a megalázó mentséget, melyet nagybátyja tolt reá? Semmi kétség, nagybátyja elárulta, mily társaságban találta szép öcscsét, s boszúból, hogy mit sem remélhet a bájos asszonynál, örökre elakarja őket választani.

Murzakin teljes joggal kérdezte önmagától: miért hívta be tehát a marquisé kocsijába, ahelyett, hogy megtiltotta volna neki oda beszálnia. Igaz, hogy a kocsi nem övé volt, s talán félt éjjél tájban idegen kocsisra bízni magát; de hisz egyik inasa

elkísérte, ott ült a kocsis mellett. Murzakinra tehát semmi szüksége nem volt, ha csak haragját nem akarta vele éreztetni. Tetszett neki, hogy daczolhat és czivakodhatik Murzakinna.

Murzakin térdre borult, így idézve elő a kitörést, és hagyta fejére zudulni a szemrehányások záporát, míg nem haragja lecsillapult. Szívesen hazudott volna merészen, ha a dolgok állása engedi, de a marquisné találkozása Franciával utját vágta. Bevallott mindent; azonban mindent fiatalságának, érzelmei hevének, s lázas izgatottságának rótt föl, melyekért szép rokona kegyetlenségét okozá.

E szemrehányás, melyet alig érdemelt meg, s mely bizonyára nem ejté őt kétségbe, a marquisné arczát lángba borítá. Hasztalan igyekezett az igazság mérlegébe dobni érveit; elfecsérlett idő volt mind az, melyet azzal töltött, hogy bebizonyítsa, miszerint Franciát illetőleg végre is egy szava sem igaz. Az ifju a magyarázatot tettetett kétségbeesésével akarta elkerülni. Mellét verte, kezét tördelte, azt hazudta, hogy esztét veszti, s minél kevesebb joga volt vakmerőnek lenni, annál inkább vakmerővé vált.

A marquisnét egészen elámitá s ez megengedé neki, hogy bevárhatja Thièvre marquist, ki a tudósítás szerint hajnali két vagy három óra tájban tér haza.

— Ha képes lesz okosan beszélni velem, és nem gondol arra, ki odahaza várja önt, úgy elhiszem, hogy köznapi érzelemnél nem érez iránta egyebet, s hogy szíve enyém. Ily áron megbocsátom ifjui hóbortját s

nem kívánok mást, mint tiszta szerelmet s ígérem, hogy továbbra is mint rokonomat és barátomat tekintem.

A herczeg oly kelepczébe jutott, honnan vissza többé nem léphetett. Szenvedélyes csókokkal halmozá el a marquisné kezét, oly hévvel köszönte meg jószágát, hogy a szép asszony biztos bosszu diadalt élvezett Francia fölött.

A theát a salonba vitette, s tudatá cselédségével, hogy bevárják Thièvre urat, s hogy minden tőle érkező hirnököt bejelentsenek nála. A politikai összeküvés szentesíté e rendkívüli eseményeket, a szolgálkat azonban nem ámitá el; csak a fontoskodó Martin vette komolyan a dolgot, és hallgatást parancsolt az alsóbb szolgaszemélyzetnek, mely suttogni és röhögni kezdett. Ami őt illeti, erősen hitt az államtitokban, s hitte, hogy eszélyessége fontos szolgálatot tesz urai, parancsolói célja előmozdításában, s a marquisné parancsait várva, ott maradt az előszobában, míg a többi inast eltávolítá, nehogy hallgatódzanak.

Murzakin a ház minden zugát jól ismerte. Bámulta, mily könnyedén és fensőséggel képes egy ily szép asszony, mint a marquisné a politika komédiáját játszani, hogy lerázza a társadalmi szokások nyügét és megszabaduljon a veszedelmes tanuktól.

Murzakint érdekelte e büszke aristokratikus szépség, mely a félénk és szelid kis grisette tökéletes elmentéte volt. Nagybátyja jutott eszébe, ki ocsmány tréfájával mindkettőtől elakarta szakítani, s azt érte

el vele, hogy mindkettőt birtokába juttatá. A marquisnének azt esküdte: hogy lelkével szereti, s hogy sokkal jobban tiszteli, semhogy más szerelmet érezhetne iránta; azt hazudta hogy nagyon féltékeny Ogotskoira és a marquisné szemrehányásainak véget vetendő, ő vádolta, hogy a grófnak tetszeni óhajt.

A szép asszony mindenkép mentegetőzött: hogy férje nagyravágyó, ki nem gondol vele, ki meglepetésére hívta ebédre a grófot s szolítá fölkiérőül a színházból.

— És ön, — kérdé, — nem nagyravágyó-e szintén, ki napokig elhanyagolt e nagybátya kedvéért, kitől annyira fél? Nem tanácsolá-e, hogy szívesen fogadjam, nehogy haragjával összezuzza önt?

— Bizonyságául, hogy nem magam miatt félttem tőle, im itt esküszöm lába előtt, hogy imádom kegyedet. Bátran megmondhatja neki. Csak egy mosoly rózsapiros ajakáról és egy édes csábos tekintet azur kék szemében, és sujtson porba bár a czár maga, nem sajnálom kimulásomat.

Diomiditsnek nem volt mit tartani attól, hogy a marquisné elárulja saját helyzetét, mely fenyegetővé változott; de őt sem ámitá el ez oly kevésbé kockáztatott merénylet: hagyta magát imádni, elcsábíttatni és legyőzetni.

Ez első jelenet után könyzápor és szemrehányások következtek; de az idő már későre járt — talán hajnali három óra is meg volt. Thiévre minden pilla-

natban haza jöhetett. A szép asszony visszanyerte lélekjelenlétét és csöngetett Martinnak.

— A marquis talán reggelig sem tér vissza, — mondá; — belefáradtam a várakozásba, kísérje le a herczeget . . .

Murzakin győzelmében büszkén távozott, de egyszersmind vágyott látni Franciát, kit kezdett a marquisné fölé helyezni. Lelkifurdulást nem érezett, sőt megvetette volna önmagát, ha ki nem zsákmányolja az alkalmat, melyet nagybátyja nyújtott neki, arra számítva, hogy a marquisné előtt véggkép megalázza. Francia fájdalmának gondolata azonban kissé zavarta diadalát, és sietett hozzá, hogy mielőbb megnyugtassa. Arra is kíváncsi volt, mi történt Francia és nagybátyja között. Különös, hogy kedves nagybátyjának beavatkozása és tapasztalt magaviselete után el nem találta.

Mialatt azonban a pavillonjához vezető sötét utczákon átsietett, némi kétsége mégis támadt.

Ha tudta volna, ami később történt, bizonyára megzavarja mámorában, mialatt a marquisné lábánál virrasztott. —

Térjünk vissza Franciához, a hol elhagytuk őt Ogotskoival az Opera-comique földszinti páholyában.

A gróf szótlanul szemlélte őt, Francia pedig gyanutlanul, miután Murzakin nagyon keveset beszélt nagybátyjáról, figyelmét ismét az előadásra fordítá, de anélkül, hogy látott, vagy valami érdekelte volna. Most, midőn Murzakin nem volt oldalánál, heves fő-

fájását ismét visszatérni érezé. Várta, mintha csak ez kötötte volna az élethez. Ogotskoi az mondá neki, hogy öccse parancsot kapott, mely őt a czárhoz szólítá.

— Távozássa ne nyugtalanítsa, magamra vállalom, hogy kocsin haza viszem, vagy haza kísérem, ha úgy kívánja.

— Nem szükséges, — felelé Francia elszomrodva. A kitüzött időre Valentin kocsival vár reám.

— Ki az a Valentin?

— Komornyk, ki jelenleg a herczeget szolgálja.

— Ugy hát értesitem, — felelé Ogotskoi és kísietett. Az előcsarnokba ment, hol ez időtájt egész csoport egyén állott, kik néhány sous-ért torok szakadtából kiáltozták el a tulajdonos czimét és nevét.

Ogotskoi az elsővel, ki keze ügyébe akadt, elkiáltatá mr. Valentin nevét; azonnal megjelent.

— Murzakin herczeg azt izeni, hogy nem szükség tovább reá várni, — mond Ogotskoi; — küldje vissza kocsiját és várja be odahaza.

Eszélyessége daczára Valentin egy perczig sem habozott, s engedelmeskedett.

A gróf a folyosóra visszatérve, sietve megirta levelkáját, mely öccsét a marquisé páholyában fogva tartá; azután visszatért Franciához, s azt mondá, hogy Valentin kétségkívül nem érté Murzakin parancsát, s haza ment.

— Ugy azonnnal más bérkocsiba ülök. Fáradt vagyok, haza szeretnék menni.

— Jöjjön, — mond a gróf karját nyujtva, melyet Francia alig ért el, miután Francia nagyon is kicsiny, Ogotskoi pedig nagyon is magas volt. Azonnal előszólitott egy bérkocsit, és Francia mellé ülve esküdözött, hogy egy szép fiatal lányt, kit öcsce imád, világért sem bizna minden csavargó kocsisra.

Odasugott a kocsisnak, hogy a boulevardról a Bastille felé lépésben hajtson.

Francia, ki jól ismerte kedves Párisát, a téves irányt azonnal észrevette, s ezt a gróffal is tudatá.

— Se baj, — mond Ogotskoi; a barom bizonyára részeg vagy alszik. Csöndesen elcseveghetünk, úgy is van mondani valóm, önre nézve igen fontos. Ön szereti öcsémet s ő is viszonozza szerelmét; kegyed azonban szabad, ő nem. Egy szép hölgy, kit ön nem ismer . . .

— Thiévre marquisé, — kiáltá Francia, sziven találva.

— Én senkit nem neveztem, — folytatá a gróf; elég ha azt mondom, hogy egy szép hölgy régibb jogot formál öcsém szívéhez, mint ön, s hogy jogait e pillanatban követeli.

— Az az, hogy a herczeg nem a czárnál, hanem e szép hölgnél mulat.

— Tökéletesen eltalálta; megbizott, hogy mulattassam önt, vagy hazakisérjem. Mit választ? Kellemes kis esteli a Cadran-Bleunél, vagy egyszerű sétakocsizás?

— Minél előbb otthon szeretnék lenni

— Otthon? Azt hiszem, önnek többé nincs otthona és biztosíthatom, öcsémet ez éjjel nem találja lakásán. Nos, sirjon egy keveset, ez már elmaradhatatlan, csak ne sokat, szép kicsikém! Ne rontsa szemét, melynél kedvesebb, bájosabb szemet soha életemben nem láttam. Egy elvesztett szerető helyett ilyen szépséggel, mint a magácskáé, százat is találhat. Öcsém előre tudta, hogy hűtlensége miatt szakítani fog vele; ismerte féltékeny és büszke természetét. Ezért bele is egyezett, midőn azt ajánlám, hogy megvigasztalom magácskát. Mondjon igent, és én gondoskodom önről; csak nyerhet a cserén. Murzakinak csak annyia van, amennyit én adok neki, hogy rangjához illően megélhessen, én pedig gazdag, igen gazdag vagyok! Nem vagyok ugyan olyan fiatal, mint ő, de sokkal ^éeszélyesebb, és én biztosítom, hogy oly helyzetbe nem juttatom soha, mint aminőben öccsém hagyta ma este. Menjünk vacsorálni; ott megbeszélhetjük a jövőt, és biztosítom, öcsém köszönetet fog szavazni hogy segitettem fölbontani a köteléket, melyet szétszakítani holnap reggel ő maga lett volna kénytelen.

Francia fájdalmában, fölháborodásában és szégyenében nem tudott válaszolni.

— Gondolja meg, — unszolá a gróf; — imádni fogom! Gondolja meg, szaporán, mert gondoskodnom kell csinos, kellemes szállásról, hol ez éjjel elhelyezhessem.

Francia megnémult. Ogotskoi azt hitte, örömé-

ben hal el így, s hogy siettesse határozatát, óriás karjával átölelte. A lányt félelem fogta el, s most kezdé érteni Murzakin különös modorát, mellyel a tört kezébe csusztatá; most kivonta övéből, hova akkor csusztatá, midőn shawljába burkolózott.

— Ne érintsen, — mond Ogotskoinak; — nem sülyedtem még oly mélyen s nem vagyok oly gyöngé, mint ön gondolja!

El volt tökéelve védelmezni magát; Ogotskoi ki-méletlenül támadta meg, valódi ellentállásra nem számítva, midőn Francia az utca lámpa világánál egy férfi alakját vette észre, ki kocsijukat nyomban követte.

— Antoine! — kiáltá a kocsiból kihajolva.

E pillanatban az ajtó föltárul, s a hágsót le sem bocsátva Francia Antoine karjaiba omlott, ki mint könnyü pelyhet tartotta.

A gróf megkísérlé visszatartani őt, de ép a Porte-Saint-Martin előtt voltak, és az utca tömve színház-ból jövő közönséggel, Ogotskoi nevetséges botránytól tartott. Becsapta utána az ajtót, és kocsisának kétszeres gyorsaságot parancsolva, eltűnt a fogatok és gyalogosok tömkelegében.

Francia fél alélt volt; csak nehezen tudott szóhoz jutni.

— Menjünk Moynet apóhoz! — mondá.

Néhány pillanat múlva annyira magához tért, hogy megindulhattak. Nem messze voltak a falábu kávéháztól, mint Moynet apó helyiségét e ne-

gyed lakói bizalmasan nevezni szokták. Még nyitva találták.

A béna katona örömeiben fölkiáltott, midőn fogadott leányát megpillantá; de midőn látta, hogy sápadt és fél alélt, egy éléskamra félébe vezette, hol senki sem volt, s vallatni kezdé.

Francia még nem tudott felelni, s helyette Antoinet kérdé, ki fejét lecsüggeszté és vonakodott válaszolni.

— Majd elmondja ő, amit akar, — mondá; — én nem szólhatok!

A derék fiu gondolta, hogy előtte Francia restelne szólni, türelmesen és gyengéden lemondott a való megtudásáról.

— Most segitem az ajtókat bezárni, — mond távozva; — ha szükség lenne rám, itt vagyok.

Francia mélyen meghatva, kezét nyujtá, mit Antoine hévvel szoritott meg, anélkül azonban, hogy széles, cserzett arcza érzelmét elárulta volna.

— Nos, halljuk, szólj hát? — unszoló Moynet, midőn magukra maradtak. — Nem igaz uton jársz, látom azt! Én hallgattam, habár egy betűt sem hittem el abból az egész kigondolt meséből, annál inkább sem, mert nagyon sok dolog nem tetszett. Akkor este, mig én haszontalan öcséd után futkostam, te tialmam ellenére elmentél, és csak reggel jöttél haza, és még az nap este úgy eltűntél, hogy azt se mondtad: beföllegzett! Hanem most megvalld az igazat,

érted! Ha még egyszer megakarsz csálni, megvetlek és eltaszítlak!

Francia zokogva térdre borult. E borzasztó est utolsó eseményei végkép eloszlaták fejjörcsét; szíve csordultig telt keserőséggel a két orosz ellen, kik mindent elkövettek, hogy lealázzák. Viszonyát Murzakinnal őszintén és pontos részletesen elmondá, az egész történetet egyforma eréllyel mondá el, közbe-közbe egy-egy átkot szőve, úgy hogy a vén katona szemrehányásokkal halmozá el a szegény gyermeket, folyton gyalázva a két idegen eljárását.

A herceget illetőleg semmi enyhítő körülményt sem akart elfogadni, és midőn Francia saját helyzetét kezdé menteni s azt magyarázá, hogy ő nem oly vétkes, miután a grófnak nem adta oda magát, Moy-net ellene fordult és nem könyörült fájdalmán.

— Szívtelen, gyáva teremtés vagy, — mondá. Elárultad hazádat, beszennyezted anyád emlékét. Oda dobtad magad az ő gyilkosának. Másik szeretőjének azt mondotta, hogy biz az igaz lehet, és most együtt kinevetnek, mert az csak oly alávaló, mint ő és te! És ő ezt igen jó tréfának találja! Oh asszonyok mily utálatos férgek vagytok! Volt eszem, hogy nem házasodtam! Hagyd el azt a sirást, te, te ellenségekkel czimboráló, vagy mindjárt kilöklek az utczára a többiekhez!... A többiekhez? Nem! Feledtem, hogy a nyilvános személyek is különbek, mint te vagy! Mikor az ellenség Párisba bevonult, egyetlen egy se mutatkozott az utczán... Igazán, pirulok miattad,

és magamért, aki elhoztalak és ki jobban tettem volna, ha golyót repitek agyadba! A nagy seregnek szép maradványa, és gyönyörű példánya a sülyedésnek! Fölséges fogalma lehet rólunk az ellenségnek!

Francia arczát kezébe, könyökét térdére nyugasztva lihegő kebelével és meredt tekintettel hallgatta. Már nem sirt. Föltárva látta hibáját, s azt, mint vétkeket kezdé tekinteni. A mult éj borzasztó látományai visszatértek. Látta, bár ébren, anyjának szétzuzott fejét és Murzakin száguldó paripáját e véres győzelmi jellel.

— Kérem Moynet apó, ne szóljon többet; még eszemet veszi!

— Ugy! De igen is szólni fogok, szólni akarok, — folytatá Moynet, kinek Francia elfeledte mondani, mily beteg volt e huszonnégy óraalatt, — soha sem intettelek eléggé, soha se mondtam azt, amit igazán kellett volna! Nagyon is gyöngéd voltam hozzád, bolondod voltam. Te mindig megcsaltál, és ami történt, annak is én vagyok az oka és a nyomor. Ha lett volna annyim, hogy ellássalak, és van időm, hogy örködjem fölötted, és egy zugom, hol megvédjelek az emberektől, mind ez nem történik! De fél láb-bal, egy sous vagyon, kereset és család, s minden nélkül! Nem volt mit tennem, mint csapszéket nyitnom; egy jó barátom segítségével kibérelhettem ezt az áldott putikát, melyhez úgy hozzá ragadtam, mint a szent kép a falra, s melyből csak alig, hogy tengődöm. De abban az időben, mikor már elég okosnak

hittem a mamzellet, fönn padlásszobájában nem igen tetszett neki a munka. Inkább kapott a cifrálkodáson és mulatságokon. Színházba, sétahelyekre czipeltette magát, a kis iparosokkal, a negyed sihedereivel, kik csak hogy csavaroghassanak, adósságot csinálnak szüleik nyakára. Nem egyszer intettelek: »ne menj velük, bajba keveredel!« — Amit csak kívántam, mindent megigértél és mert mézes-mázos voltál, azt hitte az ember, illedelmet is tudsz és eszed is van; de nem volt; — Moynet apó itt mellére ütött; — nincs neked se szived, se lelked! Haszontalan teremtés! Madár, melynek nincs fészke, s mely arra megy, hova a szél kergeti. Hiábavaló dolgokra hallgattál, megvetetted hozzád hasonlóidat; Antoine felesége lehettél volna, talán még most is azzá lehetnél! De nem, te neked valami különös kellett. Persze, ha anyánk valamikor a muszkák előtt a deszkákon ugrált, már azt mondjuk, hogy művészek vagyunk! Oda dobjuk magunkat egy parókacsinálónak, mert az is — művész! Mondom neked, hogy mind az, a ki csak a színházhoz beszagol, egytől egyig semmiházi, bitang, nagyralátó. Fölöltöznek herczegnek, herczegnőnek, és királyok s királynék vágyának lenni. Láttam én ezt Moszkvában; az utolsó némaszemély is ugyancsak érti a hősködést, de azért fegyvert háboruban nem ragadna kezébe. Te ebben a világban nevedtél, s most annak iszod levét: soha se lesz belőled hasznos teremtés, mindig csak arra számitasz, hogy mások tartsanak el.

— Nem sülyedtem én soha ennyire, jó Moynet apó, — mond Francia megtörve és megalázva. Nem akartam én olyanoktól elfogadni semmit, akik keservesen keresik kenyerüket. Összes vétkem az, hogy nem akartam Antoinenal a nyomor elémenni, ki nem tud annyit keresni, hogy egy családot eltarthatna s ki csak boldogtalan lenne. Akiktől eddig valamit elfogadtam, soha se találtak volna oly társat, ki oly kevéssel beérné, mint én, annyit pedig mindig kerestem, hogy öccsémét ruházhattam; és végre is hajlam nélkül egyszer sem tévedtem: soha nem látott gazdagokkal, már pedig ön is jól tudhatja, hogy alkalom nem hiányzott.

— Tudom, tudom; mind e mai napig sokkal esztelenebb voltál, mint bűnös; és ép ezért bocsátok meg; most is szeretlek és nem türhetem, hogy rosztat beszéljenek rólad. Eddig azzal hitegettem magamat, hogy majd csak találkozik szeretőd között valami jóra való, aki szerénységedért és jószivedért feleségül vesz; de most kicsikém — alig hinném, hogy valamire való ember, — bármily szerelmes legyen is, hátat ne fordítana egy muszka elhagyott szeretőjének! Ez már csak egy-két napra jó, míg kézről-kézre járva, kórházba vagy az utcza kövezetére jut!

— Így vigasztal tehát, — mond Francia! — Látom, nem marad más hátra, mint vizbeugranom!

— Ez nem mosná le a szégyent, ostobaság volna! Nincs is jogod hozzá: a férfi hazájáé, a nő kötelességéé.

— Mi kötelességem van nékem, mikor ön megbélyegzettnek, elveszettnek tart?

Moynet zavarban volt, nagyon is messze ment. Nem volt eléggé okokkal fölfegyverkezve, hogy kelepcezéséből kimeneküljön. Csak egy utat, módot talált. Ez bocsánata és Antoine szerelme.

— Csak egy ember van, derék, becsületes ember ki elég türelmes és nem taszit el magától; egyetlen szavadba kerül; azért benne is van becsületérzés, de hallgat tanácsomra, és ha én azt mondom: a becsület a bocsánattal jár — elhiszi nekem. No, végezzünk gyorsan; idehivom Antoinet, és míg ti ketten beszélgettek, a tekeszobába szalmazsákot viszek magamnak. Te szobámban alszol; holnap aztán majd találunk más hajlékot.

És távozott.

Francia magára maradt. Megborzadt, s egy pillanatig habozott. Moynet apónak idő kellett, míg öccsét értesíti és rábeszéli. Ha gyorsan jár el, Francia meg van mentve. Antoine vak odaadásától meghatva, legyőzé ellenszenvét, és majd meghalt e hosszú feszültség és bizonytalanság alatt, mely gyengéd érzését és finom organismusát már-már felőrölte.

De hiában, Antoine, ki kötelességének tartotta várrakozni, virasztani nem tudott. Nehéz munkát végezvén, este a fáradság erőt vett rajta. Hogy el ne aludjék, tehát pipára gyújtott, s minthogy a csapszék gőzös, poshadt levegője elkábitá, kiment a szabadba pipázni; meglehetősen messze távozott.

Moynet utolérte végre.

Midőn visszatértek, előadta a dolgok állását, természetesen azonban, időbe telt, míg Moynet apó ily rendkívüli helyzetet érthetően egybefoglal, és Francia ráért okoskodni.

— Haboz — gondolá. — Nem tud azonnal határozni. Az idő mulik, Moynetnek okvetetlen sok bajába kerül, míg bizalmat tud bele önteni, mert hisz, hogy is bizhatnék. Ez minden gyalázatomnál megálázóbb! Oly ember neje lennél, ki pirul miattad! Nem! soha, inkább meghalok!

A csapszék hátulso szobája még nyitva volt. Kiszaladt, repült, mint a nyíl. Mire Antoine visszatért, hogy beszéljen vele, már messze járt; a jó fiu egész éjjel kereste. Nem tudta, hol tölti Francia az éjet, s lehetetlen volt föltalálnia.

Ezalatt Francia az öngyilkosság eszméjének hálójába keveredve, nem gondolt másra, csak a Szajna habjaira; de a kétségbeesésnél egy sokkal hatalmasabb ösztön, a szerelemnek föllobbanása, melyet Murzakin iránt még mindig érzett, visszatarták őt a hídkarfa szélénél. Ki tudja, ha nem ártatlan-e a herczeg? Hátha csak a herczeg koholta vesztünkre! Annyi áll, hogy gyalázatos, alávaló ember, miután hatalmába akarta őt keríteni. Kétségtelen, hogy Murzakin is tudott erről, miután fegyvert szolgáltatott Francia kezébe, hogy védelmezhesse magát. E tör sokat mondott. A herczeg nem is gondolhatott arra, hogy átengedje őt, mert oly mozdulatot tőn, mely

nyilván azt mondá: öld meg, semhogy átengedd magad.

Mielőtt meghal, tudni kívánta a valót, hogy szívében kevesebb gyűlölettel, fején kevesebb szégyennel haljon meg.

Ezt mindenkor megtehetette, megvult töre, elővette s az utczalámpa világánál karcsu pillingáját és éles hegyét vizsgálgatta, hosszan elnézte, azután hegyét selyem övébe szurva, többször megforgatá. Az aczél-nak mi sem áthathatlan, könnyen behatolt Franciának minden erőfeszítése nélkül.

— Nos, végre is, — mondá magában, — mi sem könnyebb, mint ezt a szivbe mártani. Amikor akarom, bizton véget vetek életemnek. A háboru alatt már volt sebem, s jól tudom, hogy a sebesülés pillanatában nem okoz fájdalmat, és ha a seb halálos, mit sem szenvedünk !

Ezzel Murzakintól kapott szép chinai crépe shawl-ját háromszor dereka köré tekerte. Persa törét ez alá rejté, és megindult a Thièvre palota felé, mely előtt még egyszer elakart haladni, mielőtt a pavillon-ba lépne.

Mire ideért, hajnali három óra volt. Egy fogat ép ekkor jött ki, és a kert rácsozatának azon pontja felé hajtattott, hol a pavillon állt.

A gyorsan robogó kocsit nyomban követte ; oly gyorsasággal haladt, minőre csak tulizgatottságunkban vagyunk képesek ; abban a pillanatban érkezett meg, midőn Murzakin kiszállott. Ugy állt, hogy senki ne lássa, s midőn a rács nyitva volt, s Mozdár ura

elfogadására a kapu alá állott, fölhasználva az alkalmat, a kertbe siklott, oly gyorsan és oly ügyesen, hogy sem a kozák, ki háttal volt, sem a herczeg, ki elől inasának hatalmas, öles termete tökéletesen elfogta a kilátást, nem vette észre.

Ily módon bejutott a kertbe, kitéve magát annak, hogy Valentinnel találkozik, kivel azonban nem találkozott, és egyenesen Murzakin szobájába rohant, hol az ágy függőnye mögé rejtőzött. Tanuja akart lenni, minő hatást gyakorol reá eltünése, és megvetését éreztetni vele, mielőtt ideje volna mesét kóholni, hogy újra megcsalja, és átkot szórva fejére, kivégezni önmagát.

Murzakin már menetközben kérdé Mozdart, visszatért-e Francia.

— Tudtam! nagybátyám szépen rászedett! — mondá kozákjának tagadó válaszára. Amint észrevette, hogy ezt jobban szeretem, mint a másikat, azt hagyta meg, és boszúból elrabolta valódi kincsemet!

A haragtól és bánatában egészen magánkivül lépett lakásába, mi azonban nem tarthatott sokáig, miután oly lelki és testi állapotban volt, midőn a nyugvás szüksége a szenvedély föllobbanásánál sokkal hatalmasabb.

Mielőtt azonban lefeküdt, tudni akarta rászédetésének körülményeit, s mint oly ember, ki dusan fizet, nem restelte felköltetni Valentint, kit magához hivatott.

Francia figyelemmel kísérte minden mozdula-

tát, várt míg egyedül marad. Ép akkor akart előlépni, midőn Valentin benyitott. Murzakin francziául beszélt; vajjon róla beszélt-e? Hallgatózott, s egy szó sem kerülte el figyelmét.

— Amint látom, kedves barátom, — mond a herczeg a ravasz férfinak, — ön elhagyta rabolni kicsi kis barátnőmet! Nem hittem volna, hogy oly könnyen rászedhető! Hogy történhetett, hogy éjnek idején nélküle tért haza?

Valentin őszintén meg volt lepetve. Elmondá, miként adta tudtára a gróf herczege eltávozását. Szöktetési szándékot lehetetlen volt föltételezni.

— Az nekem mindegy! Nem volt elég éles eszü. Oly egyénnek, mint ön, mindent előre kellene látni, kitalálni, s ehelyett úgy viselte magát, mint egy iskolásgyerek.

— Kétségbe vagyok esve, kegyelmes uram; de még helyreüthetem hibámat. Mit tegyek? mindenre készen állok.

— Keresse föl a kicsikét.

— De hol, kegyelmes uram? A Talleyrand palotában? Oda bizonyára nem vitte a gróf.

— Tudom; de én nem ismerem Párist, önnek kell tudnia, hova szokás az ily fajta zsákmányt rejteni.

— A legelső Hôtel Garniba. Herczagséged nagybátyja előkelő férfiú bizonyára a három első rangu vendéglő valamelyikébe hajtatott. Mind a háromba el nézek, ügyesen kitudom, ha a kérdéses egyének

ott vannak-e. Herczagséged lenyughatik, mire fölérred, itt leszek a válasszal.

— Az nekem nem elég, hozza vissza a kicsikét. Nagybátyám nem várta be a reggelt, már ő eddig állomásán van, a czár mellett, és határozottan tudom, Francia örömmel követi őt.

— És kegyelmes uram kész visszafogadni e kaland után?

— Bizonyos vagyok benne, hogy ellentállt!

— És a gróf ily kudarcz után nem érezteti-e haragját herczagségeddel? Bizalmára, ugyan nem méltatott, nem közölte velem helyzetét; de a Thièvre palotában eléggé ismeretes az, hol gyakran megfordulok. A ház népsége beszélt, hogy Ogotskoi gróf befolyásos egyéniség, s hogy kegyelmes uram tökéletesen tőle függ... Alázatosan bocsánatot kérek, hogy ezt megemlíteni bátorkodtam; de a helyzet komoly, és én nem akarom, hogy vak engedelmességem szemrehányásra adjon okot. Kérem, fontolja meg néhány pillanatig a dolgot, mielőtt újabb parancsot ad, Francia kisasszonyt fölkeresnem. Ha a kisasszonynak ellenére lett volna e kaland, bizonyára menekül s már itt volna.

Murzakin egy mozdulatot tett.

— Tegyük föl, — folytatá Valentin, — hogy a mademoiselle biztonságban van; holnapig gondolkozhatik és átláthatja előnyös helyzetét. Tegyük föl azt is, hogy szerelmes herczagségedbe és nem haszonleső, a mi még bizonyítást igényel. Ha a gróf itt

meglátja, és látni fogja, ha csak el nem rejtjük valahova. . . .

— El kell rejtenünk Valentin, okvetetlenül!

— Nos, csak ezt akartam mondani, kegyelmes uram. Tehát ne hozzam ide a kicsikét?

— Semmiesetre. Keressen számára biztos menedéket, és jelentse, hol van.

— Herczegséged helyében én még mást tennék. Irnék néhány jó szót a grófnak, hogy mondjon le e kis szeszélyéről és ha — a mint hiszem kész örömmel le is mond, exczellenciádnak nem kellene többé mitől sem tartani.

— De ő nem fog lemondani, Valentin.

— Jó! akkor, ha Murzakin herczeg vagyok, én mondok le. Egy ily teremtésért, ki csak egy két napi multságunkra jó, nem tenném ki magamat egy mindenható férfiú haragjának, ki jövőmet kezében tartja. Szememet inkább magasabbra, kívánatosabb tárgy felé emelném. Bizonyos marquisé, ki innét nincs messze, a nagy fölkelés napján háromszor küldött át. . . .

— Hallgasson, Valentin. E tárgyról nem szóltam, s megtiltom, hogy ön is szóljon róla.

— Herczegségednek igaza van, csak is azért szóltam, mert exczellentiád több becset tulajdonít ennek, mint amannak, s mert tanácsosnak látom irni nagybátyjának. A levelet azonnal kézhez szolgáltatom és választ is hozok. Ez egyetlen ajánlatos mód, és én fogadok, hogy a gróf ur e fejhajtást látva,

kicsikével többé nem törődik. Ki tudja, talán már most sem gondol vele.

— Lehetséges, majd meggondoljuk a dolgot. Most távozzék Valentin, ha fölébredék, majd megmondom, mit teszünk.

És Murzakin az álomnak nem tudva tovább el-lentállani, gyorsan levetkőzött, és ágyára dőlt, hol elaludt, mintha villám sujtotta volna, még csak annyi fáradságot sem vett, hogy takaróját mellére vonta volna.

Aludt, mélyen, mint ahogy huszonnégy éves ifju alszik izgatottságban és élvezetek közt átvirrasztott éj után. Talán most is szerelemről álmodott, s álmában hol a marquisné, hol a kis grisette jelent meg. Valószínűbb azonban, hogy mit sem álmodott. Az első álom önkivületébe mélyedt.

Francia elhagyta rejtekét; először óvatosan, azután bátran körüljárt a szobában. Mit sem hallott. Várt míg Valentin távozó léptei elhangzottak, azután bezárta az ajtót. Mozdar nem mozdult; az előcsarnokban aludt, de nem ágyban, e fényüzést a kozák nem ismeri, hanem divánon, felöltözve, ura parancsára minden pillanatban készen.

Francia egy székre ült és elnézte Murzakint. Mily nyugodt! Hogy elfeledte őt! Mily semmi volt ő neki! Csak most bontakozott ki a marquisné karjaiból, kis kék madárkájával alig törődve többé! Ott hagyta őt Ogotskoi hatalmában, nem volt bátorsága vitát kezdeni miatta; ha jól kialudta magát, majd

megkísérli gyáva könyörgéssel visszaszerezni; vagy talán ezt sem teszi!

Francia maga előtt látta az örvényt, melybe süllyedt. Fogai láztól vaczogtak. Szive, tagjai megdermedtek. Még ekkor világos elméjében újra föltűntek az est eseményei. Minő alázatossággal engedte át Murzakin csábító hatalmának! Ez volt legégetőbb gyalázata! Guzman is megcsalta, de legalább kegyetlen féltékenységevel tisztelte meg. Inkább megölte volna, mintsem másnak engedje át. Murzakin megelégedett azzal, hogy módot nyújtott vetélytársát meggyilkoltatni.

— Miért akarta ezt, — gondolá Francia, — mikor most oly nyugodtan alszik, s azt is feledte, ha élek-e. Kétségkívül ő lenne nagybátyja örököse, és tudta, mily kész voltam őt ez örökséghez juttatni!

Görcsösen fölkapztagott és fülében, a béna katonaszavait vélte hallani. »Megölte anyádat, s kinevet, hogy daczára ennek, — szeretője vagy; együtt kacagnak másik kedvesével, ki semmivel sem különb mint ő.

Francia mélyen fölháborodva ugrott föl. Egész teste égett. Ez emésztő láz fejébe is fölszállt, és ugy tetszett előtte, mintha az egész szobát vörhenyes fénytöltené be. Kivonta törét, s anélkül, hogy tudná mit cselekszik, megpróbálta aczélát.

— És most meghalok, — gondolá, — de nem akarok gyalázattal halni. Nem akarom, hogy azt mondják: egy orosz szeretője volt, ki megölte anyát, s

a nyomorult annyira szerette, hogy miatta öngyilkossá lett. Oly keveset éltem! De nem akarom, hogy életemben csak rosszat cselekedtem s emlékemről a szégyent le ne mossam! Azt akarom, hogy megbocsássanak, s ha már nem leszek, becsüljenek is. Akarom, hogy öcsém ezt hallhassa: »Elbukott ugyan, de lemosta gyalázatát; büszke lehetsz nővéredre és meg-sirathatod.« Te megakartad ölni az oroszokat; neked nem volt alkalmad; ő találta, és megboszlulta anyá-tokat!

Mi történt azután, senki sem tudja. Francia újra leült, a fázás és kimerültség erőt vett rajta. Figyelmesen nézte e szép nyugodt arcot, mely mosolyogni látszott reá; ajkai félig nyitva voltak, és fekete szakálának sűrű erdeje között ragyogó fehér fogsora, mint bágyadt fényű; szép, rendezett gyöngyfűzér csil-logott. Nagy nyitott szemével reá tekintett. Megki-sérlé kezét mellére tenni, honnét, mintha egy alkal-matlan, idegen testet akarna eltávolítani. De nem volt ereje; keze ágyának szélére hanyatlott.

A seb halálos vala. Francia mit sem tudott róla. Persa törét épen szívébe dőfte. Deliriumba esett, lelkiismerete nem bántotta többé: megőrült.

Kiáltott, sóhajtott-e Murzakin, szólott-e hozzá, mosolygott-e rá, vagy átkozta? Francia miről sem tudott. Nem hallott, nem értett semmit; azt hitte ál-modik s egy visióval küzd. Arra sem emlékezett már, hogy öngyilkos akart lenni. Végre magához tért, s csak egy ösztönszerű vágya volt ki a szabad levegőre.

Kisietett a szobából, átrohant az előcsarnokon, anélkül, hogy Mozdar észrevette volna, a rácsozathoz ért, melynek kulcsát a zárban találta, az utcára lépett, bamba hidegvérűséggel maga után vonva az ajtót, s megindult jóhiszemre, azt sem tudva hol van és ki valósággal.

Murzakin még lélegzett; de lélegzete perczről-perczre gyengült. Fájdalmat bizonyára nem érezett. A rázkódásra ébredt csak föl, de annyira nem eszmélt, hogy a történeteket érteni tudta volna, s többé nem is értett már semmit. Ha látta is Franciát, ha megismerte is, nem emlékezett reá. Lelkében egy emlék élt csupán, de ez is elvitte őt, messze, messze, kis házikóba, széles folyam partjára. Látta a réteket, a nyájakat; megismerte a lovat, melyen kis korában először lovagolt, és most ismét rajt ült. Hallá a kiáltást: vigyázz, vigyázz, gyermek! Anyja kiáltása volt.

A ló eltűnt, a visio szétfoszlott, Dioméde fia nem élt többé, nem hallott semmit. Meghalt!

Abban az órában, midőn fölszokott kelni Mozdar benyitott hozzá s azt gondolva, hogy mélyen alszik, többizben szólíntgatá »kis gazdáját.« Választ nem kapva, kinyitá a redőnyöket, és megpillantá az ágy vérfoltjait. Csekélyek voltak ugyan e foltok, a seb alig vérzett, a tör benn fészkelte a mellkasban, nem hatolva be mélyen; de ép azon régiót támadta meg, hol az élet munkálkodik,

Minden görcsös halálküzdelem nélkül gyorsan fult meg. Nyugodt arcza szeretetreméltó volt.

A kozák kiáltására és zokogására Valentin is beszaladt. Rendőrért és Faure orvosért küldött. E közben mindent megvizsgált. A csodálatos véletlen úgy hozta, — mert Francia maga a válságos pillanatban semmire sem gondolt, hogy sem a házban, sem a kertben nyoma sem maradt.

A föld száraz volt, sehol rajta süppedés. A rácskulcsa a zárban, a hol Valentin hagyta. Mozdar megesküdött, hogy tudta nélkül senki se mehetett át az előcsarnokon.

Faure orvos egy másik sebésszel megvizsgálta a sebet és látteleket készítettek. Kartársa öngyilkosságot állapított meg. Ami őt illeti, ő nem hitte, ezért nem is adott véleményt. Franciára gondolt, de hallgatott róla. Nem reá bízta az eset kikutatását; visszavonult tehát, azt gondolva magában hogy a kicsikében több erély volt, mint amennyit nála föltételezett.

Valentin, ki félt, hogy a gyanu reá eshetik, örömmel látta, midőn az a szegény Mozdar felé fordult, e kitünő szelidített vadállat felé, ki szívszaggatóan zokogott.

Ogotskoi gróf, kit azonnal tudósítottak, szintén eljött megsiratni unokaöccsét, és fájdalma oly őszinte volt, mint aminő egy hízogó udvaroncznál lehetséges. A forma kedvéért elcsukatta Mozdart; midőn azonban katonailag határozott, ismét büntelennek nyilvánította, s kijelenté, hogy szegény öccsét oly szerelmi bú gyötörte, mely öngyilkosságra vezetett. Azzal nem

igen dicsekedett, hogy e fájdalmat ő okozta neki, csak bensejében szólalt meg mégis egy szemrehányó hang, de ezt is azzal a vigasszal hallgattatta el, hogy a szegény fiu gyöngé eszü, rajongó és lágyszivü volt, s kinek a sors könyvében az állt írva, hogy a reá várakozó fényes jövőt néhány ostobaságért rombolja szét.

A czár legkegyelmesebb sajnálatát fejezte ki az ifju tiszt elhunytán. Környezetében néhányan nagy csöndben azt suttozták, hogy Ogotskoi gróf féltékeny lévén öccse fiatalságára és szépségére s bizonyos marquisné körül vetélytársra találva benne, láb alól szépen eltetette.

A dolognak azonban nem lett semmi következménye. Ahány orosz a Talleyrand palotában ez időben lakott, vagy állomáson volt, egytől egyik, elmondá e szokásos halotti imát: »szegény fiu! még oly fiatal volt! — s mely imának csak az az egy érdeme, hogy rövid vala.

A temetés nem ment egész katonai pompával végbe. Az öngyilkosság mindenkor egy neme a degradationak.

Thiévre marquis mindennek daczára követte szeretett rokonának holtestét, s kinek kedve volt őt hallgatni, mindenkinek elmondá, hogy az ifju neje nek rokona volt, hogy mennyire szerették őt, s hogy e szomorú csapás annyira lesujtá őket, hogy Thiévre marquisné idegrohamokat kapott.

És a marquisné valóban rendkívül szenvedő állapotban volt.

— Értem izgalmát kedvesem, — mondá férje csöndesen, midőn a temetésről visszatért, — de le kell győznie és este megnyitni termének ajtaját. A világ rossz, és találkoznak olyanok, kik azt fogják mondani, sokkal több könnyel áldozik, sem hogy valami ne lett volna közte és az ifju között. Legyen nyugodt, én ezt nem hiszem; de most öltözködni kell, hogy mutassa magát; becsületem követeli!

A marquisné engedelmeskedett és megjelent. Egy hét mulva jobban belerohant a világba, mint valaha, s egy hó mulva talán hálát adott magában, hogy az ég megóvta egy szenvedélytől, mely erejének hatalmával megbélyegezhette volna.

Franciát senki sem vádolta, s ami legkülönösebb, de tény, önön magát sem vádolá; lázas aggyal követte el tettét; azután ösztönszerűleg visszatért Moynet apóhoz, hol ágybadólt, s három nap, három éj óta ma is veszélyes betegen, önkivületi állapotban fekszik; az orvos, kit hozzá hívtak lemondott róla.

A francia rendőrség kétségkívül könnyen nyomára akad, ha Valentin följelenti; de neki eszébe se jutott, ő egyedül Ogotskoi grófot gyanusítá, kit gyűlölt, mert oly gyalázatosan bánt vele.

— Ez a muszkák dolga, soha se kutassuk tovább, — mond vállat vonva, midőn neje figyelmezteté, hogy a kicsike ama bizonyos éjjel tudtukon kívül behatolt a pavillonba. — Jól tudjuk, — folytatá, — hogy az orosz czár nem szívesen veszi, ha a francziák gyűlöletét nemzete ellen még inkább szitjuk. Ezért hall-

gassunk a kis Franciáról; soha se látjuk többé; holmiját nem követelte vissza, sőt még a bankjegyet is nekünk hagyta, a mit a herczegtől kapott. Azért, hát szót se többet róla.

Egy ember azonban még is volt, ki sejtette, sőt eltalálta a valót, és ez Faure orvos. Az a mélyen ható pillantás, melyet Francia vetett reá, midőn megvetéssel elhagyta őt, azóta mindég szívében élt, s szeme előtt lebegett; e szegény kis teremtés, ki egész bizalmát helyezé benne, s ki egy óra mulva a szerelem hatalma alatt visszaesett tévedésébe, nem lehet cselszövő; a balsors áldozata. Ki tudja, ha kétségbecsésében nem ön maga intézte-e a dőfést, hogy magát megmentse?

Elhatározta tehát, hogy fölkeresi, és jóemlékező tehetsége lévén, eszébe jutott, hogy Francia beszélt neki egy Saint-Martin külvárosi kávéházzal és egy rokkant katonáról, kinek csapszéke volt. Ide sietett tehát, és a fiatal lányt élet s halál közt találta. Fivére mellette volt. Miután Murzakinnál, hol a balesetet megtudta, hasztalan kereste őt, visszatért Faubourg Saint-Martinba, bizton remélve, hogy itt hirt hall róla.

Francia nyomoruságos, nedves kis kamarában lakott, mely világosságát egy két métre négyszögös udvartól kapá, mely az emeletek fölmagaslása folytán kut alakot nyert s hova az összes szegényes konyhák piszka és büze behatolt, s az ólom leöntők is oda-szögelletek.

Ez volt Moynet apó szobácskája, jobbat nem ad-

hatott, s mást bérelni nem állt módjában, sem ápolót nem fogadhatott. Szerencsére Dodore egy pillanatra sem hagyta el nővérét. Áldozatkész és értelmes gondozása sokat javított a dolgokon. A néhány napos hazafias forrongás és az elhatározás, hogy végre munkához lát, mintegy átváltoztaták. Antoine, ki úgy intézte, hogy e héten aszomszédságban dolgozott, reggel, délben és este eljött, magával hozva, mit a beteg enyhítésére megszerezhetett. A szögleti gyümölcsárusnő pedig, ki derék auvergnei asszony és Antoine rokona volt, minden éjjel átjött, hogy Theodort fölváltsa, vagy tartani segítse nővérét, ha lázrohama ismétlődik.

Francia tehát sem ápolásban, sem másban hiányt nem szenvedett; de látva az ellentétet a mostani szegényes és komor zug és az elmúlt dús gazdagság között, dr. Faure szive összeszorult. Kénytelen volt gyertyát gyújtani, hogy lássa arczát, s miután kellő tudomást szerzett a betegség eddigi lefolyásáról, : gyógyulást remélve, megígérte, hogy holnap eljövend.

Másnap meggyőződött, hogy veszélyen kívül van.

— Ha így kell élnie, jobb haljon meg! — mond Theodor egy szögletben halkán s szomoruan rázva fejét.

— Azt hiszi, megőrült? — kérdé az orvos.

— Azt, uram, mert ha láza szünik, úgy tetszik, hogy hiányzik valami fejében. Lázában azt állítja, hogy ő ölte meg az orosz herceget; de mi ezen nem csodálkozunk, tudjuk, hogy csak lázában beszél; az-

után ismét azt mondja, hogy halálát csak úgy álmodá, tudja, hogy a herczeg él, hogy ott alszik a karszékben, s mi vakok vagyunk, hogy nem látjuk!

— Miért tudatták vele az esetet, mostani állapotában?

— Hisz ő maga terjesztette. Midőn Vaugirard-ból visszatértem, még itt senki sem tudta. Azt hitték, csak álmodta s mondtam, hogy való.

— Azt nagyon rosszul tette, kedves gyermekem.

— Miért orvos ur?

— Mert nővérét gyanuba vehetnék, azért hallgatnia kell. Jelenleg a láz engedett; de az agy meggyengült és víziókkal telt; most azonban valamelyik külvárosban, mely inkább már falu, vidám, tiszta levegőjü kis szobácskát kell számára keresnünk, ha lehet, kert tövében, csöndes magányos helyen, kíváncsi és fecsegő szomszédok nélkül; ön pedig kedves barátom, nem ismétli senki előtt, mit nővére önnek Murzakinról beszélt. Ne gyötörje vele, számba se vegye, hadd higgye, hogy a herczeg él, s csak akkor tudja meg, ha egészen fölgyógyul.

— Szívesen megtennék mindent, de miből? — felelé Theodor.

— Arról is gondoskodunk; — mond az orvos előjáróba egy aranyat téve elébe. — Egyetmást már gyűjtöttem számára, midőn egy izben ott akarta hagyni a herczeget. A költségeket majd fődözöm én. Ön csak 'gondoskodjék, hogy a lég és lakváltoztatás mielőbb megtörténhessék; holnap már átszállíthat-

juk. A kocsi nagyon összerázná, majd hordágyat rendelék; izenje meg, hol vannak, és estefelé okvetlenül fölkeresem.

Theodor mindent gyorsan és czélszerűen el intézett. A mit keresett, a saint-Louis kórház mellett föl találta, a szántóföldek közelében, melyek ez időtájt még egész a Chopinette vámig terjedtek.

Másnap délben aztán belehelyezték Franciát a hordszékbe, ki nem győzött csodálkozni, hogy ily csikos vászon-sátorba zárják, mely ép olyan mint egy önmozgó, leeresztett függönyü mennyezetes ágy. E közben sötét gondolatai támadtak. Amint a függöny hasadékan kitekintett, s a zöld veteményeket és fákat megpillantá s látta, hogy fivére és Antoine jobbról-balról mellette halad, halottnak képzelte magát, s azt hitte temetésre viszik. Már egészen belenyugodott, csak azt óhajtá, hogy Murzakin mellé temessék, kit még most is szeretett.

E lassu, ringó mozgás és az üde lég, mely sátorának vásznát lebegteté, bizonyos kellemes érzést keltett benne, úgy, hogy elszenderült s önkénytelen büntette óta, most aludt először nyugodtan.

Midőn megérkeztek, fekvő helyzetében még mindig aludt. Este az orvos kérdéseire elég értelmesen felelt, s megköszönte jóságát. Megismerte. Nem merte kérdezni, ha Murzakin küldte-e; azonban emlékezett holmi kicsinált utazásra. Azt hitte, a herczeg parancsára szállítják biztos helyre, hol a gróf nem üldözheti, s egyesítik fivérével s környezik pártfogókkal.

— Ugy-e bár megbocsát, hogy nem tudom gyü-
lölni ez orosz? — mond az orvos kezét gyengén meg-
szorítva.

Viziói lassanként szétfoszlottak, mindenre emlé-
kezett, kivéve azt az egy pillanatot, midőn elméje
megbomlott. Hogyan emlékezhetett volna oly jele-
netre, melynél magánkívül volt? Sokkal több bor-
zasztó és örült álmot álmodott át ama pillanat óta,
semhogy a képzelte a valótól meg tudta volna külön-
böztetni.

Faure orvos tudományos érdekekkel figyelte meg
a tünetényt, e tiszta és nyugodt lelkiismeretet, melyet
tudtán kívül bűn terhelt. Megakart győződni arról,
amit sejtett, s nem nagy fáradságába került Franciá-
tól kitudni, ha volt-é ama bizonyos éjjel kedvesénél.

A szegény teremtés arra még emlékezett, hogy
oda ment, de hogy onnét eljött-é, arra már nem, s
midőn az orvos azt kérdé tőle, mely órában vált meg
a hercegtől, látta, hogy egyáltalán mit sem tud. Be-
vallá, hogy előtte önmagát akarta megölni azzal a
tőrrel, melyet Murzakintól kapott s melyet részle-
tesen leirt; semmi kétség, e tőr ugyanaz, melyet az
orvos a holttestből kihuzni segített. Azt hitte, e tőr
még most is birtokában van, és szakadatlanul keresé.

Valahányszor azonban az orvos azt kérdé a fiatal
lánytól, hogy Murzakin akadályozta-e meg öngyilkos-
sági szándékában, elméje összezavarodott, s hiába
igyekezett visszaemlékezni. Majd ismét ugy tetszett
neki, mintha a herceg maga ragadta volna föl a

tört és döfte volna szívébe, majd, hogy őt sebezte meg halálosan.

— De hisz láthatja, — folytatá, — hogy mindez csak az én újra visszatérő lázam szüleménye, mert nem vagyok megsebesülve, és ő sokkal jobban szeret, semhogy meggyilkolna. Aztán az ő halálát is csak úgy álmodtam, mert hisz él! Sulyos betegségem alatt sokszor láttam. Ugy-e itt volt, megnézett? Nemsokára eljön megint? Mondja meg neki, hogy mindent megbocsátok. Igaz, hibázott, de mert eljött, látszik, hogy szeret és én, bármiként akarnám is, nem tudnám nem szeretni.

Mig Francia tökéletesen föl nem gyógyult, nem lehetett tudatni vele, hogy a szövetségesek már két hete kivonultak a fővárosból, s hogy valószínűleg sem Murzakint, sem nagybátyját nem látja többé.

Mély fájdalmat okozott neki a gondolat — melyet azonban magába rejtett, — hogy gyávának, szivtelennek tartják. A béna katona szemrehányásait nem feledte s midőn végkép reményt vesztett, nem veszté el a vágyat tiszteletben állani. Kérte az orvost, szerezzen munkát számára. Ez a Saint-Louis kórház főhírnemüjének fölügyeletéhez juttatá, hol kitűnő állást kapott.

A nagy napon megölelte Moynet apót s kezét nyújtá Antoinenek, ki még mindig remélte, hogy valaha neje lesz. Francia nem utasítá vissza, csak azt mondá, hogy most, midőn jó állást kapott, keresni s valamicskét megtakarítani akar.

A szegény Antoine maga részéről szintén hozzá látott, s dolgozott mint a barom, s kötelességének ismerte mindent nélkülözni, csakhogy egy kis vagyont kuporgasson össze.

Theodor szintén el volt foglalva.

Antoinetól megtanulta a bádogos mesterséget. Jól forgatta, jól viselte magát. A vézna, kicsapongó gyermekből, bár testre gyöngé, de szilárd akaratu munkás és értelmes ifju vált.

A »negyedben« — mint Francia és fivére nevezé, ha Saint-Martin külváros amaz utcájáról beszéltek, mely ugyszólva szeretett hazájuk volt, figyelemmel kísérték őket, s bámulták helyzetük változását, és mind az üzletekben, mind a műhelyekben a legszivesebben fogadták.

Moynet apó büszke volt fogadott leányára s gyönyörrel mutatta be mind azon régi, szintén rokant bajtársainak, kik ellátogattak csapszékébe, hogy vele a mult dicsőségére igyanak.

Abbeli örömében, hogy velük koczinthat, nem egyszer elfeledte megfizettetni tartozásukat. Ezért nem is boldogult; de azért vidám volt, s nem egyszer mondogatá, Franciára mutatva;

— Ez itt szenvedett annyit, mint mi, ez zárja le szemeinket is!

A szegény hadastyán azonban csalódott. Látta, mint szépül fogadott leánya láthatólag; szeme ragyogott, ajka bibor piros volt, arcbőre sajátságos fényt nyert. Faure orvos nyugtalankodott, mert folytonos

száraz köhögést vett észre, s a vérkeringés is rendetlenkedett.

Első betegségét követő télen, sokkal lassabb és komolyabb baj mutatkozott, s tavasszal már semmi kétség nem volt többé, hogy sorvadás fejlődött ki. Fölszólítá, hagyjon föl a munkával és egy társalkodónő-féle éltes kisasszonnyal vonuljon falura.

— Nem, orvos, ur,— felelé Francia, — nagyon szeretem Párist, és itt akarok meghalni!

— Ki beszél halálról, szegény gyermekem? Mi jut eszedbe?

— Oh kedves orvos ur, nagyon jól érzem én, hogy végem közelg, és boldog vagyok. Igazán csak egyszer szerethetünk, és én így szerettem. Ma már nincs mit reménylenem. Végkép elfeledett. Nem irt egyszer sem, nem tér vissza soha. Szerelem nélkül pedig nem élhetünk, és én elég szerencsétlenségemre, mindég szeretném őt. Mindég reá gondolnék, és szívemet nem adhatnám egészen neki. Ez rossz dolog volna, és gonosz véget érne. Inkább meghalok fiatalon, mintsem újra kezdjem a szenvedést!

Mindnyájuk ellenére folytatta munkáját és a kór gyorsan fejlődött.

1815. mart. 21-én Párisnak nagy ünnepe volt. Előtte való este Napoleon visszatért a Tuileriákba és a Carousel-téren hadserege fölött szemlét tartva bemutatatta magát a párisiaknak. A meglepett nép ittasságában azt hitte, hogy visszatorolhatja sérelmét az idegeneken.

Moynet olyan volt, mint az eszeveszett; szaladt, hogy lássa császáriját, és szemével majd elnyelte, fedelve csapszékét és büszkén kopogva végig falábával a kövezeten. Tudta, hogy szegény kis Franciája, gyenge, sőt beteg is és nem jöhet vele, nem vehet részt boldogságában.

— Menjünk, nézzük meg — mond este, Antoinenak, kit — karjába kapaszkodva, a Tuileriák felé unszolt. Franciának majd mindent elbeszélünk, aztán elhozzuk neki a babér és ibolya bokrétát is, melyet czégemre tűztem.

Mig az öreg ezt inditványozá, és folyton utána kiabálá »éljen a császár!« — mig belerekedt, — addig szegény Francia a Saint-Louis kórház kertjében, egyik irgalmas néne karjai közé hanyatlott, ki ájulás-tól tartva, sürgeté, térjenek vissza a házba. Midőn fivére Faure orvossal előrohant, arczának kinos, borzasztó rángatózásával mosolygott rájuk és nagy meg-erőtetésébe került, mig szólni tudott.

— Boldog vagyok, — mondá, — eljött, itt van anyámmal! magával hozta!

És ezzel megfordult a karszékben, melybe helyezték, és a feléje mosolygó képzett alakokra mosolyogva, mélyen fölsohajtott, mint a ki gyógyulását érzi — ez volt utosó sóhaja.

Egy napon, midőn Faure orvos előtt a szabad akaratról beszélgettek, így nyilatkozott:

— Eddig hittem, de most már nem hiszem. Cselekedeteink értelme megszakad, ha az egyensúly egy

nagy rázkódás alatt összeomlott. Ismertem fiatal, gyöngéd, jó, egész a szenvedőlegességig szelid lánykát, ki szilárd kézzel követett el egy gyilkosságot, mely miatt soha sem érezett lelkiismeret-furdalást, mert egyáltalán nem emlékezett reá.

És nevet nem említve, elmondá barátainak Francia történetét.

V é g e.

Az Athenaeum könyvkiadó-hivatalában

(Budapesten, barátok-tere, Athenaeum-épület)

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében kapható:

BALOG ZOLTÁN. Alpári. Költői regény	1 frt 20 kr.
BEÓTHY ZSOLT. Kálozdy Béla. Regény két kötetben	3 frt 50 kr.
CALDERON. Az állhatatos fejedelem. Szomorujáték, 3 felvonásban	1 frt.
— Az élet álom. Színmű három felvonásban	1 frt.
CERVANTES. Az elmés Don Quijote de la Mancha. Spanyolból fordította és bevezette Győry Vilmos. 3 kötetben. 2 frt 80 kr-ával	8 frt 40 kr.
CORNEILLE PÉTER. Cid. Tragédia öt felvonásban	60 kr.
DETLEF KÁROLY. Feloldhatlan kötelékek. Orosz regény. Fordította Zichy Camilla	1 frt 50 kr.
— Apa és fiu. Regény két kötetben	2 fr.
Grf. GYULAY LAJOS. Naplőtöredékeiből. (1815—1834.) 1 frt 50kr.	
ELIOTE GYÖRGY. Middlemarch. Tanulmány a vidéki életből. Az angol eredetiből fordította Csukási József. 4 erős kötet 2 frtjával	8 frt.
LABOULAYE EDUARD. Abdallah, vagy a négy levelű lóher. Arab mese. A tizenharmadik kiadás után fordította Berczik Árpád	1 frt 20 kr.
LOSÁRDI ZSUZSÁNNA. Költői elbeszélés. Epizód a Rákóczi-korból	1 frt.
MOLIERE. A mizantrop. A tudós nők. Fordították Szász Károly és Arany László	1 frt.
— A férjek iskolája. Fordította Szász Károly	40 kr.
— A nők iskolája. Fordította Szász Károly	40 kr.
— A nők iskolájának bírálata. Ford. Szász Károly	40 kr.
— A pórul járt negédesek. Fordította Szász Károly	40 kr.
— Sganarella, vagy azt hiszi, hogy meg van csalva. Fordította Szász Károly	40 kr.
— A kénytelen házasság. Fordította Szász Károly	40 kr.
— A képzelt beteg. Fordította Berczik Árpád	80 kr.
— A szerelem mint orvos. Fordította Várady Antal	40 kr.
MORETO. Közünyt közönnyel. Vigjáték három felvonásban	1 frt.
A Nibelungok. Fordította s bevezette Szász Károly	2 frt.
OUIDA. Cigarette. Regény két erős kötetben	4 frt.
RACINE. Bajazet. Szomorujáték 5 felvonásban	40 kr.
— Phaedra. Szomorujáték 5 felvonásban	40 kr.
— Iphigenia. Szomorujáték felvonásban	40 kr.
SAND GEORGE. Flamarande. Regény 2 kötetben	2 frt.
Gróf. SZÉCHÉNYI ISTVÁN. Önismeret. (Döblingi kézírataiból.)	2 frt 50 kr.
SZIGLIGETI EDE. A dráma és válfajai	3 frt.

OSZK

OSZK - Osterreichische Zentralbibliothek

